

TESEV DEMOKRATİKLEŞME PROGRAMI
SİYASA RAPORLARI SERİSİ

GÜVENLİK SEKTÖRÜ 5

Polis Yasalarının Ruhu: Mevzuatta Söylemler, Araçlar ve Zihniyet

Zeynep Gönen
Biriz Berksoy
Zeynep Başer
Mehmet Uçum

TESEV
DEMOKRATİKLEŞME
PROGRAMI

Polis Yasalarının Ruhu: Mevzuatta Söylemler, Araçlar ve Zihniyet

Zeynep Gönen
Biriz Berksoy
Zeynep Başer
Mehmet Uçum

TESEV
YAYINLARI

Polis Yasalarının Ruhu: Mevzuatta Söylemler, Araçlar ve Zihniyet

TESEV

**Türkiye Ekonomik ve
Sosyal Etüdler Vakfı
Demokratikleşme Programı**

Bankalar Cad. Minerva Han
No: 2 Kat: 3
Karaköy 34420, İstanbul
Tel: +90 212 292 89 03 PBX
Fax: +90 212 292 90 46
info@tesev.org.tr
www.tesev.org.tr

Yazarlar:

Zeynep Gönen
Biriz Berksoy
Zeynep Başer
Mehmet Uçum

Yayıma Hazırlayan:

Zeynep Başer
Zeynep Gültekin
Halil Çiçekfidan

Editör:

Belgin Çınar

Tasarım: Myra

Yayın Kimliği Tasarımı: Rauf Kösemen
Uygulama: Gülderen Rençber Erbaş
Koordinasyon: Sibel Doğan
Üretim Koordinasyon: Nergis Korkmaz

Basım Yeri: Uzman Dijital Baskı

Fahrettin Kerim Gökay Cad. No:13/B Hasanpaşa
Kadıköy, İstanbul
Tel: 0 216 700 10 77

Baskı Adedi: 400

TESEV YAYINLARI

ISBN 978-605-5332-35-8

Copyright © Ekim 2013

Tüm hakları saklıdır. Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı'nın (TESEV) izni olmadan bu yayının hiçbir kısmı elektronik ya da mekanik yollarla (fotokopi, kayıtların ya da bilgilerin arşivlenmesi, vs.) çoğaltılamaz.

Bu yayında belirtilen görüşlerin tümü yazarlara aittir ve TESEV'in kurumsal görüşleri ile kısmen ya da tamamen örtüşmeyebilir.

TESEV Demokratikleşme Programı, bu yayının hazırlanmasındaki katkılarından ötürü Chrest Vakfı'na, İsveç Uluslararası Kalkınma Ajansı'na ve TESEV Yüksek Danışma Kurulu'na teşekkür eder.

İçindekiler

KISALTMALAR, 4

TESEV SUNUŞ, 5

YÖNETİCİ ÖZETİ, 9

POLİS YASALARININ RUHU: MEVZUATTA SÖYLEMLER, ARAÇLAR VE ZİHNİYET, 13

GİRİŞ, 15

POLİS TEŞKİLATININ YASAL ENVANTERİ, 18

Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu, 18

1934-1960 Arası Dönem, 18

1960-1980 Arası Dönem, 20

1980 Sonrası Dönem, 24

Kabahatler Kanunu, 35

Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu ve Ceza Muhakemesi Kanunu, 38

Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, 38

Ceza Muhakemesi Kanunu, 40

Polis Çevik Kuvvet Yönetmeliği ve Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu, 46

Özel Harekât Yönetmeliği, 51

Terörle Mücadele Kanunu, 52

Emniyet Disiplin Tüzüğü, 56

POLİS YASALARINDA SÖYLEMLER, ARAÇLAR VE ZİHNİYET, 64

Polis Yasaları ve “Düzen” Tanımı, 66

Polis Yasalarında “Devletin Bekası ve Güvenliği” Vurgusu, 69

Uygulamaya İlişkin Araçlar: Polis Yasalarında “İstisnai Hal” Tanımları ve Muğlak İfadeler, 71

SONUÇ, 74

DEĞERLENDİRME: DEVLET-BİREY İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA POLİSİN ROLÜ, 77

KAYNAKÇA, 85

YAZARLAR HAKKINDA, 89

KUTULAR:

KUTU 1: Önleyici Polislik ve Suça Sıfır Tolerans, 36

KUTU 2: Toplumsal Olaylar ve Polisin Zor Kullanma Araçları, 50

KUTU 3: Uygulamada Teşkilat İçi Hesap Verebilirlik Mekanizmaları ve İşkence, 59

KUTU 4: Raporda Ele Alınan Polis Mevzuatının Yıllar İçinde Dönüşümü (Özet), 62

Kısaltmalar

AB	Avrupa Birliği
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	Anavatan Partisi
BM	Birleşmiş Milletler
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
CMK	Ceza Muhakemesi Kanunu
CMUK	Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu
DGM	Devlet Güvenlik Mahkemeleri
EGM	Emniyet Genel Müdürlüğü
GBT	Genel Bilgi Tarama
HSYK	Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu
İHD	İnsan Hakları Derneği
KCK	Koma Civakên Kurdistan (Kürdistan Topluluklar Birliği)
LGBTT	Lezbiyen Gey Biseksüel Travesti Transeksüel
MGK	Milli Güvenlik Kurulu
PKK	Partiya Karkerên Kurdistan (Kürdistan İşçi Partisi)
PVSK	Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanunu
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	Türk Ceza Kanunu
TİHV	Türkiye İnsan Hakları Vakfı
TMK	Terörle Mücadele Kanunu

TESEV Sunuş

Etyen Mahçupyan, TESEV Danışmanı

2000’li yıllardan itibaren, demokrasinin küreselleşen yeni normları ve bekleyen toplumsal talepler çerçevesinde Türkiye’de vesayetçi kamu yönetimini ve uygulamalarını dönüştürmeyi hedefleyen bir dizi anlamlı reform adımları atıldı. Ancak başka birçok ülkede de farklı biçimlerde tecrübe edildiği üzere, bir süre sonra bu reform dalgası doğal direnç setleriyle karşılaştı ve durakladı. Bu duraklamanın temel nedenlerinden biri şüphesiz hem toplumun hem de ülkeyi yönetenlerin kısa vadeli değişime öncelik veren zihniyet yapılarıyla ilişkili. Keza ne yönetilenlerin ne de yönetenlerin reform anlayışı, daha uzun vadeli ve geniş bir perspektif ile apaçık olan adımların ötesini tasarlamak, kurgulamak ve hayata geçirmek açısından yeterli olmamakta. Dolayısıyla, özellikle Türkiye gibi, kimlikler üzerinden kültürel yapılar üreterek bunları cemaatleştirmiş ülkelerde reformlar kimileri için imtiyazların kaybını, belirsizlik içeren bir geleceği, hatta doğrudan güvensiz bir ortamı da ifade edebiliyor. Buna siyaset alanının da kültürel farklılıklar etrafında örgütlenmesini eklediğimizde, reform süreci bir çatışma alanına dönüşebiliyor.

Kısacası, kamuda gerçekleştirilecek ve demokratikleşmeyi hedefleyen her türlü reformun kalıcı olabilmesi, gerek toplumun gerekse yönetici kadroların zihniyetlerinin, önceliklerinin ve değerlerinin de eş zamanlı dönüşümüyle sağlanabilir. Öte yandan hem toplumun zihniyetinin bu yönde dönüşümünün nispeten uzun süreler alacak olması, hem de bu zihniyet dönüşümünün kamu yönetimi alanında kurgulanan vizyon ve buna bağlı atılacak adımlar ile ilişkili olarak gerçekleşecek olması, demokratik reformların ve reformların sürekliliğinin sorumluluğunu hükümetlere ve diğer siyasi aktörlere yüklüyor. Hükümetlerin ise bu değişimi sağlamak

üzere ellerinde iki temel araç bulunuyor: Yasalar ve kurumlar. Diğer bir deyişle, demokratik reformları oluşturacak ve sürekli kılacak tür bir zihniyetin hem yasaların yeniden oluşumuna, hem kurumların işleyişinde gerçekleştirilecek değişikliklere, hem de -ve belki de hepsinden önemlisi- bu yasaları ve işleyişi yeniden düzenleme sürecini şekillendirme sorumluluğunu alan hükümetlerin anlayışlarına rehberlik etmesi gerekli.

Bu açıdan bakıldığında polis teşkilatı son derece kritik bir öneme sahip. Polis, toplumla farklı şekillerde de olsa yoğun temasta olan bir iç güvenlik sağlayıcısı olması itibarıyla, kurumsal ve yasal reformların toplum bazında yerleşmesinde ve benimsenmesinde etkin ve olumlu bir rol oynama potansiyeline de sahip. Öte yandan polis teşkilatının da, diğer kamu kurumlarında olduğu gibi, kendi içinde yıllar içinde oluşmuş bir zihniyeti ve bu zihniyet ile karşılıklı etkileşim halinde yerleşmiş olan belli başlı kuralları, söylemleri, algıları ve davranış kalıpları bulunuyor. Polisin demokratikleşme süreci ve reformlar açısından önemi de buradan kaynaklanıyor. Polis iç güvenlik kadar, yargıya bilgi sunma ve onu yönlendirme yeteneğine de sahip olduğu ölçüde, demokrasinin hakemlik kurumunu da bir direnç odağına dönüştürme yönünde işlev görebilir. Dolayısıyla polis teşkilatına hâkim olan zihniyetin ve değerlerin demokratikleşme yolunda yapılacak reformlara yatkın olmadığı durumlarda, o ülkedeki reform sürecinin aksamaması da kuvvetle muhtemel bir hale gelebilir.

AB üyelik perspektifi çerçevesinde 2000’li yıllarda başlayan, ancak aradan geçen süre içerisinde ivmesi kalıcı olamayan ve demokratikleşme adına kendinden bekleneni veremeyen “polis reformu”nu bir de bu

açından düşünmek, ileride atılacak reform adımlarını planlama konusunda yardımcı bir rol oynayabilir. Örneğin, son yıllarda, sınırlı da olsa, polis teşkilatında “devlet odaklı” güvenlik anlayışından, “vatandaş odaklı” güvenlik anlayışına geçiş konusunda, hukuki çerçevede iyileştirmeleri de içeren girişimler olduğu görülüyor. Öte yandan polisin toplumun özellikle muhalif kesimleriyle karşı karşıya kaldığı zamanlarda geleneksel olarak takınageldiği ve halen çeşitli şekillerde süren olumsuz tutum ile toplumun kontrolüne ilişkin hayata geçirilen çeşitli politikalar, bu girişimler ile tezat bir görüntü veriyor. Önümüzdeki dönemde girişimlerden/uygulamalardan hangisinin kalıcı, hangisinin ise kısa vadeli olduğu konusunda, polis teşkilatında hakim olan zihniyet şüphesiz önemli bir rol oynayacak.

Elbette Türkiye’de polis teşkilatının zihniyetinden (ve reformlara yatkınlığından) bahsederken yalnızca kurum içinde vücut bulan bir zihniyetten ya da zihniyetler bütününden bahsetmek doğru olmaz. Polis teşkilatı, varlığı Osmanlı Devleti’nin son zamanlarına dek uzanan bir kurum. Dolayısıyla bu zihniyeti, geçmişten günümüze devlette hâkim olan ve polisin görev ve amaçlarını, gerek yasalar gerekse kurumsal değişiklikler bağlamında kuran ve yeniden kuran zihniyetle bir arada düşünmek gerekiyor. Diğer bir deyişle gerçekleştirilmesi arzu edilen reformlara ilişkin dirençleri bütüncül bir biçimde anlamak ve anlamlandırmak için devlette hâkim olan (iç) güvenlik anlayışına dair zihniyet ve değerleri de göz önüne almak gerekiyor.

Böylesi bir anlama ve anlamlandırma ihtiyacından doğmuş olan elinizdeki rapor, Türkiye’de devlette hâkim olagelmüş ve polisliğe yön veren zihniyeti ve bu zihniyetin aksayan yönlerini anlamak için, reformun yukarıda belirttiğimiz iki aracından birine, yasalara ve yasal mevzuata odaklanıyor. Raporun Zeynep Gönen, Biriz Berksoy ve Zeynep Başer tarafından kaleme alınan ilk bölümü polislikle ilgili temel yasaların bir envanterini sunuyor; bunu yaparken yasaların geçirdiği dönüşümü Türkiye’nin geçirmiş olduğu siyasal ve sosyal dönüşümler çerçevesinde irdeliyor.

Raporun yine aynı yazarlar tarafından kaleme alınan ikinci bölümünde, ilk bölümde irdelenen yasal envanterin, ima ettiği güvenlik ve düzen anlayışı ile bunların ardındaki kurucu zihni tutum açısından bir analizi sunuluyor. Bu analiz, yasa yapımcıların ve devlet içindeki hâkim aktörlerin nasıl bir polis istediklerini ve bu polisi hangi amaçla istediklerini, en azından bir yönüyle, ortaya koyması ve yasalarda polise tanınmış olan yetki tanımlarını bu çerçevede irdelemesi açısından önemli. Keza rapor, devlet güvenliğini önceleyen bir güvenlik anlayışı ile “ahlâk” odaklı bir düzen fikrinin polislikle alakalı yasaların kurucu unsuru olduğunu ortaya koyuyor. Öte yandan yasa yazımındaki muğlaklıklar ve “istisnai hal” tanımlarının da uygulamada bu kurucu unsurları destekleme konusunda kritik bir işlevi olduğu görülüyor. Raporun Mehmet Uçum tarafından kaleme alınan üçüncü ve son bölümünde ise, önceki bölümlerdeki tespitlerden hareketle reformlara yön verebilecek ve onları sürekli kılacak yeni bir güvenlik anlayışının nasıl ve hangi değerler çerçevesinde kurgulanabileceği, nedenleri ile birlikte tartışılıyor.

Görünen o ki, Türkiye’de polislik anlayışının polis teşkilatının kuruluş yıllarından itibaren devletin korunması önceliğiyle şekillenmiş olması, günümüzde teşkilatın reformcu bir çizgiye doğru ilerlemesini engellemekte. Yasalar ve mevzuat ise bir yandan genel anlamda devlete öncelik veren bu anlayışı güçlendirirken, diğer yandan da polis teşkilatı içinde kurumsal statükoyu savunan kesimlerin elini reformlara karşı güçlendiriyor. Oysa kamu alanında kalıcı reformların gerçekleşebilmesi için bu sürecin bizzat polis tarafından desteklenmesi gerekli. Polisin reformları destekler bir anlayış geliştirebilmesi ise öncelikle polis mevzuatının demokratik bir zihniyet çerçevesinde yeniden şekillendirilmesini gerektiriyor. Kısacası, önümüzdeki reform süreçlerinde çok hayati ve olumlu bir işlev görebilecek olan polis teşkilatının, reformları engelleyici bir direnç odağına dönüşmemesi ve bunun yerine reformların bir parçası olması için hükümetlere ve yasama aktörlerine önemli roller düşmekte.

Türkiye’de demokratikleşme alanında atılan ve atılacak reform adımlarının takipçisi ve destekçisi olmayı sürdüren TESEV, “Güvenlik Sektörü Siyasa Analizleri”nin beşincisi olan bu raporla geçtiğimiz yıldan beri sürdürmekte olduğu polis çalışmaları kapsamındaki ilk raporunu yayınlamış oluyor. Hatırlanacağı üzere TESEV, 2007 yılından itibaren güvenlik sektörü çalışmalarında, Türkiye’de polisin tarafsızlığı, şeffaflığı, etik ilkelere uyumu ve hesap verebilirliği konularına odaklanan çeşitli yayınlara yer vermişti. 2012 yılından itibaren TESEV, Türkiye’de polis ve polislik üzerine yapmış olduğu çalışmaları derinleştirmek istemekte; kapsamlı bir polis reformu perspektifini ve bu alanda siyasa üretimini destekleyecek bilimsel bilgi üretimine katkıda bulunma hedefiyle önümüzdeki aylarda toplum

nezdinde polisin ve polislik uygulamalarının nasıl algılandığına ilişkin sosyolojik bir araştırma gerçekleştirmeyi planlamakta. Elinizdeki rapor bu anlamda TESEV’in bu alanda gerçekleştireceği sosyolojik çalışmalara da bir hazırlık niteliğinde.

Raporun hem araştırmacılar, hem de yasa yapıcılar ve sivil toplum açısından anlamlı ve etkili bir tartışmanın yolunu açmasını, aynı zamanda toplumun konunun uzmanı olmayan ancak polislikle ilgili mevzuatı anlamaya hevesli daha geniş kesimleri için de bir başvuru kaynağı olmasını umuyoruz.

Bu vesileyle raporu değerli yorumları ile zenginleştiren Ferhat Kentel ve Naim Karakaya’ya da teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Yönetici Özeti

Polis pratiklerini düzenleyen yasal mevzuatın içeriği, bu yasalardaki sınırların ve yetkilerin niteliği, bir ülkedeki polislik sisteminin nasıl işlediğine dair ipuçları sunar. Ayrıca, devletin polis yoluyla nasıl bir düzen tesis etmeye çalıştığı ve vatandaşlarla nasıl bir ilişki kurduğunu anlamaya yardımcı olur. Bu düşünceden hareketle, bu rapor, Türkiye’de polis teşkilatını ilgilendiren belli başlı yasaları inceleyerek ve yasalara nüfuz etmiş olan devlet söylemlerini ele alarak bu söylemlerin içerdiği siyasi stratejileri anlamayı amaçlamaktadır.

Devletin güvenlik zihniyetini ve buna temel oluşturan değerleri anlamak için, yasaların yanı sıra yasaların uygulanışında da incelemek oldukça önemlidir. Ancak raporun kapsamını aşması sebebiyle yasaların uygulanışı, yasaların geçirdiği değişiklikleri anlamaya katkı sunan bazı durumlar dışında rapora dahil edilmemiştir. Dolayısıyla, incelemeye alınan polislik mevzuatında belirgin bir şekilde ortaya çıkan temel unsurlar, Türkiye’de polislik alanında var olan temel zihniyeti anlamak için bir adım olarak anlaşılmalıdır. Raporunda, belli polis yasalarına ve bazı durumlarda bu yasaların çıkarılma ya da değiştirilme gerekçelerine bakılarak bu zihniyetin bazı temel kodlarının çıkarılması hedeflenmiştir. Bu anlamda rapor, gelecekte bu konuda yapılacak daha kapsamlı ve derinlemesine çalışmalar için bir hazırlık olarak da düşünülebilir.¹

1 Rapor her ne kadar Cumhuriyet dönemi polis teşkilatı mevzuatını ele alsada, bu teşkilatın, 1845’te kurulan ve 1909 yılında Emniyet-i Umumiye Müdürlüğü adını alan Osmanlı polisinin devamı olduğunu belirtmek gerekir. 1932 yılında 2049 sayılı Polis Teşkilatı Kanunu, 1934 yılında 2559 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu ve 1937 yılında 3201 sayılı Emniyet Teşkilatı Kanunu kabul

Polis pratiklerini, yetkilerini ve bu yetkilerin sınırlarını ve teşkilatın yapısını dolaylı ya da dolaysız olarak ilgilendiren kanunların tamamı bu rapor içinde değerlendirmeye alınamayacak kadar çoktur.² Bu sebeple raporda polisin yetki ve sorumluklarını belirleyen, polislik işini düzenleyen en önemli kanun ve yönetmeliklerin incelemesine odaklanılmıştır. Bu kanun ve yönetmelikler aşağıdaki gibidir:

Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu (PVSK) ve Ceza Muhakemesi Kanunları (Ceza Muhakemesi Kanunu, CMK [2004]; eski adıyla Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, CMUK [1929]) raporda ele alınan envanterin en geniş bölümlerini oluşturmaktadır. Bilindiği üzere PVSK polisin yetki ve görevlerini konu edinirken, CMUK ile CMK da kolluğun bir aktör olarak dahil olduğu soruşturma aşamasında polisin şüpheli ve sanıklara dair izleyeceği kuralları belirlemektedir. PVSK, CMUK ve CMK’nın yanı sıra raporda incelemeye alınan diğer mevzuat şöyledir:

- 12.04.1991 tarihli ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu (TMK)
- Özel Harekât Yönetmeliği (Resmi Gazete, 11.12.1986, no: 19308)

edilene kadar, Osmanlı polis teşkilatının yapısı ve kanunları (1907 ve 1913 Polis Nizamnameleri) geçerliliğini korumuştur. Yani hem kurumsal hem de yasal olarak teşkilat, Osmanlı polisinin mirasçısıdır. Metin, İsmail ve Fethullah Eraslan, *Türkiye’de Polis ve Kişi Hakları, İletişim Cep Üniversitesi, İstanbul, 1994, s. 10-12; Kardaş, Ümit, “Türkiye’de Polis ve Toplumsal Denetim”, Birikim, sayı 213, 2007.*

- 2 Türkiye’de polis teşkilatını ilgilendiren kanun, tüzük ve yönetmeliklerin daha kapsamlı bir listesi için bkz. <http://www.kazanci.com/khoz/guvenlik/gvlinklist-sk.htm>, erişim 19.04.2013.

- Çevik Kuvvet Yönetmeliği (Resmi Gazete, 30.12.1982, no: 17914)
- 31.03.2004 tarihli ve 5326 sayılı Kabahatler Kanunu
- Emniyet Disiplin Tüzüğü (Resmi Gazete, 24.04.1979, no: 16618)

Bu temel mevzuatın incelemesi sırasında, gerekli görülen yerlerde diğer birtakım mevzuata da başvurulmuştur. Bunlar şöyledir:

- Toplum Zabıtası Yönetmeliği (Resmi Gazete, 07.08.1971, no: 13919)
- 04.06.1937 tarihli ve 3201 sayılı Emniyet Teşkilat Kanunu
- Adli ve Önleme Aramaları Yönetmeliği (Resmi Gazete, 01.06.2005, no: 25832)
- Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği (Resmi Gazete, 01.06.2005, no: 25832)
- 08.09.1971 tarihli ve 1481 sayılı Asayişe Müessir Bazı Fiillerin Önlenmesi Hakkında Kanun
- 02.12.1999 tarihli ve 4483 sayılı Devlet Memurlarının ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun

Aşağıda raporda ele alınan yasal envanterin yıllar içinde dönüşümünün ve bu envantere ilişkin incelemenin bir özeti sunulmaktadır.

POLİS TEŞKİLATININ YASAL ENVANTERİ VE YILLAR İÇİNDE DÖNÜŞÜMÜ

PVSK 1934'te, yani Cumhuriyetin erken döneminde bir ulus-devlet kurma ve bu bağlamda makbul vatandaşlığın sınırlarının çizilmesine ilişkin süreçlerin şekillendiği bir dönemde kabul edilmiştir. Yasada polise tanınan görev ve yetkiler, bu yeni toplumsal düzenin kurulması yolunda polise de önemli rol biçen bir anlayışı yansıtmaktadır. Yasanın bu ilk halinde polisin görevlerinin tanımlanmasında özellikle asayişin/düzenin sağlanmasına, ahlâkın korunmasına ve "devletin emniyet ve selâmeti"nin sağlanmasına verilen önem dikkat çekmektedir; polisin kanunları uygulamakla ilgili olan işlevi bunlardan sonra

gelmektedir. Aşağıda daha detaylı ele alınacağı üzere, polisin varoluş amaçları arasında kamu düzeni ve devletin güvenliğine verilen önceliğin sonraki yıllarda da -ve hatta günümüze değin- sürdüğü gözlemlenmektedir.

1960'lı ve 70'li yıllar bir yandan Türkiye çapında sanayileşmenin ve kentlere göçün hız kazandığı, işçi sınıfının örgütlendiği ve kitle hareketlerinin yaygınlaştığı, diğer yandan da 1960 ve 1971 darbelerinin izini taşıyan bir dönemdir. Tüm bu değişimler, devlette hâkim aktörlerin belirlediği "devlet güvenliği", "kamu düzeni" ve "tehdit" tanımlarını etkilemiş, dolayısıyla polise ilişkin mevzuatı da dönüştürmüştür. İncelenen mevzuata bakıldığında bu dönemin en önemli özelliği, polis görev ve yetkilerinin bu toplumsal değişimler karşısında yeniden yapılandırılmasıdır. Bu bağlamda, PVSK'da yapılan değişikliklerin yanı sıra, Toplum Zabıtası birimlerinin kurulması ve Asayişe Müessir Bazı Fiillerin Önlenmesi Hakkında Kanun'un kabulü önemlidir. Bu kanunlar sayesinde, dönem içerisinde polise, "tehditkâr" toplumsal hareketlerin kontrolü ve bastırılması yolunda önemli görevler verilmiş ve polisin toplumsal alana müdahale kapasitesi hem yetki arttırımı, hem de yetki alanının genişletilmesi yoluyla güçlendirilmiştir. Örneğin, üniversitelerin polis gözetimine açılması bu dönemde gerçekleşen değişikliklerle mümkün olmuştur. Buna ek olarak 1970'lerde, devletin değişen "toplumsal tehdit" algısı bağlamında polis teşkilatının genişlediği ve militerleşmesi yolunda ilk adımlar atıldığı da gözlemlenmektedir. Son olarak bu dönemde, "devletin çıkarları" çerçevesinde polisin müdahalelerinin ödüllendirilerek teşvik edildiği görülmektedir. Bu dönemde polis mevzuatında gerçekleşen değişim ve dönüşümlerin kişisel hak ve özgürlükler açısından gitgide daha da sınırlayıcı olduğu da bir diğer gözlemdir.

1980 darbesini takip eden dönem bir yandan güvensiz iş gücünü teşvik eden piyasa ekonomisine geçişin ilk adımlarının atıldığı ve sivil toplum örgütlerinin, sendikaların ve toplumsal muhalefetin büyük ölçüde bastırıldığı ve baskı altına alındığı, diğer

yandan da Türkiye'nin Kürt coğrafyasında silahlı çatışmaların başlayarak şiddetlendiği bir döneme tekabül etmektedir. Bu yeni dönemde yasal değişiklikler yoluyla polis görev ve yetkilerinin artırılmasına, yetki alanının genişletilmesine ve kapasitesinin güçlendirilmesine devam edildiği görülmektedir. Darbenin hemen ardından Toplum Zabıtası birimleri, Çevik Kuvvet adı altında, benzer bir saikle, askerî bir yapıda ve yüksek teknolojik silahlarla donatılmış ve militer birimler olarak yeniden yapılandırılmıştır. Çevik Kuvvet birimlerinin görevi ağırlıklı olarak toplantı ve gösterilere; dolayısıyla toplumsal olaylara müdahale etmektir (müdahalenin niteliği ve hangi olaylara müdahale edileceği ise birimler tarafından yapılacak "psikolojik" ve "ideolojik" sınıflandırmalara göre belirlenecektir). Bu dönem yapılan yasal değişikliklerle polis yetki alanının, siyasi muhalefeti pasifize etmeye ve sosyal yaşamı kapsamlı bir şekilde kontrol altına almaya yönelik olarak genişletildiği gözlemlenmektedir. Bu süreç, polis yetkilerinin ve özellikle takdir yetkisinin arttırılması temayülü ve polise sağlanan hukuki koruma mekanizmaları ile desteklenmiştir. Öte yandan polisin zor kullanımına ilişkin sınırlandırmalar oldukça yetersiz kalmıştır. Bu dönemde teşkilatta gerçekleşen yasal ve kurumsal değişikliklerin etkilerinin 2000'li yıllara ve hatta günümüze kadar geldiği söylenebilir.

Polisin 1980'li yıllardaki dönüşümünde, toplumsal muhalefete ve ekonomiye ilişkin stratejiler kadar, Kürt meselesi de önemli rol oynamıştır. 1983 yılında, "terör örgütleri" ile mücadele amaçlı kurulan Özel Harekât Timleri 1980'lerden itibaren Kürt meselesiyle ilişkili olarak yeniden yapılandırılan polis teşkilatının ve "olağanüstü hal polisliği" anlayışının en önemli unsurlarından biri olagelmıştır. Timler "terörle mücadele"de etkili olmak gayesiyle özel yetki ve araçlarla donatılmış, ancak bu durum özellikle 1990'lar boyunca ve 2000'li yılların ilk yarısında timlerin hukuk ve yasaların ötesinde hareket etmesini beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda 2002'ye değin timlere ilişkin kamuya açık resmî bir yönetmeliğin olmadığı da unutulmamalıdır.

1990'lı yıllarda, özellikle ceza adaletine ilişkin değişiklikler bağlamında, AB uyum sürecinin önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Bu dönemde CMUK'ta şüpheli ve sanık haklarının korunmasına yönelik iyileştirici adımlar atılmıştır. Öte yandan 1980'li yıllarda özellikle Kürt meselesi bağlamında temelleri atılan "olağanüstü hal" polisliği de 1991 yılında yine aynı bağlamda Terörle Mücadele Kanunu'nun (TMK) kabulüyle önemli bir yasal metne kavuşmuştur. TMK daha çok "terör tehditleri"ne karşı devlet güvenliği gözetilerek kabul edilmiş bir kanundur ve bu yönde birey hak ve özgürlüklerine getirdiği önemli sınırlamalarla dikkat çeker.

2000'li yıllarda özellikle kentlerde suçla mücadeleye önem verildiği ve bu bağlamda "risk" önlemeye yönelik mekanizmalara ağırlık veren "suç öncesi" polislik stratejilerinin uygulamaya konduğu gözlemlenmektedir. Bu çerçevede teknoloji destekli bilgi sistemleri ile de desteklenen istihbarat odaklı polislik anlayışı uygulamaya sokulmuştur. 2004 yılında kabul edilen Kabahatler Kanunu, polisin gündelik hayata müdahalesini tanımlayan bir hukuki metin olarak bu yeni polislik anlayışının önemli bir göstergesidir. Bu dönem boyunca da, kimi demokratik değişikliklere karşın polis yetkisinin ve yetki alanının ve özellikle takdir yetkisinin genişletilmesine devam edildiği gözlemlenmektedir. Özellikle polisin gündelik hayata sıklıkla müdahale edebilmesine ve kişilerin özgürlüklerini "suç önleme" amacıyla sınırlandırabilmesine imkân tanıyan çeşitli değişiklikler dikkat çekmektedir. Diğer yandan bu yetki artırımlarının gerektirdiği denetim mekanizmalarının mevzuatta yetersiz kaldığı da bir diğer gözlemdir.

CMUK yerine 2004'te kabul edilen CMK ile bu dönem yapılan birtakım demokratik değişiklikleri de göz ardı etmemek gerekir. Keza bu dönemde özellikle 1990'lı yıllar boyunca polis tarafından özellikle muhalif siyasal hareketlerin kontrolü ve bastırılması için kullanılan ve bu yıllar boyunca polise yöneltilen en ciddi eleştirilerden biri olan gözaltında işkencenin sonlandırılması konusunda bazı önemli yasal değişiklikler yapılmış ve polisin suçu tanımlama

yetkisine son verilmiştir. Öte yandan yapılan yasal değişikliklerin demokratikleşme adına yeterli olmaktan uzak kaldığı söylenebilir. Bu bağlamda 2000'li yıllarda sanık haklarına ilişkin karşımıza çıkan önemli bir sorun, uygulamada savcılarının özellikle siyasi soruşturmalarda denetlemek durumunda oldukları polisle ilişkileriyle ilgilidir; CMK çerçevesinde yasal olmamasına karşın polisin iddianamenin içeriğini belirleme konusunda daha fazla inisiyatif sahibi olduğu gözlemlenmektedir. Kamuoyunda bir süredir “fezleke hukuku” olarak da tabir edilen bu sorunun, yine 2000'lerde somutlaşan telefon dinleme ve benzeri istihbari polislik stratejileri ile birleşerek, özellikle muhalif siyasal hareketlerle ilgili açılan soruşturmalarda hukuka aykırı delil oluşturulmasına zemin hazırladığına ilişkin yoğun eleştiriler bulunmaktadır.³ Öte yandan bu yıllarda TMK'da da özellikle 2006'da devlet otoritesini güçlendirmeye ve birey hak ve özgürlüklerini daha da kısıtlamaya yönelik olarak polisin yetkilerini arttıran pek çok değişiklik yapılmıştır. Bununla beraber son yıllarda TMK'da yargı reformu paketleri bağlamında ve sanık haklarına yönelik olarak son dönemlerde yapılan değişiklikler umut vericidir. Yine de bu değişikliklerin reformdan ziyade, revizyona yönelik kısa vadeli adımlar olduğu ve yeterli olmadığı söylenebilir.⁴

Sonuç olarak, “Polis Yasalarının Ruhu: Mevzuatta Söylemler, Araçlar ve Zihniyet” başlıklı rapor, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarından günümüze değin değişimini ve dönüşümünü ele aldığı polislik mevzuatının yıllar içinde pek çok değişikliğe uğradığına; bu değişikliklerle polisin Cumhuriyetin ilk yıllarında tanımlanmış olan yetki, yetki alanı ve görevlerinin yıllar içinde genişlediğine; bu genişlemede Türkiye'nin geçirdiği toplumsal, iktisadi ve siyasi dönüşümler kadar, bu dönüşümler karşısında devletteki hâkim aktörlerin aldıkları tavır ile

benimsedikleri ideolojilerin de etkin olduğuna; ve bu ideolojilerin yasaların dili ve söylemi ile tanımladığı araçlara yansıdığına işaret etmektedir.

Öte yandan rapor mevzuatta yıllar boyu süreklilik arz eden ve dolayısıyla devletin köklü değerler bütününe ve bu değerler çerçevesinde şekillenen zihniyetini ele veren iki önemli söylemsel tema olduğunu göstermektedir: Toplumsal düzen ve devletin bekası.

Buna göre yasalar devletin güvenliğinin, vatandaşın/ bireyin güvenliğinden önce geldiği ve dolayısıyla devletin korunması adına vatandaşların hak ve özgürlüklerinin sınırlanabileceği bir zihniyetin ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu zihniyetin geçmişten bugüne süreklilik arz ediyor olması önemlidir, zira Türkiye'nin demokratikleşme çabaları, kişi hak ve özgürlüklerinin öncelikli hale gelmesi ve korunması üzerine temellendiği müddetçe anlamlı bir içeriğe sahip olacaktır. Bu bağlamda polisliğe ilişkin yasalarda bugün dahi “devlet güvenliği” kavramının baskın olması, demokratik prensipler ve temel hak ve özgürlükler açısından ciddi bir sorunun varlığına işaret etmektedir. Öte yandan yasaların içerdikleri istisnai hal tanımları ve muğlak ifadeler de hem temel hak ve özgürlüklerin korunması hem de demokrasilerde olması gereken hesap verebilirlik ilkelerinin uygulaması önünde bir engel teşkil etmektedir.

3 Örneğin bkz. Bora, “Çağdaş Hukukçular Derneği Genel Başkanı Selçuk Kozağaçlı ile Söyleşi” s.31; Coşkun, Vahap, “Fezleke hukuku”, *Taraf*, 25.01.2013

4 Yargı reformu paketleri çerçevesinde TMK'da yapılan değişikliklerin kapsamlı bir değerlendirmesi için bkz. Karakaya ve Özhabeş. a.g.e.

Polis Yasalarının Ruhu: Mevzuatta Söylemler, Araçlar ve Zihniyet

Zeynep Gönen
Biriz Berksoy
Zeynep Başer

Giriş

Modern polis teşkilatının işlevine ilişkin üretilmiş hâkim söylem polis suçla mücadele eden, düzen koruyan bir kurum olduğu fikri üzerine temellenmiştir. Polis bu söylemde, yasalar ve mahkemeler arasında “yardımcı” bir konuma sahip olarak işlevlerini yerine getirirken hukukun tecelli etmesini sağlayan tarafsız bir iletken olarak tasavvur edilmektedir. Oysa ki modern polis teşkilatları hakkındaki bu hâkim söylemler polisliğin doğasını tam olarak yansıtmamaktadır. Her ne kadar suçla mücadele işlevi ve düzen koruyuculuğundan bahsedilebilecek olsa da, polisin tesis etmekle yükümlü olduğu düzen objektif ve bağlamsız olarak tahayyül edilemez. Bu düzen, sınıfsal ilişkiler ve hâkim ideolojiler temelinde şekillenen siyasi rasyonaliteler/zihniyetler ve bu zihniyetler neticesinde şekillenen devlet stratejileri bağlamında belirlenmektedir.¹ Polisin mücadele etmesi için tanımlanan “suçlar” da (ve bu suçlar için öngörülen cezalar) yine devletin ve devlet içindeki hâkim kurumların ideolojilerine ve devreye soktukları siyasi rasyonalitelere göre tanımlanmış, tarihsel olarak değişen kategorilerdir. Yani hem mücadele edilecek suçun, hem de tesis edilecek düzenin tanımı ve tanımlanma süreçleri özünde siyasidir. Devletin topluma ve düzene müdahale etmesini sağlayan en temel kurumlarından biri olarak polis, bu süreçlerin içinde tarafsız bir iletken değil, oldukça önemli politik bir aktördür.

Öte taraftan işlevleri bu politik alanda tanımlanmış olan polisin yasa ile ilişkisi de yargı kurumlarına “yardımcı olma” rolünün ötesinde, çok daha karmaşık

Polisin mücadele etmesi için tanımlanan “suçlar” da (ve bu suçlar için öngörülen cezalar) yine devletin ve devlet içindeki hâkim kurumların ideolojilerine ve devreye soktukları siyasi rasyonalitelere göre tanımlanmış, tarihsel olarak değişen kategorilerdir.

ve çelişkiler üretir niteliktedir. Polis, özellikle yasal düzenlemelerin muğlaklık taşıdığı durumlarda alacağı kararlarla cezai sürecin içinde diğer kurumlara “yardımcı” olmaktan öte, kurucu ve öncelikli bir pozisyon almaktadır.² Müdahale ettiği her durumda hangi yasa maddesinin uygulanacağına karar verirken bir yandan da yasa maddelerini anlamlandırır ve müdahalenin biçimlerini ve sınırlarını belirler. Müdahale anında, polis yasadaki hükümlerin içerdiği muğlaklık derecesine göre yasayı yorumlar.³ Polislik işinin bu esnek ve öncelikli doğasının bir ölçüye kadar da olsa sınırlandırılabilmesi, içinde bulunduğu ülkede uygulanan devlet stratejilerine paralel olarak polisin görev ve yetkilerinin tanımlandığı kanunlar yoluyla gerçekleşir. Bu kanunlarda belirlenen sınırlar polislik pratiklerine her zaman yansımıyor olsa da, yargısal süreçte kullanılacak önemli araçlardır. Dolayısıyla, bu yasal sınırlar, insan hak ve özgürlüklerinin mümkün olduğunca korunabilmesi ve vatandaşların demokratik haklardan özgürce faydalanabilecekleri şartların yaratılması için önemli birer dolayım noktasıdır.

1 Neocleous, Mark, *Toplumsal Düzenin İnşası: Polis Erkinin Eleştirel Teorisi*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2006.

2 Derrida, Jacques, “Force of law: The mystical foundations of authority”, D. Cornell, M. Rosenfeld ve D. G. Carlson (der.), *Deconstruction and the Possibility of Justice*, Routledge, New York, 1992, s. 43.

3 Neocleous, a.g.e.

Bu rapor, Türkiye’de polis teşkilatını ilgilendiren belli başlı yasaları inceleyerek yasalara nüfuz etmiş olan devlet söylemlerini, bu söylemlerin içerdiği siyasi stratejileri ve bu stratejilerin hayata geçmesini mümkün kılan araçları -yani bir anlamda polis “yasalarının ruhunu”- anlamayı amaçlamaktadır.

Polis pratiklerini düzenleyen yasal mevzuatın içeriği, bu yasalardaki sınırların ve yetkilerin niteliği, hem polislik sisteminin nasıl işlediğine dair ipuçları sunar, hem de devletin polis yoluyla nasıl bir düzen tesis etmeye çalıştığı ve vatandaşlarla nasıl bir ilişki kurduğunu anlamaya yardımcı olur.

Bu rapor, Türkiye’de polis teşkilatını ilgilendiren belli başlı yasaları inceleyerek yasalara nüfuz etmiş olan devlet söylemlerini, bu söylemlerin içerdiği siyasi stratejileri ve bu stratejilerin hayata geçmesini mümkün kılan araçları -yani bir anlamda polis “yasalarının ruhunu”- anlamayı amaçlamaktadır. Pek tabii, polisliğe dair uygulamaya sokulan zihniyetin anlaşılmasında kanunlar ve gerekçeleri kendi başlarına yeterli olamaz. Polislik zihniyetini araştırmak için uygulamaları incelemek de son derece gereklidir. Uygulamalar, belli bir zihniyet çerçevesinde şekillenir; yasalarda görünür olmayan zihniyetler, polis pratiklerinde kendini açığa çıkarır. Polisin hangi suçlarla daha yoğunluklu olarak ilgilendiği, kimleri potansiyel “suçlu” olarak gördüğü, toplumun farklı kesimlerine karşı tavırları gibi pek çok uygulama belli bir zihniyetle şekillenmektedir. Polis uygulamalarının zihniyet bağlamında incelenmesi, bu açıdan çok önemlidir. Ancak raporun kapsamını aşması sebebiyle polisin uygulamaları, bazı yasaların ve geçirdikleri değişikliklerin anlamını belirginleştirmeyi sağlayan durumlar dışında rapora dahil edilmemiştir. Dolayısıyla rapor, Türkiye’de polisliğin yasal düzeyde ne tip söylemlere ve araçlara dayandığını anlamak ve bu söylem ile araçları oluşturan hâkim zihniyet ve değerler bütününe ilişkin fikir yürütmek açısından, kapsayıcı olmasa da, önemli bir kaynak olma amacını gütmektedir.

Rapor her ne kadar Cumhuriyet dönemi polis teşkilatı mevzuatını ele alsın da, bu teşkilatın, 1845’te kurulan ve 1909 yılında Emniyet-i Umumiye Müdürlüğü adını alan Osmanlı polisinin devamı olduğunu belirtmek gerekir. 1932 yılında 2049 sayılı Polis Teşkilatı Kanunu, 1934 yılında 2559 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu ve 1937 yılında 3201 sayılı Emniyet Teşkilatı Kanunu kabul edilene kadar, Osmanlı polis teşkilatının yapısı ve kanunları (1907 ve 1913 Polis Nizamnameleri) geçerliliğini korumuştur. Yani hem kurumsal hem de yasal olarak teşkilat, Osmanlı polisinin mirasçısıdır.⁴

Polis pratiklerini, yetkilerini ve bu yetkilerin sınırlarını ve teşkilatın yapısını dolaylı ya da dolaysız olarak ilgilendiren kanunların tamamı bu rapor içinde değerlendirmeye alınamayacak kadar çoktur.⁵ Bu sebeple raporun yasal envantere odaklanan ilk bölümü, polis yetki ve sorumluklarını belirleyen, polislik işini düzenleyen en önemli kanun ve yönetmeliklerin derinlemesine bir incelemesini içermektedir. Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu (PVSK) ve Ceza Muhakemesi Kanunları (Ceza Muhakemesi Kanunu, CMK [2004]; eski adıyla Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, CMUK [1929]) bu bölümün en geniş bölümlerini oluşturmaktadır. Bilindiği üzere PVSK polisin yetki ve görevlerini konu edinirken, CMUK ile CMK da kolluğun bir aktör olarak dahil olduğu soruşturma aşamasında polisin şüpheli ve sanıklara dair izleyeceği kuralları belirlemektedir. PVSK, CMUK ve CMK’nın yanı sıra raporda incelemeye alınan diğer mevzuat şöyledir:

- 12.04.1991 tarihli ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu (TMK)
- Özel Harekât Yönetmeliği (*Resmi Gazete*, 11.12.1986, no: 19308)
- Çevik Kuvvet Yönetmeliği (*Resmi Gazete*, 30.12.1982, no: 17914)

4 Metin, İsmail ve Fethullah Eraslan, *Türkiye’de Polis ve Kişi Hakları, İletişim Cep Üniversitesi, İstanbul, 1994, s. 10-12; Kardaş, Ümit, “Türkiye’de Polis ve Toplumsal Denetim”, Birikim, sayı 213, 2007.*

5 Polis teşkilatını ilgilendiren kanun, tüzük ve yönetmeliklerin daha kapsamlı bir listesi için bkz. <http://www.kazanci.com/khoz/guvenlik/gvlinklist-sk.htm>, erişim 19.04.2013.

-
- 31.03.2004 tarihli ve 5326 sayılı Kabahatler Kanunu
 - Emniyet Disiplin Tüzüğü (*Resmi Gazete*, 24.04.1979, no: 16618)

Bu temel mevzuatın incelemesi sırasında, gerekli görülen yerlerde diğer birtakım mevzuata da başvurulmuştur. Bunlar şöyledir:

- Toplum Zabıtası Yönetmeliği (*Resmi Gazete*, 07.08.1971, no: 13919)
- 04.06.1937 tarihli ve 3201 sayılı Emniyet Teşkilat Kanunu
- Adli ve Önleme Aramaları Yönetmeliği (*Resmi Gazete*, 01.06.2005, no: 25832)
- Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği (*Resmi Gazete*, 01.06.2005, no: 25832)
- 08.09.1971 tarihli ve 1481 sayılı Asayişe Müessir Bazı Fiillerin Önlenmesi Hakkında Kanun
- 02.12.1999 tarihli ve 4483 sayılı Devlet Memurlarının ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun

Raporda yasaların belirlediği polislik işinin niteliği ile polise verilen yetki ve görevler tartışılırken, yasal düzenlemelerde polis yetkilerini genişleten veya sınırlayan dinamikler de ortaya çıkarılmaya çalışılmış, polislik işinin bireyin özgürlükleriyle nasıl bir ilişkiye girdiği konuları üzerinde durulmuştur. Bu şekilde polisi ilgilendiren yasalara bakmak, oldukça söylemsel bir boyutta olsa da polisliği belirleyen zihniyete, devletin polis vasıtasıyla dolaşıma soktuğu “suç”, “suçlu”, “düzen” ve “güvenlik” kurgusundaki unsurlara ve polisin yetkilerini meşrulaştıran zemine dair ipuçlarını ortaya çıkarmaktadır. Bazı durumlarda, bu söylemsel boyutu derinleştirmek üzere, kanunların kabulü sırasında ya da kanunlar üzerinde değişiklik yapılırken sunulan gerekçelere ve tartışmalara da başvurulmuştur. İncelenen mevzuatın ima ettiği güvenlik ve düzen anlayışı ile bunların ardındaki, polisliği belirleyen kurucu zihni tutumun bir tartışması raporun ikinci bölümünde yer almaktadır.

Polis Teşkilatının Yasal Envanteri

POLİS VAZİFE VE SALAHİYET KANUNU

Türkiye’de polisin yetki ve görevlerini düzenleyen kanun 1934 yılında kabul edilen 2559 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu’dur (PVSK). Bu kanun temel olarak polisin önleyici pratikleri ve asayişin sağlanmasına dair yetki ve sorumluluklarını tanımlar; polisin yasal süreçler içinde nasıl hareket etmesi gerektiğini belirler. Bu anlamda PVSK, polislik işini belirleyen zihniyete ve devletin “güvenlik” tanımına ilişkin stratejilerine dair ipuçları barındıran önemli yasal metinlerden biridir.

PVSK üzerinde, yürürlüğe girdiği 1934 yılından 12 Eylül 1980 darbesine kadar geçen süre içerisinde 1935, 1948,⁶ 1965, 1973 yıllarında ve 1980 Şubatında değişiklikler yapılmıştır. Darbe sonrası dönemde ise, 1985, 2005 ve özellikle 2007’de kanun üzerinde geniş çaplı düzenlemelere gidilmiştir. Aşağıda, PVSK’nın geçirdiği dönüşümler üç döneme ayrılarak incelenmektedir: 1934-1960 arası, 1960-1980 arası ve 1980 sonrası dönem. Bu bölümde, polisin yetki ve görevleri bağlamında yol açtıkları değişiklikler üzerinden, PVSK dışında iki yasal metin daha tartışılmaktadır: 1971 tarihli Toplum Zabıtası Yönetmeliği ve yine 1971 tarihli Asayişe Müessir Fiilerin Önlenmesi Hakkında Kanun. Ceza muhakemesine ilişkin kanunlar ayrı bir bölümde kapsamlı olarak incelenmesine rağmen PVSK ile ilişkili bazı maddelerine bu bölümde de değinilecektir.

1934-1960 Arası Dönem

1934’te kabul edilen PVSK’nın içerdiği düzenlemelerin, Cumhuriyetin ilk döneminde yürürlüğe sokulan bir

Ulus-devletin oluşturulması, vatandaşlık sınırlarının sadece etnik ve ulusal bir birlik çerçevesinde değil, aynı zamanda “ahlâk” ve “suç” kavramlarının tanımlanmaları çerçevesinde de belirlendiği bir süreçtir. Bu süreçte polise PVSK yoluyla yeni toplumsal düzenin kurulmasında önemli yetkiler verilmiştir.

ulus-devlet kurma projesine uygun bir biçimde kurgulandığı söylenebilir. Ulus-devletin oluşturulması, vatandaşlık sınırlarının sadece etnik ve ulusal bir birlik çerçevesinde değil, aynı zamanda “ahlâk” ve “suç” kavramlarının tanımlanmaları çerçevesinde de belirlendiği bir süreçtir. Bu süreçte polise PVSK yoluyla yeni toplumsal düzenin kurulmasında önemli yetkiler verilmiştir.

PVSK’nın hiç değişime uğramayan nadir maddelerinden olan birinci maddesi polisin genel görevlerini şöyle belirler:

Polis, asayiş, amme, şahıs, tasarruf emniyetini ve mesken masuniyetini korur. Halkın ırz, can ve malını muhafaza ve ammenin istirahatini temin eder. Yardım isteyenlerle yardıma muhtaç olan çocuk, alil ve acizlere muavenet eder. Kanun ve nizamnamelerinin kendisine verdiği vazifeleri yapar (Madde 1).

Polisin rolü tanımlanırken kanunların uygulanması işlevine yapılan gönderme dördüncü cümlede karşımıza çıkarken, asayişin/düzenin sağlanmasına ve kamu güvenliğinin korunmasına öncelik verildiği görülmektedir. Polisin korumakla yükümlü kılındığı kamu düzeninin kimlere karşı korunduğuna dair ipuçları kanunun diğer maddelerinden çıkarılabilir.

6 1948’de tek yapılan değişiklik Madde 18’in iptal edilmesidir.

PVSK'nın ilk halinde sıkça kullanılan "ahlâk ve umumî terbiye", "ar ve hayâ", "fuhuş" gibi tabirler bu düzeni tehdit eden unsurlar olarak kurulmuştur. Kanun polise "ahlâk ve umumî terbiye" çerçevesinde birçok alana müdahale etme yetkisi vermiştir. Örneğin, Madde 9'un⁷ 6. fıkrası (1934) polise "ahlâk ve umumî terbiyeye uygun olmayan şarkı ve sözleri yahut amme emniyeti bozucu hitabeleri muhtevi bulunan gramofon plaklarına" ve "izinsiz gösterilen veya elde edilen filimler ve bu kabil sair basma yazı ve resimlere" [aynen böyle] el koyma yetkisini vermiştir. Madde 11'de "ar ve hayâya ve içtimai nizam ve ahlâka uygun olmayan harekette bulunanlarla bu yolda söz ve türkü söyleyen ve çalgı çalanları, kadın ve genç erkeklere söz atanları, sarkıntılık edenleri ve genç kimseleri her türlü ahlâksızlığa teşvik eyleyenleri polis meneder" [aynen böyle] ifadesi bulunmaktadır. Benzer şekilde PVSK'nın çeşitli maddelerinde geçen "sarhoşlar", "serseriler", "umumi kadınlar", çeşitli eğlence yerlerinde çalışacak "kadınlar ve kızlar", "ahlâka uygun olmayan söz ve türküler", "hariçten gelen filimler" [aynen böyle] "gramofon plakları", "yazı ve resimler", "istirahat ve eğlence yerleri" ve "oyunlar" kamu düzenini tesis etme bağlamında polisin müdahalesine açılmıştır.

Polisin görev ve yetkilerine dahil edilen bir diğer önemli alan, PVSK'nın bu ilk halinde "devletin emniyet ve selâmeti"ni bozmaya yönelik suçlarla mücadele olarak tanımlanmıştır. 1934 tarihli Madde 18 (Mülga 1948) devletin güvenliğini tehdit eden "fevkalâde hallerde" polisin yetkisini genişletecek şu ifadeyi içerir:

Fevkalâde hâllerde ve devletin emniyet ve selâmetini ve içtimai nizamı tehdit ve ihlâl kabiliyetini haiz vaziyetlerde bu hal ve vaziyetleri ihdas edeceklerinde veya devamına müessir olacaklarına şüphe edilenleri, sebep ortadan kalkıncaya kadar, polis nezareti altına alabilir ve umumî ve hususî nakil vasıtalarına vaziyet edebilir. Bu hal ve vaziyetin devamının takdiri en büyük mülkiye âmirine aittir.

Diğer bir deyişle, yasada, "devlet güvenliği"nin tehdit altında olduğu düşünülen durumlar birer olağanüstü

7 Madde 9 2007'de tamamen değiştirilmiş ve "önleme araması" yetkisini belirleyen bir madde halini almıştır.

Ahlâkın korunması ve "devletin emniyet ve selâmeti" hem polisin tesis etmeye çalıştığı düzenin önemli unsurları, hem de polisin takdir yetkisinin genişlemesine mahal veren zeminin parçaları olarak ortaya çıkmaktadır.

hal durumu olarak belirlenirken, bu hallerde polisin şüphesi gözaltına almak için yeterli sebep olarak tanımlanmıştır. Benzer şekilde polise belli yerleri kapatma yetkisini veren 1934 tarihli Madde 8, uyuşturucu kullanılan ve fuhuş yapılan yerlerin dışında "[a]hlâka ve umumî terbiyeye uygun olmayan veya Devletin emniyet ve siyasetine mazareti dokunacak oyun oynatılan veya temsil verilen yerleri Polis kat'ı deliller elde ettiği takdirde o yerin en büyük mülkî âmirinin emriyle kapatabilir" demektedir. Ancak burada "kat'ı delil"den ne kastedildiğine dair bir açıklama yapılmazken, ahlâka ve "devletin güvenliği"ne zararı olacak durumları tayin etme yetkisi tamamen polise verilmiştir. Yani ahlâkın korunması ve "devletin emniyet ve selâmeti" hem polisin tesis etmeye çalıştığı düzenin önemli unsurları, hem de polisin takdir yetkisinin genişlemesine mahal veren zeminin parçaları olarak ortaya çıkmaktadır.

PVSK'da 1935 yılında yapılan değişiklik küçük de olsa önemlidir. Parmak izi ve fotoğraf alma esaslarını belirleyen Madde 5'te⁸ yapılan bu değişiklik ile yasanın ilk halinde belirtilen ağır hapis cezası işleyenler, kanunsuz bir şekilde ülkeye giriş yapan ya da "naklolunanlar", "hüviyetlerini isbat edemeyenler", fuhuş sektöründe çalışan "umumi ev sahipleri" ve "umumi kadınlar" ve "kendilerini başkalarının zevkine terk edenlerin"⁹ yanı sıra "kaçakçı, serseri ve

8 2007 yılında yapılan değişiklikle, bu madde geniş çaplı olarak yeniden tanzim edilmiş ve son halini almıştır.

9 "Kendilerini başkalarının zevkine terk edenler" ile tam olarak neyin kastedildiği belli olmamakla birlikte, fuhuşun düzenlenmesine dair yapılan 1915 tarihli "Frengu İletinin Men'i İntişarı Hakkında Talimatname-i Sihhi" nizamnamesine göre fuhuş tanımında bu ibare kullanılmaktadır (Ergut, Ferdan, *Modern Devlet ve Polis: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Toplumsal Denetimin Diyalektiği*, İletişim, İstanbul, 2004, s. 240).

mazennaisu erbabının”¹⁰ da polis tarafından parmak izi ve fotoğraf kayıtlarının alınması mümkün kılınmıştır. Değişikliğin gerekçesinde genel asayiş ve huzuru korurken polisin başarılı olmasını sağlayan temel unsurun, suçluları ve potansiyel suçluları tanıyabilme yetisi olduğu belirtilmiş, eklenen bu yeni kategori ile hal ve tutumları kurgulayabilmek adına polise daha geniş takdir yetkisi sağlanması öngörülmüştür.¹¹

1960-1980 Arası Dönem

Kapitalist temelde toplumsal dönüşümün hız kazandığı, sanayileşmenin ve kentlere göçün arttığı ve kitle hareketlerinin yaygınlaştığı 1960’lardan itibaren polis teşkilatı içinde de yeni düzenlemeler yapılmıştır. 1960 askerî darbesinin ardından gelen bu dönemde, yürütme anayasal bir çerçevede güçlendirilirken, polislik işinin de toplumsal dönüşümler karşısında yeniden yapılandırılması amaçlanmıştır. 1971 darbesi devletin otoriter yapısını pekiştirmiş, bu polis yasalarına da yansımıştır. PVSK’da 1965, 1973 ve 1980 Şubatında yapılan değişiklikler bu bağlamda değerlendirilebilir. Bu değişiklikler sonucunda, 1960-1980 arası dönem içerisinde polis teşkilatının genişlediği ve yetkilerinin arttırıldığı göze çarpmaktadır.

1960 askerî darbesinin ardından gelen bu dönemde, yürütme anayasal bir çerçevede güçlendirilirken, polislik işinin de toplumsal dönüşümler karşısında yeniden yapılandırılması amaçlanmıştır.

PVSK’da bu dönemde yapılan ilk değişiklik 1965 yılında Madde 2’de yapılan ve hâlâ geçerliliğini koruyan polisin “genel emniyet”le ilgili görevlerini belirleyen değişikliktir. Madde 2’ye göre polis, (a) yasalara, tüzüklere, yönetmeliklere, hükümetin emirlerine ve kamu düzenine uygun olmayan eylemlere karşı önleyici

tedbirler almalı; (b) bir suç işlendiğinde CMUK’ta ve ilgili diğer yasalarla belirlenmiş görevleri yerine getirmelidir. Yapılan değişiklik polis amirlerinin verdikleri emirlerin yasalara, tüzüklere ve yönetmeliklere uygun olup olmadığının emri yerine getirecek memurlarca sorgulanmaması gereken durumlarla ilgilidir. Maddeye eklenen fıkralarla, amirin emrinin sorgulanamayacağı ve emrin hemen yerine getirilmesi gereken “on üç istisnai durum” belirlenmiştir. Bu “on üç istisnai durum” içinde “devlete karşı cürümler”, “devletin güvenlik güçlerine saldıran ya da mukavemet edenler”, “toplantı düzenini bozanlar” gibi muğlak kategoriler vardır. Amirlerin emirleri bu on üç “istisnai durumda” olay anında sorgulanmamalı ve yazılı, resmî bir belgeye ihtiyaç duymadan anında yerine getirilmelidir. Emrin yerine getirilmesinden doğabilecek sorumluluk emri verene aittir. Bu muğlak düzenleme ile polis amirlerinin eldeki vakayı “istisnai durum” olarak değerlendirebilmeleri ve sorgulanmadan yerine getirilmesi gereken emirler verebilmeleri için geniş bir alan açılmıştır. İddia edilebilir ki, yine bu muğlak düzenleme ve açılan bu geniş alan, polis amirlerine, insan hakları ihlallerine yol açabilecek emirlerini, daha sonrasında, çeşitli şekillerde kolayca meşrulaştırabilme fırsatı vermektedir. PVSK’da yapılan bu değişikliğin yanı sıra aynı dönemde kurulan Toplum Zabıtası (1965) ve kabul edilen Asayişe Müessir Bazı Fiillerin Önlenmesi Hakkında Kanun (1971) ile 1960’ların toplumsal dönüşümü içerisinde yükselen sol hareketler karşısında polise yeni güçler verilmiştir.

Toplum Zabıtası, Emniyet Teşkilat Kanunu ve PVSK’dan ayrı olarak oluşturulan bir yasayla, 654 sayılı Toplum Zabıtası Kanunu ile 1965 yılında kurulmuştur. Toplumsal düzenin tesisinde toplumsal hareket polisliğini ilk defa ayrı bir birim olarak devreye sokan Toplum Zabıtası, aynı zamanda militer bir yapılanmayı içermektedir; polis teşkilatının dönüşümünde tarihsel bir kırılmayı temsil etmekte ve dolayısıyla değinilmeyi hak etmektedir.¹²

¹⁰ Mazennaisu erbabı: Güvenilmez kişiler.

¹¹ Alikeşifoğlu, Kemalettin ve Engin Doğu, *Son Değişiklikleri ile İçtihatlı Notlu Türk Ceza Kanunu, C.M.U.K. ve Polis Mevzuatı*, Seçkin Kitabevi, Ankara, 1988, s. 982.

¹² Berksoy, Biriz, “Neoliberalizm ve Toplumsalın Yeniden Kurgulanması: 1980 Sonrası Batı’da ve Türkiye’de Polis Teşkilatları ve Geçirdikleri Yapısal Dönüşüm”, *Toplum ve Bilim*, sayı 109, 2007, s. 35-65.

Toplum Zabitası'nın kurulduğu dönemin, sanayileşmenin arttığı, gecekonduların yaygınlaştığı, bu gecekonduarda politik olarak aktif ve örgütlü bir işçi sınıfının ortaya çıktığı ve sol hareketlerin büyük kentlerde etkin olmaya başladığı bir dönem olması dikkat çekicidir.

Zabitanın kurulmasına dair çıkarılan yasaya göre Toplum Zabitası birimleri silah, araç, teçhizat kullanımı (askerî miğfer de dahil olmak üzere) için özel bir eğitimden geçirileceklerdir. Yine kanuna göre birimlerin Adana, Ankara, İstanbul, İzmir, Zonguldak ile İçişleri Bakanlığı'nın gerekli gördüğü diğer şehirlerde kurulması öngörülmüştür.

Toplum Zabitası'nın kurulduğu dönemin, sanayileşmenin arttığı, gecekonduların yaygınlaştığı, bu gecekonduarda politik olarak aktif ve örgütlü bir işçi sınıfının ortaya çıktığı ve sol hareketlerin büyük kentlerde etkin olmaya başladığı bir dönem olması dikkat çekicidir. Birimlerin kurulmasından iki ay önce, yasayı destekleyen Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) milletvekili Osman Sabri Adal, CHP adına yaptığı konuşmada partisinin bu dönüşümler konusundaki endişelerini şu şekilde dile getirmiştir:

Sosyal baskılar altında, köylerden şehirlere doğru başlayan [aynen böyle], ve hızını azaltmak şöyle dursun, gittikçe artan nüfus akımı, belde idarelerini cidden halli güç meselelerle karşı karşıya bırakmıştır. Bilhassa Ankara, İstanbul ve İzmir'de ve diğer il merkezlerimizde bu konu, bir mahallî idare meselesi halinden çıkmış, bir Devlet politikası hüviyetini almıştır... Unutulmamalıdır ki, sosyal ve ekonomik veçhesi altında, bu problemin bir de emniyet ve asayiş ve ideolojik cephesi vardır... Aynı zamanda, gittikçe artan nüfusumuzun, sosyal, siyasal ve ekonomik inkişafın meydana getirdiği toplum problemlerinin aldığı ehemmiyet karşısında, modern zabita tekniğinin icaplarına uygun her türlü araç ve imkânlarla donatılması hususunun da bu teşkilattan esirgenmeyeceğini düşünüyoruz.¹³

13 *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, 21.05.1965, 111. Birleşim, 2. Oturum, s. 132, 133.

Bu konuşmadan anlaşılacağı üzere göç ile şehirlerdeki nüfusu ve etkisi artan işçi sınıfının hem asayiş açısından hem de politik olarak kontrolü amaçlanmakta ve bunun için polisiye önlemler üzerinde durulmaktadır. Bu önlemlerden biri olarak tasarlanmış olan Toplum Zabitası'nın kurulmasındaki amaçlar şöyle belirlenmiştir: Cumhuriyet rejimini "demokratik" metotlarla korumak ve yasadışı hareketlerin sokaklarda ve alanlarda yer almasını engellemek; toplumun veya bireylerin kısmi ya da tümünden maddi ve manevi özelliklerinin yok edilmesini engellemek; yasadışı toplumsal olayları engellemek ya da herhangi bir metot ile bu kişileri durdurmak.¹⁴ Yasada adı geçen illerin de dönemin sol hareketlerinin yoğunlaştığı ve işçi sınıfı mücadelesinin en yoğun olarak yaşandığı kentler olduğu göz önüne alındığında Toplum Zabitası'nın bu hareketleri bastırmaya ve pasifize etmeye yönelik bir amaç güttüğü görülebilir.

Toplum Zabitası biriminin görevleri, 1971'de yayınlanan yönetmelikte¹⁵ şöyle tanımlanmıştır:

- Yasal toplantıları, yürüyüşleri, grev ve lokavt eylemlerinin gözetimini gerçekleştirmek;
- İsyân, yağma ve talan olaylarını engellemek;
- Cumhuriyetin demokratik anayasal kurumlarını ve bu kurumların temsilcilerini ve yabancı ülke görevlilerini herhangi bir tehlike ve saldırıya karşı korumak;
- Can ve mal güvenliği için gerekli önlemleri almak;
- Felaket ve yangınlarda kurtarma operasyonlarına katılmak;
- Olası yıkıcı yasadışı eylemleri engellerken proaktif polislik hizmetlerini arttırmak.¹⁶

14 Akyüz, M., "Türkiye'de Toplumsal Olayları Önlemeye Yönelik Kolluk Kuvvetleri", yayımlanmamış uzmanlık tezi, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü, 63, Ankara, 1993; *Polis*, 1966, cilt 172, s. 33.

15 Toplum Zabitası 1965'te kurulmasına rağmen, birimleri dair yönetmelik *Resmî Gazete*'de 1971'de yayınlanmıştır (*Resmî Gazete*, 07.08.1971, no:13919).

16 Eser, A., "Toplum Zabitası", yayımlanmamış uzmanlık tezi, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü, Ankara, 1984, s. 41.

Yine bu dönemde, 1971’de çıkarılan ve halen yürürlükte olan 1481 sayılı Asayişe Müessir Bazı Fiillerin Önlenmesi Hakkında Kanun’a da polis teşkilatına ve memurlarına sağladığı önemli yetkiler kapsamında değiştirilmesi gerekmektedir; zira kanun, kolluk kuvvetlerinin bastırıcı, caydırıcı ve pasifize ederek düzen üzerindeki kurgulayıcı gücünü arttırmayı amaçlamıştır.

Kanun ile, halihazırda belirlenmiş durumlar dışında “ağırlaştırılmış müebbet, ağır hapis veya ağır hapis cezasını gerektiren suçlardan bir veya birkaçını işlemekten sanık veya hükümlü olup da haklarında tevkif veya yakalama müzekkeresi çıkarılan ve silahlı dolaşarak emniyet ve asayişi tek başına veya toplu olarak fiilen tehdit ve ihlal ettikleri anlaşılmalardan”dan teslim olmaları konusunda ihtara rağmen teslim olmayanlara karşı kolluğa silah kullanma yetkisi verilmiştir (Madde 1). Bu kişiler görüldükleri yerde yapılacak “teslim ol” ihtarından sonra, eğer silah kullanmaya teşebbüs ederlerse, polis ihtara gerek duymaksızın ateş edebilecektir (Madde 2). Bu yetkinin kullanımı ile ilgili yapılan soruşturmalarda dava açılırsa sanık polis memuru duruşmadan muaf tutulabilecek ve açığa alınması söz konusu olmayacaktır (Madde 3). Madde 2’de kişilerce kullanılan silahın türü “ateşli silah” olarak belirlenmediğinden, bu kişilerce herhangi bir “silah”ın kullanımı polisçe ateşli silahı da içeren silah kullanımı için geçerli bir sebep olarak öngörülmüştür. Dolayısıyla özellikle Madde 2’nin, dönem içerisinde yaygınlaşan toplumsal hareketleri bastırmaya yönelik olarak polis tarafından kullanılacak ölümcül şiddet uygulamaları için yasal bir zemin hazırladığı söylenebilir.¹⁷

Polis teşkilatının hem genişlediği, hem de yetkilerinin arttırıldığı 1960 sonrası bu dönemde, 1965’teki değişikliklerin ardından 1973 yılında PVSK’da dört maddede değişikliğe gidilmiştir (26.06.1973, Kanun no:

Polis teşkilatının hem genişlediği, hem de yetkilerinin arttırıldığı 1960 sonrası bu dönemde, 1965’teki değişikliklerin ardından 1973 yılında PVSK’da dört maddede değişikliğe gidilmiştir.

1775). Yapılan değişikliklerden biri polisin arama ve el koyma yetkilerini belirleyen Madde 9’da olmuştur. Değişiklik, Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiş olsa da, dönem içerisinde polislik işini belirleyen devlet stratejilerini anlamak açısından burada değinmek faydalı olacaktır. Özetlemek gerekirse, madde polise çok geniş bir el koyma yetkisi verir. Şöyle ki, bu madde ile polis, askerî, zabıtlara ve zabıta memurlarına mahsus olan silahlara; her türlü ruhsatsız silah, tabanca, dinamit, bomba, zehirli gaz ve ilgili malzemeye; kama, bıçak, çakı gibi yaralayıcı aletlere; kamunun güvenliğini tehdit edecek her çeşit malzemeye; serseri ve sabıkalıların¹⁸ suç işlemek için kullanabileceği her çeşit araca; kamunun ahlâkına uygun olmayan kaset, ruhsatsız film, yayın ve fotoğraflara el koyma yetkisine sahiptir. Polis el koyduğu suç malzemelerini mahkemelere ve ilgili makamlara teslim etmelidir. 1973’te maddeye bir ekleme yapılmıştır: Polisin adli görevleri çerçevesinde yaptığı aramalar dışında, “şüpheli şahısları” arama, onların özel belge ve eşyalarına ve yukarıda belirtilen malzemelere, en yüksek mülki amirin izniyle, el koyma yetkisi de olacaktır.

Anayasa Mahkemesi bu maddeyi iptal kararını, maddede geçen “şüpheli şahıslar”, “gecikmenin sakıncalı olduğu durumlar” ve “millî güvenliği ilgilendiren durumlar” gibi ifadelerin taşıdığı muğlaklıktan ötürü almıştır. Mahkemenin kararına göre (25.04.1974; 1973/41; 1974/13) yasa, 1961 Anayasası’nın özel hayatın gizliliği maddesinin¹⁹ bir

17 Bu maddenin, 1991 yılında kabul edilecek olan Terörle Mücadele Kanunu’nun kolluk görevlileri tarafından silah kullanımını düzenleyen Ek Madde 2’si ile benzeşmekte olduğunu da belirtmek gerekir.

18 Zira, maddeye göre polis bu insanları şüpheli görürse üstlerini arayabilecektir.

19 Özel Hayatın Gizliliği, Anayasa Madde 15 (20.09.1971-1488) :“(2) Özel hayatın gizliliğine dokunulamaz. Adli kovuşturmanın gerektirdiği istisnalar saklıdır. Kanunun

gereği olarak bu durumları net bir şekilde açıklamalıdır. 1971 darbesi sonrası gerçekleştirilen, ancak Anayasa Mahkemesi'nce iptal edilen bu değişiklik, ordunun hâkim konumunun gittikçe pekiştiği devletin, toplumsal muhalefet üzerindeki polis denetimini biraz daha arttırmaya yönelik bir tasarrufu olarak yorumlanabilir.

PVSK'da yine 1973'te yapılan ve bu kez yürürlükte kalan bir diğer değişiklik Madde 20'de olmuştur. Maddenin ilk halinde polisin konutlara girebileceği durumlar düzenlenmiş ve ancak yangın, su baskını gibi tehlike anlarında yapılan yardım çağrısı ya da yardım çağrısının görülmesi durumunda ya da ağır ceza gerektirecek bir suçun işlenmesini engellemek için eve girilebileceği öngörülmüştür. 1973 düzenlemesiyle polis bunlara ek olarak işyerlerine ve onların eklentilerine girme yetkisine de sahip olmuştur. Ama daha önemlisi, polis üniversite binaları ve ek binalarına, bağımsız fakülte veya üniversiteye bağlı kurumların binalarına veya bunların eklerine şu durumlarda girebilecektir: "a) kurumun imkânlarıyla önlenmesi mümkün görülmeyen olayların çıkması ihtimali karşısında rektör, acele hallerde de dekan veya bağlı kuruluş yetkililerinin zabıtanın yardım talep etmeleri halinde; ya da b) herhangi bir davet veya izne bağlı olmaksızın suç ve suçluların kovuşturulması için her zaman." Değişiklik ile birlikte, ilgili kurumlar da kolluk kuvvetlerine gerekli destek ve yardımda bulunmakla yükümlü tutulmuştur. Böylelikle üniversiteler polis müdahalesine açılmıştır. Bu, 1980 darbesiyle tamamen ortadan kaldırılacak olan üniversite özerkliğinin kısıtlanmasında 1970'lerin başında atılan önemli bir adımdır. Politik hareketlerin önemli merkezlerinden biri olan üniversitelerin artık polis gözetimine açılması, polisin toplumsal alana müdahale kapasitesinin hem nitelik hem de nicelik olarak artması anlamına gelmektedir.

açıkça gösterdiği hallerde, usûlüne göre verilmiş hâkim kararı olmadıkça; millî güvenlik veya kamu düzeni bakımından gecikmede sakınca bulunan hallerde de kanunla yetkili kılınan merciin emri bulunmadıkça kimsenin üstü, özel kâğıtları ve eşyası aranamaz ve bunlara el konulamaz."

Böylelikle üniversiteler polis müdahalesine açılmıştır. Bu, 1980 darbesiyle tamamen ortadan kaldırılacak olan üniversite özerkliğinin kısıtlanmasında 1970'lerin başında atılan önemli bir adımdır.

Kanunda 1980 darbesini önceleyen dönemde en son değişiklik Şubat 1980'de yapılmıştır. İlk olarak, polisin arama ve el koyma yetkilerini belirleyen Madde 9'da değişikliğe gidilmiştir. 1980 darbesinden hemen önceki bu dönemde gerçekleşen bu değişikliğin sorgulanmadan kabul edilmesinde, toplumsal hareketleri ve çatışmaları öne sürerek, yasal olarak polisin gücünü attırma isteğinin önemli rol oynadığı söylenebilir. Şöyle ki, yapılan değişikliğe göre harekete geçmede gecikmenin kamu düzenine ve anayasal hak ve özgürlüklerin korunmasına zarar verebileceği durumlarda, il sınırları içinde valinin, ilçe sınırları içinde ise kaymakamın somut olaylar için vereceği emir ile²⁰ polis, insanların bir araya geldiği kamusal pek çok alanda, yukarıda bahsi geçen silah ve eşyaları arayabilir. Toplantı ve gösterilerin yapıldığı yerlerde, toplu taşıma araçlarında, spor ya da kültürel aktivitelerde, üniversitelerde, yurtlarda vb. "düzeni bozacak" ve "korku salmaya yönelik" bir eylem yapılacağını "işaret" eden bir durumda polis bu tip aramaları gerçekleştirebilir. Yasada belirtilen gerekçe şöyledir: İnsanların kendi güvenliklerini tehlikeye atacak eylem ve davranışları ve bireysel özgürlükleri kısıtlayıcı ve Anayasa ve devletin bütünlüğüne karşı eylemleri engellemek. Polisin bu yetkisi, hâkim kararına değil, durumun aciliyeti ve gerekliliğini takdir edecek olan vali ve kaymakamın iznine bağlanmıştır; bu değişiklikte polise olağanüstü hallere mahsus olabilecek oldukça kapsamlı bir arama ve el koyma yetkisi tanınmıştır. Son paragrafta, kesinliğin bulunması gerekliliği belirtilse de, bu tip aramaların başlatılabilmesi için "işaret" yeterli bir neden olarak belirlenmiştir.

²⁰ Acil durumlarda emir sözle verilebilir ama bu daha sonra yazılı bir emre çevrilmelidir.

1980 Şubat'ında yapılan bir diğer önemli değişiklik ise, "polise mukavemet" ve buna verilecek tepki ile ilgili olan Madde 17 üzerinde yapılmıştır. Maddeye eklenen yeni fıkraya göre "polis suç işlenmesini önlemek veya işlenmiş suçların faillerini ele geçirmek için kişilerden (kendisinin polis olduğunu belirleyen belgeyi gösterdikten sonra) kimliğini sorabilir." Bu eklenen fıkra 2007'de yapılan değişiklikler sonucu Madde 4A kapsamına alınmıştır ve hâlâ geçerlidir. Herhangi bir eylem gerçekleşmeden "suçu önlemek" adına uygulanabilir. Böylece bu maddeyle polise "suçu önlemek" adına ve sadece herhangi bir suça karışmış olabileceği şüphesiyle kişilere müdahale olanağı verilmiştir. Böylece, sıklıkla gerçekleşebilecek keyfî müdahaleler yasal bir dayanağa kavuşturulmuştur. "Şüpheli" temelinde polise verilen bu yetki, polisin her istediği kişiyi fiilen durdurabilmesini sağlarken bireysel hak ve özgürlükleri aşındırmaktadır. Diğer yandan polisin kimden şüpheleneceği de önemli bir sorundur. Polisin belli başlı bazı kesimleri "şüpheli" ya da "suçlu" olarak algıladığı/tanımladığına ilişkin çeşitli gözlemlerde bulunmak mümkündür. Örneğin, Zeynep Gönen'in İzmir Asayiş Polisi ile ilgili çalışması, polis memurlarına "hedef kitle" olarak tabir edilen ve "potansiyel suçlu" olarak algılanması yolunda talimat verilen kesimler arasında yoksullar, Kürt gençleri, Romanlar, "psikopatlar", "tipi bozuklar", "fahişeler" ve trans bireylerin bulunduğunu ortaya koymuştur.²¹ Dolayısıyla bu kesimlerin yukarıda bahsi geçen uygulamalardan daha fazla mağdur olacağı iddia edilebilir. Biriz Berksoy'un polis alt kültürünü ele aldığı çalışmasına göre, bahsi geçen kültürün içindeki milliyetçi, ırkçı, militarist ve muhafazakâr öğelerin

polisin "suçlu" algısını belirliyor olduğu iddia edilebilir.²²

PVSK değişikliklerinin yanı sıra, 1980 yılında Emniyet Teşkilatı Kanunu'nda yapılan bir değişiklik, emniyet örgütü mensuplarının para mükâfatı alması konusunu belirleyen Madde 86'da yeniden bir düzenlemeye gidilmiştir. Bu düzenlemeyle: "a) Ülkenin güvenlik ve esenliği, Devletin çıkarları ve kişilerin can, ırz ve mallarını korumada yüksek hizmetleri görülenler fiilen almakta oldukları aylık tutarın iki katından beş katına kadar; b) Olağanüstü durumlarda yaşamını ortaya koyarak büyük yararlılıklar gösterenler, fiilen almakta oldukları tutarlarının altı katından yirmi dört katına kadar, para verilerek ödüllendirilirler." Bu değişiklik ile teşkilatın olağanüstü hal polisliğine verdiği önemin arttığı gözlenmekte, bu çerçevede polisin yetkileri arttırılırken bir yandan da "devletin çıkarları" çerçevesinde yapılan müdahaleleri ayrıca ödüllendirerek teşvik ettiği görülmektedir.

1980 Sonrası Dönem

PVSK'da asıl geniş kapsamlı değişiklikler 1980 darbesinden sonra, 16.06.1985 tarihli ve 3233 sayılı Kanun'la 1985 yılında gerçekleştirilmiştir. 1980'ler, 12 Eylül darbesi ertesinde ordunun devlet kurumları arasındaki hâkim konumunun ve askerî vesayet rejiminin tahkim edildiği; güvencesiz iş ve esnek üretim biçimlerini teşvik eden piyasa ekonomisine geçişin ilk adımlarının atıldığı, sivil toplum örgütlerinin, sendikaların ve toplumsal muhalefetin büyük ölçüde bastırıldığı ve baskı altına alındığı ve Kürt coğrafyasında silahlı çatışmaların başlayarak şiddetlendiği bir döneme tekabül etmektedir. PVSK'da 1985'te yapılan değişiklikleri de bu toplumsal ve siyasi dönüşüm çerçevesinde ele almak gerekir.

21 Gönen'in çalışmasındaki tespitleri destekleyecek somut bir örnek gözüktüyken öldürülen Festus Okey'in davasında, sanık polis memuru Cengiz Yıldız tarafından dile getirilmiştir. Yıldız mahkemedeki savunması sırasında, hâkiminin "[Okey'i] neden durdurdunuz?" sorusuna, "biz [polis memurları] Kürtleri, Romanları ve zencileri potansiyel suçlu olarak görürüz, bu kişilerde uyuşturucu vb. madde bulma olasılığı yüksektir" şeklinde cevap vermiştir (İstanbul 21. Ağır Ceza Mahkemesi, 2007/276 E sayılı dosya).

22 Gönen, Zeynep, "Neoliberal Dönemde Suçlulaştırma ve İzmir Asayiş'i'nin Yeniden Yapılandırılması", *Toplum ve Kuram*, sayı 3, 2010, s. 55-79; Berksoy, Biriz, "Devlet Stratejilerinin Bir Tezahürü Olarak Polis Alt-kültürü: 1960 Sonrası Türkiye'de Polis Teşkilatında Hâkim Olan Söylemlere Dair Bir Değerlendirme", *Toplum ve Bilim*, sayı 114, 2009, s. 92-130.

Bu darbe sonrası dönemde, dönemin ilk sivil hükümetini kuran Anavatan Partisi (ANAP) tarafından 1985 yılında sunulan tasarı polisi olağanüstü yetkilerle donatmayı öngörmüştür. Tasarı, ANAP ile dönemin muhalefet partisi olan Halkçı Parti arasında ciddi anlaşmazlıklara ve tartışmalara yol açmış, Halkçı Parti tasarıyla polise verilen geniş yetkilerin “hukuk devleti açısından kabul edilemez”²³ olması nedeniyle tasarının yasallaşmasına karşı çıkmıştır. İtirazlara karşı daha sonra Meclis’te küçük değişikliklerle kabul edilerek yasallaşan tasarı polisin yetkilerinin artırılmasında sonraki yıllarda da oldukça etkili olmuştur. Dolayısıyla, bu değişikliklerle ilgili süreç ve tartışmalara bakmak değişikliklerin doğasını daha iyi anlamak için faydalı olacaktır.

Yukarıda belirtildiği üzere, yeni yasa tasarısına getirilen en önemli itiraz, yasa ile polise verilen geniş yetkilerin “hukuk devleti açısından kabul edilemez” olmasıdır. Bu itirazlara yönelik olarak dönemin başbakanı Turgut Özal yasa tasarısını şöyle savunmuştur:

Bu vazifelerle polisin yükü ağırlaştırmıştır. Gerçi [polis bu uygulamaları zaten] yapıyordu ama bu yasa olmadan yapıyordu. Sıkıyönetim kalktığı takdirde yapamayacaktı. Ben, bu kanun geçtikten sonra şuna inanıyorum, polisle halkın daha fazla bütünleşmesi mümkündür.²⁴

Özal, yaptığı açıklamada söz konusu yasanın aslında, 1980 darbesinin ardından kurulan ve kendisinin de görev yaptığı Bülend Ulusu hükümetinin programında olduğunun altını çizmiştir. Özal’a göre o dönemde 67 ilde sıkıyönetim olduğundan, böyle bir yasaya gerek duyulmamıştır; artık sıkıyönetim de kaldırıldığına göre ortaya çıkan boşluğu bu yasayla doldurmak gerekmektedir. Özal’ın bu açıklamaları bağlamında, yeni yasal düzenlemelerin amacını, 1980 darbesiyle ordunun oluşturduğu “istisnai hal”²⁵in

Yeni yasal düzenlemelerin amacını, 1980 darbesiyle ordunun oluşturduğu “istisnai hal”in süreklileştirilmesi olarak okumak mümkündür. Diğer bir deyişle, darbe ile askerî vesayet rejimi tahkim edilirken, bir yandan da darbe sonrası toplumsal düzenin iktidarı oluşturan sivil ve askerî aktörlerin iktisadi ve ideolojik tercihleri çerçevesinde yeniden kurulması sürecinde polisin yetkileri arttırılmış ve polisin uyguladığı “istisnai” pratiklerin normalleşmesinin sağlanması yoluna gidilmiştir.

süreklileştirilmesi olarak okumak mümkündür.²⁵ Diğer bir deyişle, darbe ile askerî vesayet rejimi tahkim edilirken, bir yandan da darbe sonrası toplumsal düzenin iktidarı oluşturan sivil ve askerî aktörlerin iktisadi ve ideolojik tercihleri çerçevesinde yeniden kurulması sürecinde²⁶ polisin yetkileri arttırılmış ve polisin uyguladığı “istisnai” pratiklerin normalleşmesinin sağlanması yoluna gidilmiştir. Neoliberalleşme sürecinin içerdiği köklü dönüşüm bir taraftan güvencesiz iş ve esnek üretim biçimlerini yaygınlaştırarak toplumun tüm alanlarını piyasa güçlerine bırakmış, diğer taraftan da sosyal devleti aşındırarak sömürü düzeyini daha da yükseltmiştir. Toplumsal çelişkileri arttıran neoliberal dönemde, yeni düzen devletin zor aygıtlarının, en başta da polis teşkilatının güçlendirilmesiyle kurgulanmıştır. Öte yandan, 1985 yılında yapılmaya çalışılan değişikliklere karşı yapılan yoğun itirazlar yasanın bazı maddelerinin tasarıdan çıkarılmasını sağlamıştır.

25 5 Haziran 1985’te, Turgut Özal’ın benzer bir açıklaması yayınlanmıştır: “Memleketi sonuna kadar sıkıyönetim ile idare edemeyiz. Zaten peyderpey kaldırıyoruz. Önemli olan sıkıyönetimin tekrar getirilmemesidir. Bu bakımdan bu kararın çıkarılması icap eder. Polis, zayıf bırakılmamalı, bütün hadiseler adliyeye taşınmalıdır. Polisi eğitip yetkilerini arttıracacağız.” (Milliyet, “Polis Yasası ANAP Grubunu Karıştırdı: ‘Polise Yetkiye Hayır’”, 05.06.1985).

26 Gönen, Zeynep, “Suçla Mücadele ve Neo-liberal Türkiye’de Yoksulluğun Zaptiyesi”, *Birikim*, sayı 273, s. 48-56; Berksoy, Biriz, “Neoliberalizm ve Toplumsalın Yeniden Kurgulanması: 1980 Sonrası Batı’da ve Türkiye’de Polis Teşkilatları ve Geçirdikleri Yapısal Dönüşüm”, *Toplum ve Bilim*, sayı 109, s. 35-65.

23 *Milliyet*, “Karaduman’ın Başkanlığı Meclisi Karıştırdı”, 13.06.1985.

24 *Milliyet*, “Özal: Polise Yetki Değil Görev Verdik”, 17.06.1985.

Kabul edilmiş olsaydı, bu maddelerle polise telefon dinleme, mektupları ve özel belgeleri kontrol etme, ülke çapında herhangi bir konu ile ilgili istihbarat toplama yetkisi verilecekti.²⁷

İtirazlara karşın daha sonra Meclis'te kabul edilerek yasalaşan tasarı ile PVSK'nın 8, 11,²⁸ 13 ve 17. maddelerinde değişiklik yapılmış ve yasaya dokuz yeni madde eklenmiştir. İlk değişiklik Madde 8'de yapılmıştır. Bu değişiklik polise, mahallin en büyük mülki amirinin emri ve suça dair kati delil elde edilmiş olması kaydıyla belli yerleri kapatılma yetkisi verilmiştir. Örneğin, maddenin 4. fıkrasıyla: “d) *Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, Anayasal düzenine, genel güvenliğe ve genel ahlâka zararı dokunacak oyun oynatılan, temsil verilen, film veya video bant gösterilen yerler*”²⁹ polis tarafından kapatılabilecektir (*vurgu yazarların*). Aynı maddenin bir başka fıkrasına göre, “derneklere, sendikalara, loca ve kulüplere, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ile benzeri kurum ve kuruluşlara ait ve yalnız üyelerinin yararlanması için açılan lokallerden, birden fazla denetim sonunda ve yazılı ihtara rağmen, iç yönetmeliğine aykırı faaliyet göstererek umuma açık yer durumuna geldiği tespit edilenler” kapatılabilecektir.

İkinci değişiklik Madde 11'de yapılmıştır. Bu değişiklik ile polise, herhangi bir zaman ve herhangi bir yerde,

eskiden ancak şikâyet ve başvuru ile müdahale edilebilen eylemlere bir şikâyet veya başvuru olmasa bile müdahale yetkisi verilmiştir. Maddenin ilk paragrafı polise eylemleri ve tutumları müdahale ederek kurgulayabilmesi için tanınan geniş alanı yansıtmaktadır. Polis, “genel ahlâk ve edep kurallarına aykırı olarak; utanç verici ve toplumun düzeni bakımından tasvip edilmeyen tavır ve davranışta bulunanlar ile bu nitelikte söz, şarkı veya müzik benzeri yapanları” konuyla ilgili bir şikâyet olmasa dahi engelleyebilecek ve bu faaliyetleri yasaklayabilecektir.

Üçüncü bir değişiklik polisin yakalama yetkisini düzenleyen Madde 13'te yapılmıştır. Yasada halihazırda bulunan polisin uyarılara rağmen halkın huzurunu başka insanlara saldırmak ya da kavgaya karışarak bozan kişileri yakalama yetkisi korunurken, bu kişileri 24 saat içerisinde hâkim önüne çıkarma zorunluluğu kaldırılmıştır. Maddeye eklenen fıkralardan özellikle bir tanesi polisin yakalama ile ilgili takdir yetkisini önemli ölçüde arttırmıştır: “g) Suçüstü halinde veya *gecikmesinde sakınca bulunan diğer hallerde suç işlendiğine veya suça teşebbüs edildiğine dair haklarında kuvvetli iz, eser, emare veya delil bulunan şüpheliler*” yakalanabilecektir (*vurgular yazarların*). Diğer bir deyişle, suça ilişkin güçlü bir iz ya da kanıt olup olmadığı kararı -ve dolayısıyla buradan hareketle yakalama kararı- polis memurlarına bırakılmıştır. Dördüncü olarak, Madde 17'de yapılan değişikliklerden bir tanesi küçük ama önemli bir değişikliklerdir. Bu değişiklikten önce, polis kendisine mukavemet gösteren ve işini yaparken emirlerine uymayan kişileri 24 saat içinde hâkim karşısına çıkarmak zorundaydı. 1985'te yapılan değişikliklerden sonra bu “24 saat” koşulu yasadan çıkarılmıştır.

1985'te yapılan diğer değişiklikler yasaya eklenen yeni maddelerdir. Ek Madde 1 ile polis *genel ahlâk, devletin ve milletin bölünmez bütünlüğü ya da anayasal rejime* karşı olan oyun ve performansları ilçenin en büyük mülki amirinden alınacak izinle men etme yetkisine sahip olmuştur. Ek Madde 2'nin 1. fıkrasında, bireysel olarak suç işlemekten gözaltına alınan kişilerin gözaltı süresi 48 saatten 24 saate inerken, kolektif olarak işlenen suçlar için 15 günlük gözaltı süresi olduğu gibi

27 Diğer taraftan, bazı değişiklikler daha sonra Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edildi. Bu maddeler şunlardır: a) Madde 5'e eklenen ve polisin genel ahlâk ve edep kurallarına aykırı olarak utanç verici ve toplum düzeni bakımından tasvip edilmeyen tavır ve davranışlarda bulunanların parmak izini alması ve fotoğrafını çekmesine; b) Madde 15'e eklenen ve polise hükümlülerin ya da tutukluların hapisane ya da tutukevinden çıkarılarak polis amirleri tarafından teklif edilip, savcı tarafından arz edilerek hâkim tarafından kabul edilmek şartıyla başka bir suç için sorgulama yapılmasına izin veren fıkralar.

28 Bu değişiklik ile polise herhangi bir zaman herhangi bir yerde, eskiden ancak şikâyet ve başvuru gereken eylemlere bir şikâyet veya başvuru olmasa bile müdahale yetkisi verilmiştir.

29 2004 değişiklikleri ile buna “internet üzerinden yapılan yayınlara izin verilen yerler” de eklenmiştir.

bırakılmıştır. Ancak, sanığın adli kurumlara nakli için gereken zaman belirtilmemektedir. Sadece gereksiz gecikmelerin yapılmaması belirtilirken bu sürenin takdiri yine polise bırakılmaktadır. Bu fıkra 1992’de iptal edilmiştir³⁰. Ek Madde 3 ile polis yazılı olarak, belli kişilerin kayıtlı buldukları ev veya iş yerlerinden ayrılmamasını isteyebilecektir. Bu “belli” kişilerin arasında “devletin bütünlüğüne, genel güvenliğe ve Anayasal rejime karşı” işlenmiş suçlar ve kaçakçılık ve uyuşturucu suçları ile ilgili olarak ifadesine başvurulacak kişiler bulunmaktadır. Ek Madde 4’te polislerin görevli oldukları “mülki sınırlar içinde, hizmet branşı, yeri ve zamanına bakılmaksızın bir suçla karşılaştığında suça el koymak, önlemek, sanık ve suç delillerini tespit, muhafaza ve yetkili zabıtaya teslim etmekle görevli ve yetkili” olduğu belirtilmiştir. Bu düzenlemeyle her bir polis memuru, suçla karşılaştığında kendi görev bölgesinde olmasa da müdahale edebilme kapasitesine sahip olmuştur.

Ek Madde 5 ile “genel güvenliği” tehdit eden veya kaçakçılık ve uyuşturucu maddelerle ilgili olan önemli olayları takip ve müdahale edecek özel ekipler oluşturulabilecektir. Bu ekipler sorumluluk bölgeleriyle sınırlı olmayıp, görev yaptıkları mahallin en yüksek mülki amirine bağlanmıştır. Böylece polis zaman, yer ya da şube kısıtlamasına tabi olmadan geniş bir manevra alanına sahip olmuş ve aldığı inisiyatifler açısından sorumlu tutulması zorlaşmıştır. Polisler zor kullanma yetkisi ile ilgili olan Ek Madde 6 da oldukça önemli bir eklemedir. Bu madde ile tutuklanacak kişiler, dağıtılacak kalabalıkların polise mukavemet etmesi, saldırıya yeltenmesi veya saldırıda bulunması hallerinde polise zor kullanma yetkisi verilmiştir. Zorun derecesi kalabalıklara müdahale durumunda müdahale eden kuvvetin amiri tarafından belirlenir.³¹

³⁰ Bkz. 18.11.1992, Kanun no: 3842, Madde 31.

³¹ Sağlam’ın da belirttiği gibi bu yetki polis tarafından halihazırda kullanılmaktadır, ancak yasanın kabulü ile polisler zor kullanırken bu yasal güvenceler sayesinde çok daha rahat olabileceklerdir (Sağlam, Fazıl, “1982 Anayasası’nın Temek Hak ve Özgürlükler Bakımından Getirdiği Sorunlar”, *Bahri Savcı’ya Armağan, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları*, Ankara, 1985, s. 433-442).

Ek Madde 7 ile polislere, ilk defa, devletin ve milletin bölünmez bütünlüğü, onun anayasal düzeni ve genel güvenliği ile ilgili önleyici ve koruyucu tedbirler almak üzere ülke seviyesinde istihbarat toplama ve diğer istihbarat kurumlarıyla işbirliği içinde olma görevi ve yetkisi verilmiştir.

Ek Madde 7 ile polislere, ilk defa, devletin ve milletin bölünmez bütünlüğü, onun anayasal düzeni ve genel güvenliği ile ilgili önleyici ve koruyucu tedbirler almak üzere ülke seviyesinde istihbarat toplama ve diğer istihbarat kurumlarıyla işbirliği içinde olma görevi ve yetkisi verilmiştir. Bu maddenin gerekçesinde suçun işlenmesinden evvel önlem alınmasının gerekliliğinden ve istihbaratın bu açıdan öneminden bahsedilmiştir. 2004’te geçersiz hale gelen Ek Madde 8, polisin yapacağı inceleme ile en yüksek mülki amirin istirahat ve eğlence yerlerinin açılış iznini vermesi ve bu yerlerde gerçekleştirilmesi yasaklı faaliyetler ile ilgilidir. Ek Madde 9 ise, diğerlerinin yanı sıra, şu yeni hükümleri getirmiştir:

a) Önleyici, caydırıcı, düzenleyici ve koruyucu kolluk hizmetlerine dair görevlerin ifası sırasında silah kullanmak zorunda kalan polis hakkında, cezai sorumluluğun tespiti bakımından Memurin Muhakematı Hakkında Kanuna göre işlem yapılır.

b) Adliyeye ilişkin vazife ve işlerle ilgili bir hizmeti yerine getirirken silah kullanmak zorunda kalan polis hakkında, hazırlık soruşturması bizzat Cumhuriyet savcıları veya yardımcıları tarafından yapılır. *Sanık polis, hakkında dava açıldığı takdirde duruşmadan varestede tutulabilir. Olayın mahiyetine ve kusurun derecesine göre, İçişleri Bakanlığınca durumu uygun görülen polisin vekâlet verdiği avukatın ücreti, Emniyet Genel Müdürlüğü bütçesine konulacak ödenekten karşılanır (...)* (vurgular yazarların).

Maddenin gerekçesinde avukat tutamayan siviller için baroların ücretsiz avukat görevlendirdiği belirtilmiş, “devlete sahip çıkmak” için aynı haktan polislerin de yararlanabilmesi gerektiği savunulmuştur. Açıklamaya göre polislere karşı açılan davaların bir kısmı hizmette

yapılan hatalardan kaynaklansa da, bir kısmı da aslı olmayan şikâyet ve iddialardan dolayı polisleri sanık konumuna düşürmektedir. Oysa suç işlediği şüphesiyle soruşturulan polisler de talepleri halinde baro tarafından ücretsiz avukat atanmasına engel bir durum bulunmamaktadır ve bu nedenle maddenin gerekçelendirmesi temelsizdir. Özellikle avukatlık masraflarının Emniyet Genel Müdürlüğü (EGM) bütçesinden karşılanmasına ilişkin değişiklik göz önünde bulundurulduğunda, düzenlemenin sanık memurlara hem savunmalarını güçlendirmeye, hem de psikolojik moral sağlamaya yönelik kurumsal bir destek ve koruma sağladığını söylemek mümkün görünmektedir. Üstelik değişiklik, “görevin aksatılmaması esasından hareket edilerek, sanık polislerin duruşmadan varestede tutulması” sağlanmıştır. Oysa sanıkların duruşmalara katılımı hem bir hak, hem de bir yükümlülük ve zorunluluktur. Sanık polislerin, haklarında mevcut suçlamalar ve açılmış davalar olmasına rağmen açığa alınmayıp görevlerine devam edebilmeleri ve duruşmadan varestede tutulmaları sanık polisi yargı makamından kaçırmak ve ödüllendirmek anlamını taşımaktadır.³² PVSK’da 1985’te yapılan değişikliklerin yanında 1971 tarihli Asayişe Müessir Bazı Fiillerin Önlenmesi Hakkında Kanun’a eklenen Ek Madde 1 ile, devletin güvenliğini tehdit ettiği iddia edilen suçlarla ilgili “failerin yakalanabilmesine yardımcı olanlara veya yerlerini yahut kimliklerini bildirenlere para ödülü verilebilir” hükmü getirilmiştir. Bu şekilde, halk nezdinde muhbirlik teşvik edilerek, polisin istihbarat gücünün artırılması hedeflenmektedir.

PVSK’da 1985’ten sonraki değişiklikler 1999, 2002, 2004, 2005 ve 2007 yıllarında yapılmıştır.³³ Bu değişiklikler, 1990’lardan beri gerçekleşmekte olan iktisadi, politik ve demografik dönüşümlerin 2000’lerle birlikte yeni bir dönemi başlatması ile birlikte hem

PVSK’da 1985’ten sonraki değişiklikler 1999, 2002, 2004, 2005 ve 2007 yıllarında yapılmıştır. Bu değişiklikler, 1990’lardan beri gerçekleşmekte olan iktisadi, politik ve demografik dönüşümlerin 2000’lerle birlikte yeni bir dönemi başlatması ile birlikte hem genel olarak devlet yapılanmasında, hem de özel olarak polis teşkilatında gerçekleşen köklü dönüşüm içerisinde söz konusu olmuştur.

genel olarak devlet yapılanmasında, hem de özel olarak polis teşkilatında gerçekleşen köklü dönüşüm içerisinde söz konusu olmuştur. 1990’lar neoliberal ilişkileri pekiştirirken, Kürt coğrafyasındaki savaşın yoğunluk kazandığı, devlet şiddetinin dozunun arttığı bir dönem olmuş ve şiddet zorunlu göçler vasıtasıyla batı kentlerinde de etkisini göstermiştir. 2000’ler ise Türkiye’de yakın zamana kadar, özellikle Milli Güvenlik Kurulu (MGK) üzerinden güçlenerek varlığını sürdüren askerî vesayet rejiminin çözülme sürecine tekabül etmektedir. 2002 yılında iktidarı devralan Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), Avrupa Birliği (AB) müktesebatına uyum çalışmaları çerçevesinde, bu sürecin büyük bir kısmına yön vermiştir. Böylece, devlet içerisinde ordu hâkim konumunu kaybederken, hükümet kanadı baskın kurum olma yönünde yol almıştır. Bu dönem, aynı zamanda, neoliberalleşme sürecine paralel olarak kamu kurumlarının da piyasa rasyonalitesi çerçevesinde, yani verimlilik ve performans kriterleriyle yeniden yapılandığı bir dönem olmuştur. Bu dönüşümlerle beraber özellikle şehirlerde adı suçlarda (hırsızlık, kapkaç, uyuşturucu suçları, vb.) ciddi bir artış gerçekleştiğine dair ortaya çıkan söylemler, polisin uyguladığı stratejilere ve yasal mevzuata yansımıştır.³⁴

32 Alikashiöğlu ve Doğu, a.g.e., s.1000.

33 1999’da yapılan değişiklik, yaralanan polis memurlarının tedavisi için sağlanacak kolaylıklar üzerinedir. 2004’teki değişiklikler ise Madde 8’de dernekler ve sendika lokallerinin faaliyetten men edilme koşulları ile ilgilidir; 2004’te Ek Madde 8 ilga edilmiştir.

34 Suç haberleri ve istatistiklerin bir tartışması için bkz. Gönen, Zeynep ve Deniz Yonucu, “Legitimizing Violence and Segregation: Neoliberal Discourses on Crime and Criminalization of Urban Poor Populations in Turkey”, *Lumpen-City: Discourses of Marginality / Marginalizing Discourses*, Alan Bourke, Tia Dafnos, Markus Kis (der.), RedQuill Press, Toronto, 2011.

Söz konusu dönüşümler ve söylemler çerçevesinde, 2000'lerin ortalarına doğru polis teşkilatında, "risk" önlemeye yönelik mekanizmaların ağırlık kazandığı "suç öncesi" polislik stratejileri uygulamaya konmuştur. Bu stratejilerin dayandığı anlayışa göre, suçu önleyebilmenin önemli yollarından biri suçun işlenmesini kolaylaştıran "ortam"a ve "fırsat"lara müdahale etmektir. Bunu sağlamak için, sokağa hâkim olmak, suç önlemede istihbarat odaklı polislik anlayışını asayiş alanına uyarlamak, "toplum destekli polislik" anlayışını yurt genelinde kurumsallaştırmak, caydırıcı nitelikteki uygulamaları destekleyen teknoloji destekli bilgi sistem altyapısına dayanan yeni bir model oluşturmak ve çeşitli kurum ve şahıslarla işbirliğini geliştirmek gerekmektedir.³⁵ Bu anlayışı, PVSK üzerinde değişiklikler gerçekleştiren ve 2 Haziran 2007'de kabul edilen 5681 sayılı Kanun'un gerekçesinden de takip etmek mümkündür:

...Kamu düzeninin korunması çerçevesinde kamu güvenliğine yönelik *tehlikelerin önlenmesi ve bertaraf edilmesi* gerekmektedir... Suçla mücadele alanında yapılan temel düzenlemelerin bir tamamlayıcısı ve polisin önleyici görev ve yetkilerini belirleyen bir düzenleme olarak mevzuatın da yeniden ele alınmasının gerekliliği açıktır... [p]olis suç öncesi alanda yeni ve çağdaş yetkilere ihtiyaç duymaktadır... Ekonomik ve sosyal gelişmelere bağlı olarak değişen güvenlik konsepti, *tehlikenin engellenmesi* gerekliliğini ön plana çıkarmaktadır.³⁶

Yani, söz konusu olan kişinin edimi düzeyinde değil, potansiyeli düzeyinde değerlendirilerek cezalandırılmasını beraberinde getiren "tehlikelilik"

Söz konusu dönüşümler ve söylemler çerçevesinde, 2000'lerin ortalarına doğru polis teşkilatında, "risk" önlemeye yönelik mekanizmaların ağırlık kazandığı "suç öncesi" polislik stratejileri uygulamaya konmuştur.

nosyonunun (zannının)³⁷ cezai alanda hâkim hale gelmesidir. Bu dönemde, yasal mevzuatta yapılan değişiklikleri bu bağlamda anlamak mümkündür.³⁸

2002'de Madde 9'da yapılan değişiklikle polis aramaları için hâkim kararı gerekliliği getirilmiştir. Ancak, gecikmesinde sakınca bulunan durumlarda yine en yüksek mülki amir polise bu izni verebilecektir. Polis milli güvenlik, asayiş, genel sağlık ve ahlâkı, başkalarının özgürlük ve haklarını korumak ve suç işlenmesini önlemek için birçok alanda şahıs, özel belge ve eşyalar üzerinde arama yapabilecektir. Yine 2002'de Madde 13'e yeni bir fıkra eklenmiş ve bu fıkra ile polise "kanunlara uygun olarak aldığı tedbirlere karşı gelenleri, direnenleri ve görev yapmasını engelleyenleri" yakalama yetkisi verilmiştir.

2005 yılında yapılan tek değişiklik (03.07.2005, Kanun no: 5397) PVSK'ya 1985 yılında eklenen ve polise ilk defa ülke genelinde istihbarat toplama yetkisi veren Ek Madde 7 ile ilgilidir. Bu değişikliğe değinmeden önce, 2004 yılında kabul edilen CMK'nın 135 ile 138 arasındaki hükümleri ile polise ilk defa açıkça gizli dinleme yapabilme yetkisinin verildiğini burada not etmek yerinde olacaktır. Bu yeni yasaya göre eğer suçun işlendiğine dair kuvvetli bir şüphe varsa ve başka bir yoldan delil toplamak mümkün değilse o suçun soruşturma ve kovuşturma

35 Berksoy, Biriz, "'Güvenlik Devleti'nin Ortaya Çıkışı, 'Güvenlik' Eksenli Yönetim Tekniğinin Polis Teşkilatındaki Tezahürleri ve Süreklileşen 'Olağanüstü Hal': AKP'nin Polis Politikaları", *Birikim*, sayı 276, 2012, s.75-88.

36 Bkz. "TBMM Sivas Milletvekili Selami Uzun ve 3 Milletvekilinin; Polis Vazife ve Salahiyet Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi ve Adalet Komisyonu Raporu", 2/1037, <http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem22/yil01/ss1437m.htm>, erişim: 22.09.2012, (vurgu eklenmiştir).

37 Bkz. Bora, Tanıl, "Avukat Oya Aydın'la Öğrencilere Yönelik Polis Şiddeti ve Hukuki Baskılar Üzerine Söyleşi: Oransız Şiddet, Oransız Hukuk", *Birikim*, sayı 261, 2011, s. 55, 56; Bora, Tanıl, "Çağdaş Hukukçular Derneği Genel Başkanı Selçuk Kozağaçlı ile Söyleşi: Olağanüstü Yargı Rejimi ve Polis-'Elastik ve Yapışkan Bir Ağ'", *Birikim*, sayı 273, 2012, s.35.

38 Bkz. Berksoy, Biriz, *Türkiye'de Ordu, Polis ve İstihbarat Teşkilatları: Yakın Dönem Gelişmeler ve Reform İhtiyaçları*, TESEV Yayınları, İstanbul, 2013.

aşamasında³⁹ gizli dinleme yapılabilir.⁴⁰ Karar bir hâkim ya da gecikmesinde sakınca bulunan hallerde savcı tarafından verilir ve hâkim tarafından onaylanır. Bu hüküm finansal sahtekârlıktan uyuşturucu imal ve ticaretine, rüşvetten devletin gizli belgelerine karşı suçlara kadar pek çok değişik suç içerir.

PVSK Ek Madde 7’de 2005 yılında yapılan değişiklikle yasaya iletişimin tespiti ve teknik takibe ilişkin on bir yeni fıkra eklenmiştir; özetlemek gerekirse polise kişinin iletişimini tespit etme, dinleme, kayıt etme ve aynı zamanda kişinin yerini belirleyen sinyalleri takip etme yetkisi verilmiştir.

PVSK Ek Madde 7’de 2005 yılında yapılan değişiklikle yasaya iletişimin tespiti ve teknik takibe ilişkin on bir yeni fıkra eklenmiştir; özetlemek gerekirse polise kişinin iletişimini tespit etme, dinleme, kayıt etme ve aynı zamanda kişinin yerini belirleyen sinyalleri takip etme yetkisi verilmiştir. Polisin bu yetkisi uyuşturucu üretimi ve ticaretinden, bir kurumun “devlete karşı suçlar” olarak tanımlanabilecek aktivitelerine kadar geniş bir alanı kapsamaktadır.⁴¹ Maddede iletişimin tespiti için uygulanacak prosedürler açıkça tanımlanmış, hâkim onayı şart koşulmuş, hâkimin vereceği yazılı emirde

39 Kovuşturma aşamasının 135. maddeye dahil edilmesi hukuken problemlidir. Zira, herhangi bir kovuşturma ancak yeterli delil olduğunda yapılabilir. Ancak, bundan daha da önemlisi gizli dinleme yapılması kovuşturma sürecinde geçerli olan aleniyet/açıklık ilkesinin bir ihlali olacağından, bu müdahalenin gerçekleştirilmesi aslında hukuken mümkün değildir. (Çolak, Haluk ve Mustafa Taşkın, *Açıklamalı-Karşılaştırmalı-Uygulamalı Ceza Muhakemesi Kanunu*, Seçkin Yayınları, Ankara, 1988, s. 447.)

40 Dinlemeler, 2008’de Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu adını alan Telekomünikasyon Kurumu bünyesinde Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı adıyla kurulan merkezden yürütülmektedir. Mevzuata göre bu merkezde Milli İstihbarat Teşkilatı, Emniyet Genel Müdürlüğü ve Jandarma Genel Komutanlığı’nın ilgili birimlerinden birer temsilci bulundurulur.

41 Bkz. CMK Madde 250’nin birinci fıkrasının a,b ve c bentlerinde listelenmiş suçlar.

kişiye ait bilgilerin ve tedbire başvurulmasını gerektiren nedenlerin belirtilmesi gerektiğine hükmedilmiş ve maddede belirtilen usul ve esaslara aykırı dinlemelerin hukuken geçerli sayılmayacağı hükme bağlanmıştır. Ancak, maddede iki unsur söz konusu yetkiyi sınırsız ve denetimsiz kılmıştır. Bunların ilki, 1. ve 2. fıkra amaç olarak zikredilen “önleme” eylemidir. İlk fıkra, “Polis Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, Anayasa düzenine ve genel güvenliğine dair önleyici ve koruyucu tedbirleri almak...” ifadesi kullanılırken, 2. fıkra “1. fıkra belirtilen görevlerin yerine getirilmesine yönelik olarak, ... Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 250’nci maddesinin 1. fıkrasının (a), (b) ve (c) bentlerinde yazılı suçların işlenmesinin önlenmesi amacıyla” ifadesi kullanılmıştır. Bu ifadelerdeki “önleyici” tanımı, hem de en az 3 ay gibi bir süre için, herhangi bir suç oluşmadan dahi telekomünikasyon yoluyla iletişimin tespitini mümkün kılmaktadır. Gerçekleşmiş bir suçun varlığı aranmadığına göre, bu maddenin mantıki sonucu aslında tüm Türkiye’nin dinlenebileceğidir. Ek Madde 7’deki ikinci sorun maddede yetkilerin kullanımının denetimine ilişkindir. Maddenin 9. fıkrasında denetim, “Bu maddede yer alan faaliyetlerin denetimi, sıralı kurum amirleri, Emniyet Genel Müdürlüğü ve ilgili bakanlığın teftiş elemanları ... tarafından yapılır” şeklinde düzenlenmiştir. Ancak kurum ve yürütme içinden yapılacak denetim, bu yetkilerin siyasal iktidar tarafından kötüye kullanılma ihtimaline karşı yeterli bir güvence oluşturamamaktadır. Yani hem PVSK’ya 2005 yılında yapılan yeni eklemelerle, hem de 2004’te kabul edilen yeni CMK ile, Emniyet Genel Müdürlüğü İstihbarat Daire Başkanlığı ve diğer istihbarat teşkilatlarına, “özel hayatın gizliliği” hakkını yasal bir çerçevede sıklıkla ihlal edebilecek şekilde, kapsamlı bir gözetim ve denetim mekanizması sağlanmıştır.

PVSK’da 1985’ten sonra yapılan en tartışmalı ve en kapsamlı değişiklikler 2007 yılında, 02.06.2007 tarihli ve 5681 sayılı Kanun’la gerçekleşmiştir. Bu değişiklikleri hazırlayan iki önemli süreç bulunmaktadır. Birincisi, 1990’ların ortalarında başlayan ve 2000’lerde yoğunlaşan suç söylemleri, kentlerde suçla mücadelenin daha etkili bir şekilde

PVSK'da 2007 yılında yapılan değişiklikleri hazırlayan iki önemli süreçten birincisi, 1990'ların ortalarında başlayan ve 2000'lerde yoğunlaşan suç söylemleri, kentlerde suçla mücadelenin daha etkili bir şekilde yapılabilmesi için polisin yetkilerinin arttırılması gerektiği iddialarıdır.

yapılabilmesi için polisin yetkilerinin arttırılması gerektiği iddialarıdır.⁴² İkincisi ise bir sonraki bölümde daha ayrıntılı olarak inceleyeceğimiz 1992 CMUK düzenlemelerinin polisin üzerindeki yasal denetimi ve sınırları arttırması sebebiyle polisin elini kolunu bağlayarak suçun artmasına sebep olduğu söyleminin teşkilat tarafından yaygınlaştırılmasıdır.⁴³ Zamanın Emniyet Genel Müdürlüğü Araştırma Planlama ve Koordinasyon Daire Başkanı olan Nihat Dünder, bu değişikliklerin ardından kaleme aldığı ve polis perspektifini sunduğu yazısında, değişikliklerin var olan ceza adalet sistemi "gerçekliklerini" göz ardı ettiğini ifade eder. Yeterince karakol, personel ya da savcının olmadığı göz önüne alındığında yapılan değişiklikler ancak bürokratik ama anlamsız işler yükleyerek memurların etkili bir görev yapmalarını

42 Gönen, Zeynep, "Neoliberal Politics of Crime: the Izmir Public Order Police and Criminalization of the Urban Poor in Turkey since the late 1990s", yayınlanmamış doktora tezi, Binghamton Üniversitesi, New York, 2011.

43 Polis CMUK ile gelen sınırlamalara çeşitli şekillerde tepki göstermiştir. Bunlardan biri yapılan polis protestolarıdır. Şubat 1992'de CMUK'taki değişikliklere karşı "kahrolsun insan hakları!" sloganlarının atıldığı, daha sonra Aralık 2000'de iki Çevik Kuvvet polis memurunun öldürülmesinin ertesinde CMUK değişikliklerini ve insan haklarını hedef alan bir polis protestosu yapılmıştır (Bora, Tanıl, "Polis Partisi," *Birikim*, sayı 141, 2001, s. 8-10). Bunların yanı sıra "suçla mücadele" sürecinde polisin suçlulara karşı güçsüz bırakıldığı iddiası 2000'lerde medyada sıkça dile getirilmiştir (Gönen, Zeynep ve Deniz Yonucu, "Legitimizing Violence and Segregation"). 2005'te TBMM Adalet Komisyonu'nda yapılan bir oturumda emniyet müdürleri şikâyetlerini aktararak, değişiklik talebinde bulunmuşlardır ("Polisin CMUK Direnişi", *Yeni Şafak*, 13.02.2005). Tüm bu söylemler, iddia edilebilir ki, 2007'deki PVSK değişikliklerinin önünü açmıştır.

engelleyecektir.⁴⁴ Bu söylemler 2000'lerdeki değişiklikler için de tekrarlanmış, özellikle yeni CMK'nın getirdiği değişikliklerle polisin işini yapamaz hale geleceği iddia edilmiştir. Polis teşkilatı bu iddiasını medyada yer alan suç haberleri ve sunduğu istatistikler ile desteklemiş, suçlular karşısında çok daha fazla yetkiye ihtiyacı olduğunu sık sık tekrarlamıştır.⁴⁵

PVSK'da 2007'de gerçekleştirilen değişikliklerin gerekçesinde de, hem AB standartları hem de Avrupa ülkeleri örnek gösterilerek, polisin özellikle "suç öncesi alanda yeni ve çağdaş yetkilere" sahip olması gerektiği vurgulanmış, "risk" ve "tehlikeler" in varlığına vurgu yapılmış ve böylece PVSK değişiklikleri suçla mücadelede ve düzenin tesisinde bir modernleşme projesi olarak sunulmuştur.

Güvenlik politika ve uygulamalarının hukuk devletini güçlendirmeye katkıda bulunacağı ve demokratik uygulamaların gelişmesini sağlayacağı muhakkaktır. Silahlı icra ve inzibat kuvveti olarak polisin temel amacı, kamu düzeninin sağlanması çerçevesinde Devlet otoritesinin ve icraî işlemlerin etkinliğini arttırmak, halkın güven ve itimadını temin etmektir. Kamu düzeninin korunması çerçevesinde kamu güvenliğine yönelik tehlikelerin önlenmesi ve bertaraf edilmesi gerekmektedir. Bunun sağlanabilmesi bakımından

PVSK'da 2007'de gerçekleştirilen değişikliklerin gerekçesinde de, hem AB standartları hem de Avrupa ülkeleri örnek gösterilerek, polisin özellikle "suç öncesi alanda yeni ve çağdaş yetkilere" sahip olması gerektiği vurgulanmış, "risk" ve "tehlikeler" in varlığına vurgu yapılmış ve böylece PVSK değişiklikleri suçla mücadelede ve düzenin tesisinde bir modernleşme projesi olarak sunulmuştur.

44 Dünder, Nihat, "Polis Gözüyle CMUK Değişikliği", *Türk İdare Dergisi*, cilt 65, sayı 398, 1993, s. 144.

45 Suç haberleri ve istatistiklerin bir tartışması için bkz. Gönen, Zeynep ve Deniz Yonucu, *a.g.e.*

polisin çağdaş ve modern yetkilerle donatılması kaçınılmaz bir gerekliliktir.⁴⁶

Değişikliklerden ilki, belediye zabıta işlerini de polislin vazifeleri arasında belirleyen Madde 3'ün kaldırılmasıdır. Bu, polislin, “angarya” olarak gördüğü işlerden azat edilip suçla mücadele alanındaki varlığını arttırmak için yapılan değişikliklerden biridir. 2007 değişiklikleri sadece bu maddede değil, tüm değişikliklerde bu alanda polisi daha etkin kılma ve yetkilerini daha sınırsız hale getirebilme çabası olarak okunabilir. 17. maddenin kimlik sorma yetkisine yönelik 4. fıkrasını içermek suretiyle kanuna eklenen Madde 4A ise, polislin günlük hayatta sıklıkla kullandığı durdurma ve kimlik sorma yetkilerini araçlar için de genişleterek yeniden düzenlemektedir. Bu maddenin 2. fıkrasına göre, “[D]urdurma yetkisinin kullanılabilmesi için polislin tecrübesine ve içinde bulunulan durumdan edindiği izlenime dayanan makul bir sebebin bulunması gerekir”. Son derece muğlak ifadeler içeren bu fıkra, sözü edilen “makul sebebin” ne olabileceğine dair hiçbir emare yoktur. Polis, makul sebebin varlığını tamamen “tecrübesine” ve “izlenimine” dayandırabilecektir. Bu da, polislin takdir yetkisinin hiçbir sınıra tabi tutulmaması anlamına gelmektedir. Aynı sorun 6. fıkra da vardır. Bu fıkra göre “[P]olis, durdurduğu kişi üzerinde veya aracında silah veya tehlike oluşturan diğer bir eşyanın bulunduğu hususunda yeterli şüphenin varlığı halinde, kendisine veya başkalarına zarar verilmesini önlemek amacıyla yönelik gerekli tedbirleri alabilir”. Bu fıkra da “yeterli şüphe”nin tanımı yapılmamış, sınırları çizilmemiştir. Dolayısıyla polis, hiçbir sınıra tabi tutulmamış olan takdir yetkisini kullanarak, istediği kişi üzerinde arama yapabilmektedir. Arama, kişinin eşyasının ve aracının görünen alanlarına genişletilebilmektedir.

Maddenin geri kalanında kimlik sorma yetkisi düzenlenmektedir. Maddenin gerekçesinde, bu yetkinin suç işlenmesini önlediği düşüncesi şu ifadelerle savunulmuştur: “Mukayeseli hukukta da

ifade edildiği gibi; bir kişinin kimliğinin sorularak kayda geçirilmesi, o kişinin orada suç işlemesini önleyici bir etki yaratmaktadır. Bu kişi, suç işlediği takdirde kimliğinin tespit edilebilecek olması düşüncesiyle, işlemeyi tasarladığı suçlardan da vazgeçmektedir”.⁴⁷ Bu ifadelere dayanarak ve yukarıda bahsedilen muğlak ibareler de göz önüne alınarak şu sonuca varmak mümkündür: Bu düzenlemeyle, polislin “tedirginlik” yaratmak suretiyle daha herhangi bir suç işlenmeden suçu önlemeye yönelik stratejiler uygulaması amaçlanmış ve dolayısıyla, kişileri ve araçları durdurup kimlik sorma yetkisi hiçbir sınırlandırmaya tabi tutulmamıştır.⁴⁸ Bu yetkiyle donatılmış olan polislin takdir yetkisini suistimal ederek tacizkâr müdahalelerde bulunabileceği ihtimali önemsenmemiş ve sorun edilmemiştir.⁴⁹ Polislin kişilere günlük hayatta her an müdahale edebilmesine mahal veren ve kişilerin bir süreliğine de olsa özgürlüklerini kısıtlayan bu yetki, polislin seçtiği belli kişiler üzerinde polis tahakkümü kurulabilmesine açık imkân sağlamaktadır.⁵⁰

Bunun yanında polislin durdurduğu kişiye durdurma hakkında bilgi vermesi ve kimliğinin belirlenmesi

- 47 Bkz. “TBMM Sivas Milletvekili Selami Uzun ve 3 Milletvekilinin; Polis Vazife ve Salahiyet Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi ve Adalet Komisyonu Raporu”, 2/1037, <http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem22/yil01/ss1437m.htm>, erişim: 22.09.2012.
- 48 Ayrıca Kimlik Bildirme Kanunu'na göre (11.07. 1973, Kanun no: 1774) “Otel, motel, han, pansiyon, bekar odaları, kamp, kamping, tatil köyü ve benzeri her türlü, özel veya resmî konaklama yerleri ile özel sağlık müesseseleri, dinlenme ve huzur evleri, dinî ve hayır kurumlarının sosyal tesislerinin sorumlu işleticileri” her gün bu yerlerde kalan kişilerin kimlik bilgilerini polise bildirmekle yükümlü kılınmıştır.
- 49 Geçmişte, Feyzullah Ete örneğinde olduğu gibi, polislin kişilere yaptığı keyfî müdahaleler şiddet içeren ölümlü olaylara dönüşebilmiştir. Bkz. *Milliyet*, “Polis Tekmesi Öldürdü”, 23.11.2007. Ayrıca bkz. Berksoy, *Türkiye’de Ordu, Polis ve İstihbarat Teşhikatları*.
- 50 Zeynep Gönen’in İzmir asayişî üzerine yaptığı çalışma, bu sınırsız kimlik sorma yetkisinin ve GBT (Genel Bilgi Tarama) sorgulamalarının “hedef kitlesi” olarak tabir edilen kent yoksulları üzerinde yoğun bir baskı kurmanın aracı olarak kullanıldığını göstermektedir (Gönen, Zeynep, “Neoliberal Dönemde Suçlulaştırma ve İzmir Asayişî’nin Yeniden Yapılandırılması”).

amacıyla tutulan kişiye bu sürenin sonunda tutulma sebebini ve süresini bildiren bir belge vermesi öngörülmüş, böylece keyfî alıkoymaların önüne geçileceği düşünülmüştür. Ancak, bahsi geçen belge ancak kişilerin talep etmeleri durumunda verileceğinden, uygulamada belge verilmesi zorlaştırılmıştır. Aynı zamanda durdurma ve tutulma süreleri için de “durdurma sebebine esas teşkil eden işlemin gerçekleştirilmesi için zorunlu olan süreden fazla olamaz” ifadesi konulmuş ancak bu “zorunlu olan süre”nin tanımı da polisin takdirine bırakılmıştır.

Diğer taraftan, kimlik kontrolü yapılırken, kişinin kimliğinin üzerinde bulunmaması ve açıklama yapmaktan kaçınması durumunda Cumhuriyet savcısı haberdar edilerek kimlik bilgileri belirlenene kadar kişi gözaltına alınır, gerekirse tutuklanır. Daha önce kanunun 17. maddesinde düzenlenen ve yapılan değişiklikle 4A maddesine eklenen bu hüküm ile kimlik taşımama veya açıklama yapmama bir “suç emaresi” olarak ve gözaltına alma nedeni olarak belirlenmiştir. Gözaltı süresi daha önce 17. maddede 24 saat ile sınırlandırılmışken, yeni maddede CMK’ya yapılan atıfla her defasından birer gün olmak üzere bu sürenin 4 güne kadar uzatılabilmesine imkân tanınmıştır.

Fotoğraf ve parmak izinin kayda alınmasını düzenleyen Madde 5’te de 1934 yılından beri genel anlamda yürürlükte olan hükümler değiştirilmiştir. Kimliğin tespit edilememesi maddenin eski halinde de polise fotoğraf ve parmak izi alma yetkisi vermiştir. Ancak yeni hükümler çok daha sistematik bir parmak izi toplama ve kaydetme sürecini başlatmıştır. Buna göre sadece gözaltına alınan kişilerin değil, vatandaşların *gönüllü olarak* ve pasaport, sürücü belgesi, silah ruhsatı gibi belgeler için yaptığı başvurularda ve yabancıların Türk vatandaşlığı için yaptıkları başvurular sırasında parmak izi ve fotoğraflarının alınabilmesi sağlanmıştır. Bu değişiklikle polis şüphelilik veya sanıklık statüsünü aranmadan bireylerin kişisel bilgilerini kaydedebileceğine yetkisine sahip olmuştur.

“Gönüllü” ifadesinin maddeye eklenmesi ile ilgili olarak ise, “gönüllü olmamanın” bir çeşit fişleme işlevi

görebileceği çekincesi de göz ardı edilmemelidir.⁵¹ Daha önce, Adli ve Önleme Aramaları Yönetmeliği’nin ilgili maddesinde benzer bir biçimde kullanılan “rıza ile arama” ifadesinin Anayasa’ya aykırı olduğu gerekçesiyle Danıştay tarafından iptal edildiği göz önüne alındığında bu maddenin de Anayasa’ya benzer bir aykırılık taşıdığı savunulabilir.⁵² Dahası değişiklik CMK ile PVSK arasında çelişkili bir durum meydana getirmiştir: CMK Madde 81’e göre parmak izi ancak cezası 2 yıldan fazla olan suçlar için alınabileceken, PVSK’daki bu değişiklik ile gözaltı ya da basit bir bürokratik başvuru sırasında parmak izinin alınması mümkün hale gelmiştir. Bunun yanı sıra, CMK’nın aynı maddesinde fotoğraf ve parmak izi kaydının, hükmün tabiriyle, “yok edilmesi” öngörülürken, PVSK kayıtları “kişinin ölümünden itibaren 10 yıl geçtikten ve her halde kayıt tarihinden itibaren 80 yıl geçtikten sonra” silineceği belirlenmiştir (*vurgular yazarların*). Kısacası düzenleme, pek çok yönüyle Anayasa ile güvence altına alınmış olan bireylerin özel hayatının gizliliği hakkını açıkça ihlal etmekte ve toplumun bütününe ve her bir bireye “muhtemel/potansiyel suçlu” olarak yaklaşan hükümler içermektedir.⁵³

Önleme araması hakkındaki Madde 9’da 2007’de yapılan düzenlemeyle maddede yer alan “devletin güvenliği”, “kamu düzeni” ve “genel ahlâk” gibi muğlak ifadeler kaldırılmıştır. Diğer yandan eklenen fıkralardan biri, polisin arama yetki alanını genişletecek şekilde düzenlenmiştir:

51 Altıparmak, Kerem, Ahmet Murat Aytaç, Onur Karahanoğulları, Türkan Hançer ve Devrim Aydın, “Polis Vazife ve Salahiyet Kanununda Değişiklik: Durdurma-Kimlik Sorma-Arama-Parmak İzi Alınması, Silah Kullanma”, *Hukuk ve Adalet*, sayı 11, 2007, s. 118, <http://80.251.40.59/politics.ankara.edu.tr/karahan/makale/pvsk.htm>, erişim: 07.07.2013.

52 Kurt-Yücekul, Gülşah ve Güçlü Akyürek, a.g.e., s. 180.

53 2010 yılında yapılan değişiklikle Anayasa’nın 20. Maddesine “[h]erkes, kendisiyle ilgili kişisel verilerin korunmasını isteme hakkına sahiptir” ifadesi eklenmiştir. Ancak bu değişiklik içerik itibarıyla kişisel verilerin sadece *korunmasına* yöneliktir ve *gizliliğinin korunması* ilkesine yönelik bir düzenleme olmaması nedeniyle yetersiz kalmıştır.

PVSK'da 2007'de yapılan en önemli ve en çok tartışılan değişiklik, polisin zor ve silah kullanmasını düzenleyen Madde 16'da olmuştur. 1934'ten beri herhangi bir değişikliğe uğramayan Madde 16, Ek Madde 6 ile birleştirilmiş ve maddenin yeni halinde bahsi geçen durumların ifade biçimi, polise zor ve silah kullanması için geniş bir yasal zemin sağlamıştır.

Polis, tehlikenin önlenmesi veya bertaraf edilmesi amacıyla güvenliğini sağladığı bina ve tesislere gelenlerin; herhangi bir emir veya karar olmasına bakılmaksızın, üstünü, aracını ve eşyasını teknik cihazlarla, gerektiğinde el ile kontrol etmeye ve aramaya yetkilidir. Bu yerlere girmek isteyenler kimliklerini sorulmaksızın ibraz etmek zorundadırlar.

PVSK'da 2007'de yapılan en önemli ve en çok tartışılan değişiklik, polisin zor ve silah kullanmasını düzenleyen Madde 16'da olmuştur. 1934'ten beri herhangi bir değişikliğe uğramayan Madde 16, Ek Madde 6 ile birleştirilmiş ve maddenin yeni halinde bahsi geçen durumların ifade biçimi, polise zor ve silah kullanması için geniş bir yasal zemin sağlamıştır.⁵⁴ Silah kullanmayı gerektirecek bazı durumlar 2007'den önce şu şekilde belirtilmiştir:

d) Memurun muhafaza etmekle yükümlü olduğu yer ve kişilere ya da kendisine yapılan saldırıyı engellemek için başka bir yol kalmadıysa,

f) Ağır hapis cezası gerektiren bir suçtan tutuklu ya da hükümlü bir kişi kaçmaya çalışırken dur emrine uymadıysa,

⁵⁴ 1985 yılında yasaya eklenen ve 2007'de Madde 16'nın yeniden düzenlenmesi sebebiyle içeriği değiştirilen Ek Madde 6 polisin zor kullanma yetkisini şu şekilde tanımlamaktaydı: "Polis, yakalanması gerekli kişi veya dağıtılması gereken topluluğun direnmesi, saldırıya yeltenmesi veya saldırıda bulunması hallerinde, bu fiilleri etkisiz hale getirmek için zor kullanabilir. Zor kullanma, direnme ve saldırının mahiyetine ve derecesine göre etkisiz hale getirilecek şekilde kademeli olarak artan nispette bedenî kuvvet, maddî güç ve kanuni şartları gerçekleştiğinde her çeşit silah kullanma yetkilerini ifade eder. Toplu kuvvet olarak müdahale edilen durumlarda, zor kullanmanın derecesi ile kullanılacak araç ve gereçler müdahale eden kuvvetin amiri tarafından tayin ve tespit edilir."

i) Polise devletin nüfus ve icraatına silahlı bir direniş varsa, vb.

Maddenin içerdiği ifadelerin işaret ettiği durumların gerçekleşip gerçekleşmediğinin takdiri olay yerinde karar verici bir konumda bulunan polis memuruna bırakılmıştır.

2007'de yapılan değişikliklerden sonra yeniden tanzim edilen Madde 16'ya göre, polis,

b) Bedenî kuvvet ve maddî güç kullanarak etkisiz hale getiremediği direniş karşısında, bu direnişi kırmak amacıyla ve kıracak ölçüde,

c) Hakkında tutuklama, gözaltına alma, zorla getirme kararı veya yakalama emri verilmiş olan kişilerin ya da suçüstü halinde şüphelinin yakalanmasını sağlamak amacıyla ve sağlayacak ölçüde, silah kullanmaya yetkilidir.

Yine Madde 16'ya göre polis,

... silah kullanmadan önce kişiye duyabileceği şekilde "dur" çağrısında bulunur. Kişinin bu çağrıya uymayarak kaçmaya devam etmesi halinde, önce uyarı amacıyla silahla ateş edilebilir. Buna rağmen kaçmakta ısrar etmesi dolayısıyla ele geçirilmesinin mümkün olmaması halinde ise kişinin yakalanmasını sağlamak amacıyla ve sağlayacak ölçüde silahla ateş edilebilir.

Diğer bir deyişle polis, kendisinin veya başkalarının yaşamına kasteden bir durum söz konusu olmasa dahi, sadece yakalamak amacıyla silah kullanmaya yetkili kılınmıştır. Üstelik, maddede "yaşamsal bölgelerin hedef alınmaması" gibi hiçbir kriteri işaret edilmemiştir. Polisin silah kullanma yetkisi, ölümlere yol açma riski taşıyan bir yetkidir. Tam da bu sebeple, BM'nin 1990 yılında kabul ettiği "Kolluk Kuvvetlerinin Zor ve Silah Kullanımına Dair Temel Prensipler" in 9. maddesi, bu yetkinin kolluk kuvvetlerinde kullanılabilmesi için "yakın yaşamsal tehdit" in varlığını şart koşar.⁵⁵ Dolayısıyla, yasadaki düzenleme,

⁵⁵ Aynı şekilde Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV) tarafından PVSK'daki 2007 değişikliği (5681 sayılı Kanun) ile ilgili hazırlanan raporda da belirtildiği gibi, "uluslararası normlara göre kolluk kuvvetleri sadece

yaşam hakkının ihlaline mahal veren vahim bir düzenlemedir.⁵⁶ PVSK’da yapılan ve suç ve suçlular karşısında polis gücünü arttırmayı hedefleyen bu değişikliklerin yanı sıra, polis memurlarının etkililiklerini arttırmaya yönelik düzenlemelerden de bahsetmek gereklidir. Bu bağlamda, önce bazı il emniyetlerinde uygulanan ancak 2011 yılında Teşkilat Kanunu’nda yapılan bir değişiklikte Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından uygulamaya konulan performans değerlendirme sisteminden bahsetmek gerekir. Buna göre polis memurlarının performansları ölçülerek kıdem ve terfileri bu performans puanına göre belirlenecektir. Kanunda yapılan değişiklikte “performans değerlendirme” sisteminin ana hatları şöyle belirlenmiştir:

Emniyet Genel Müdürlüğü’nün stratejik plan ve hedefleri doğrultusunda, emniyet teşkilatı çalışanlarının iş başarılarının değerlendirilmesine imkân sağlayacak kurum içi bireysel performans değerlendirme sistemi oluşturulur. Performans değerlendirme sonuçları hizmet gerekleri yanında personelin; başarı, yeterlilik ve ehliyetlerinin tespitinde, performansının geliştirilmesinde, kıdem

kendisine ve başkalarına yönelik yakın yaşamsal bir tehlike halinde silaha başvurabilir”. TİHV, *İkinci Yılında PVSK Özel Raporu*, Ankara, 2009, <http://www.tihv.org.tr/index.php?AEKinci-YAELAEnda-PVSK-Azel-Raporu>, erişim 19.09.2012. Yasadaki bu düzenleme sonrasında 2007-2011 yılları arasında 115 kişi polisin silah kullanımı sonucunda hayatını kaybetmiştir. Bkz. Koçer, Mehmet Arif, “Polis Şiddetinin Kaynağı Yasa mı”, *Taraf*, 20 Ağustos 2012, s.14.

56 Polisin zor kullanmasına dair bir başka düzenleme de Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği’nde gözaltındayken nezarethanede ortaya çıkabilecek durumlar için yapılmıştır. Yönetmelik Madde 11’e göre “gözaltına alınan kişi saldırgan bir tutum sergilemeye başladığı ve kendisine zarar vermeye kalktığı takdirde önce sözle kontrol altına alınmaya çalışılır. Bu mümkün olmadığı takdirde, hareketini giderecek derecede kuvvet kullanılabilir.” Buradaki sorun özellikle gözaltında gerçekleşen kötü muamele ve işkence vakaları ile ilgilidir. Gözaltında kötü muamele ve işkence şikâyet ve davalarında polis kişinin “kendine zarar verdiğini” iddia edebilmekte, bunun engellenmesi için zor kullanıldığını öne sürebilmektedir. Bunun önüne geçilebilmesi için “kendisine zarar verme” ibaresi metinden çıkarılmalı, kullanılacak zor açıkça tanımlanarak, mümkün olduğunca kısıtlanmalıdır.

Bu düzenlemede, eskiden “sicil” olarak tanımlanan muğlak tabirin yerini “performans” almıştır. Polisin performansının ölçüldüğü konular bağlı olduğu emniyet müdürlüğü tarafından belirlenecek ve bu çerçevede her şeyden çok müdahalenin kendisi puan toplamayı sağlayacaktır.

sirasının tespitinde, rütbe terfinde, görevde yükselmesinde, asli memurluğa atanmasında, branş işlemlerinde, eğitim ihtiyaçlarının belirlenmesi ve eğitiminde, ödüllendirilmesinde, istihdamında ve görev yeri değişikliğinde kullanılabilir.

Bu düzenlemede, eskiden “sicil” olarak tanımlanan muğlak tabirin yerini “performans” almıştır. Polisin performansının ölçüldüğü konular bağlı olduğu emniyet müdürlüğü tarafından belirlenecek ve bu çerçevede her şeyden çok müdahalenin kendisi puan toplamayı sağlayacaktır. Bu anlamda, teşkilat yönetiminin “suçla mücadele” stratejilerini gerçekleştirmek için polis memurlarını motive edip onları denetleyecek bir mekanizma olarak pek çok şirket tarafından kullanılagelen performans ölçümlerini teşkilata adapte ettiği görülebilir. Polis teşkilatı suçla mücadele ekseninde bir yandan polis memurlarının yetkilerini genişletirken, diğer yandan daha fazla polis müdahalesi ve dolayısıyla şiddetine mahal veren yönetsel değişiklikler ile de daha etkili olmayı hedeflemiştir.⁵⁷

KABAHATLER KANUNU

Polis teşkilatının yetki alanını genişletmeye yönelik bir başka kanun, 2004 yılında kabul edilen ve gündelik yaşamı ilgilendiren düzensizliklere karşı asayişin sağlanmasıyla ilgilenen 5326 sayılı Kabahatler Kanunu’dur. Daha önce bahsi geçen 2000’li yılların “risk önleme” temelli “suçla mücadele” paradigması,

57 Gönen, Zeynep, “Giuliani in Izmir: Restructuring of the Izmir Public Order Police and Criminalization of the Urban Poor”, *Critical Criminology*, cilt 21, sayı 1, 2013, s. 87-101.

bu kanunun çıkarılmasında etkili olmuştur. Kanunun kabulü Yeni Türk Ceza Kanunu'nun yazıldığı döneme denk gelmektedir. Bu kanun ile asayişe yönelik basit olarak tabir edilebilecek sapma hareketlerine daha etkin ve hızlı müdahalede bulunmak için suç ve kabahat arasında bir ayrım yapılmıştır: “Kabahatleri suç olmaktan ve ceza kanunlarının kapsamı dışına çıkarma eğiliminin bir sonucu olarak; çeşitli hususlarda düzenleme getiren özel kanunlarda bazı fiiller karşılığında idari yaptırımlar öngörülmektedir.

Başka bir deyişle, bu fiiller, ‘idari suçlar’ olarak tanımlanmaktadır.”⁵⁸

Bu kanun bir önceki bölümde bahsi geçen “suç öncesi” polislik, diğer bir deyişle “önleyici polislik stratejisinin” bir parçasıdır. Kanunda kabahat eylemlerine olan yaklaşımın ABD’nin New York kentinde 1990’larda benimsenmiş olan ve “suça sıfır

58 *TBMM Tutanak Dergisi*, dönem 22, yasama yılı 3, s. 240.

KUTU 1: Önleyici Polislik ve Suça Sıfır Tolerans

Önleyici polislik anlayışı, James Q. Wilson ve George L. Kelling’in formüle ettiği Kırık Camlar Teorisi kaynak alınarak geliştirilmiştir. Kırık Camlar Teorisi’ne göre en ufak yasadışılık veya kuralsızlık görüntüsü (diğer bir deyişle “kırık camlar”) toplumda bir “suçluluk kültürü” yaratır. Öyleyse suçların engellenmesi süreci, öncelikli olarak bu kültürü oluşturan yasadışılıklara ve kuralsızlıklara (“kabahat”lere) müdahalede başlar.⁵⁹

Önleyici polislik stratejilerinden en ünlüsü, New York kentinde 1990’larda Rudolph Giuliani’nin belediye başkanlığı döneminde uyguladığı “suça sıfır tolerans” politikasıdır. Giuliani bu şekilde New York’u “suçlulardan” ve “suçu” besleyen davranışlardan ve kültürden temizleyerek kenti çok daha güvenli bir yer haline sokmayı vaatlemiştir. Giuliani’nin “suça sıfır tolerans” politikası, suç henüz gerçekleşmeden suç yaratan koşul ve “risklerin” önleyici polislik stratejisi yoluyla ortadan kaldırılması, bir “suçluluk” kültürü yarattığı iddia edilen en ufak kabahate bile sert bir tavır konulması gerektiği ilkesinden yola çıkmıştır. Giuliani’nin bu politikaları gerçekten de sokakları “temizlemiş”; evsizler kent sınırları içinden uzaklaştırılmıştır. Parklarda ve sokaklarda devriye gezen polisler en küçük ihlallere dahi müdahaleye girişmişler, uyuşturucu ile ilgili cezaları arttıran yasalardan faydalanarak pek çok kişi mahkum edilmiş,

sokaklardan uzaklaştırılmıştır. Bu, elbette ki New York’u bazıları için çok daha güvenli bir yer haline getirmiş olabilir. Ancak “suça sıfır tolerans” stratejisi, yani suçun küçüklüğünden bağımsız olarak yasaların çiğnenmesine karşı polisin ve yasanın devreye sokulması, etnik ve ırksal olarak ayrıştırılmış yoksul kesimleri, yani siyahları ve Latinleri orantısız bir şekilde hedef almış ve suçlulaştırmıştır. Suçu henüz gerçekleşmeden önlemek amacı taşıyan “önleyici polislik” stratejisinin bir tezahürü olarak göz altına alınanlar arasında ağırlıklı olarak şunlar bulunmaktadır: Kentin farklı (“öteki”) ırklara mensup toplulukları, yoksulları ve özellikle de gençleri; hafif ve şiddet içermeyen, genel olarak da uyuşturucuyla ilgili suçlardan hapis yatmış kimseler; metro gişelerinden parasız geçmek gibi kabahatlerde bulunanlar; “aylak aylak dolaşanlar”. Bunun yanı sıra yine suç önlemek adına evsizlere para cezaları uygulanmış; geri kalanlar ise gündelik hayatlarını sürekli fişlenerek, kontrol altında tutularak, durdurularak (*stop and frisk*) sürdürmek durumunda bırakılmışlardır. Bu önleyici polislik stratejisinin izinde polis, sadece New York’ta değil tüm ABD’de ırksal-profilleme (*racial profiling*) adı verilen bir teknikle potansiyel “suçlu” olarak gördüğü özellikle yoksul siyah ve Latinleri durdurup aramakta ve bu kesimlerin yaşadıkları mahallelerde sürekli “suçlu” arayan bir zihniyet ve agresif bir tavır sergilemektedir.⁶⁰

59 Kelling, George L. ve James Q. Wilson, “Broken Windows: The Police and Neighborhood Safety”, *Atlantic Monthly*, cilt 249, sayı 3, 1982, s. 29-38.

60 McArdle, Andrea, Tanya Erzen, *Zero Tolerance: Quality of Life and the New Police Brutality in New York City*, New York University Press, New York, 2001.

Kabahatler Kanunu'nda kabahat eylemlerine olan yaklaşımın ABD'nin New York kentinde 1990'larda benimsenmiş olan ve "suça sıfır tolerans" olarak bilinen polislik stratejisiyle benzerliği dikkat çekicidir.

tolerans" olarak bilinen polislik stratejisiyle benzerliği dikkat çekicidir. Bu strateji küçük ve önemsiz bile olsa kanunlara karşı davranışların görmezden gelinmesinin daha büyük asayiş ve suç problemlerine sebep olacağı tezine dayandırılmıştır; kabahat eylemlerinin (metroya parasız girme, aylıklık, parklarda uyuma, vs.) polis tarafından kontrolünün, kentteki "yasadışılık kültürü"yle mücadele ve suç önlemede önemli olduğu iddia edilmiştir. Buradan hareketle, küçük asayiş suçları ile kabahatler, stratejik olarak polisliğin önemli bir alanı olarak tanımlanmış ve New York kentinde polis çok daha müdahaleci bir aktör haline gelmiştir.

Kabahatler Kanunu hakkında yapılan değerlendirmelerden de anlaşıldığı üzere, kanun Türkiye'de de yerleşmeye başlayan yeni polislik stratejisinin bir yansımasıdır:

"Kabahatler Kanunu" güvenlik sektöründe yükselen değer durumundaki "pro-aktif/önleyici polislik" anlayışına dayanan uygulamaların yol haritası niteliğindedir. 1990'lı yıllarda New York kentinde bu yöntem izlenerek suçların azaltılması sağlanmıştır. Kanunda târifi yapılan, şahsa ve mala yönelik suçların kökenindeki Sarhoşluk, Dilencilik, Rahatsız Etme, Kumar, Gürültü, Silah Taşıma v.b. eylemlerin azalması, devlet otoritesinin somut bir biçimde gösterilmesi ile eşzamanlı olarak mümkün olabilmektedir. Kanunun yürürlüğe girmesinden önce "niteliksiz" olarak değerlendirilen fiiller, gerek fâillerin taşıdığı benzer karakter yapıları gerekse fiillerin niceliği bakımından etkin mücadelenin uzağında kalmakta idiler. "Kabahatler Kanunu" polise verdiği idârî yaptırım yetkisi ile onu "eylemden vazgeçirten" bir noktaya taşımakta, kabahati işleyene verdiği maddî cezâ ile "eylemden vazgeçen" bir seviyeye çekmektedir.⁶¹

61 Tuzcu, M. Salih, "Kabahatler Kanunu ve Uygulaması (Konya Örneği)", <http://www.caginpolisi.com.tr/63/22-23-24.htm>, erişim tarihi 18.04.2013.

Kanunun 1. maddesinde amacın "toplum düzenini, genel ahlâkı, genel sağlığı, çevreyi ve ekonomik düzeni korumak" olduğu belirtilmiştir. Kabahat olarak tanımlanan, yani bu düzeni bozduğu belirlenen eylemler arasında dilencilik, sarhoşluk, emre aykırı davranış, gürültü, rahatsız etme, kaldırım işgali, afiş asma gibi muğlakça tanımlanmış eylemler bulunmaktadır. Kabahatler Kanunu'nda öne çıkan kabahat tanımlarından birisi "kimliği bildirmeme"dir. Madde 40/2'de, kişinin kimliğini açıklamaması ya da gerçeğe aykırı kimlik beyanı gözaltına alma ve tutuklama gerekçesi olarak belirlenmiştir.

Polis, gündelik pratikler içinde ahlâka ya da düzene karşı bulunduğu davranışlar arasında neyin kabahat olduğuna kendisi karar verecek ve bu kabahate karşılık gelen cezayı da yine kendisi belirleyecek ve uygulayacaktır. Keza kabahat eylemleri mahkeme süreciyle cezalandırılmamakta, yaptırımlar (çoğunlukla para cezası) polisin uygulamasına bırakılmaktadır. 15 gün ile sınırlanmış olsa da itiraz hakkı bulunmakla birlikte (Madde 29), mahkeme sürecinin olası zorlukları, bir haksızlık durumunda hakkın aranması için gösterilecek çabayı caydırıcı niteliktedir.

Polis, gündelik pratikler içinde ahlâka ya da düzene karşı bulunduğu davranışlar arasında neyin kabahat olduğuna kendisi karar verecek ve bu kabahate karşılık gelen cezayı da yine kendisi belirleyecek ve uygulayacaktır.

Kabahatler Kanunu'na muhalefet etmek, polise yakalama veya gözaltı yetkisi vermemektedir. Kanuna göre polisin, olay yerinde tutanak tutup ilgiliye idari para cezası verme yetkisi vardır. Pek çok kabahatte verilecek yaptırım oldukça belirli ise de, örneğin afiş asma kabahatini işleyenlere ne kadar para cezası verileceği de polise bırakılmıştır (Madde 42). Öte yandan uygulamaya bakıldığında, polisin kabahatler nedeniyle fiilen de yakalama yaptığı gözlemlenmektedir. Özellikle siyasi içerikli afiş/ pankart asma gibi kabahatler söz konusu olduğunda, polis tutanağın karakolda tutulacağı gerekçesiyle

ilgilileri karakola gitmeye zorlamakta (fiili bir yakalama), gitmek istemeyenler hakkında ise bu kez polise mukavemetten işlem yapıp yakalama yapmaktadır.⁶² Böylece, polisin kanuna aykırı uygulamaları sonucunda polis kabahatler nedeniyle de fiilen yakalama yapılabilmekte, bu yolla kişi özgürlüğü ve güvenliği ihlal edilmektedir.

Bu yasal metinde açıktır ki, en önemli aktör Cumhuriyet savcısı ya da hâkim değil, polistir. Kanunun yürürlüğe girmesinden sonra, pek çok il emniyet müdürlüğü kanun metnini ve uygulamaya dair birtakım incelikleri içeren metinleri polis memurlarına dağıtmıştır. Polisin başvurduğu yasal mevzuata önemli bir yeni dayanak oluşturan kanun, polis memurlarının gündelik yaşamdaki etkinliklerinin ve müdahale alanlarının artmasını sağlamıştır.

CEZA MUHAEMELERİ USULÜ KANUNU VE CEZA MUHAEMESİ KANUNU

Polisin pratiklerini belirleyen önemli yasal kaynaklardan bir diğeri Ceza Muhakemeleri hukukudur. Bu hukukun en temel yasası olan ve 1929 yılında yürürlüğe girmiş olan 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu (CMUK),⁶³ 2004 yılında Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK)⁶⁴ adıyla yeniden yazılmış ve 2005 yılında yürürlüğe girmiştir. 1990'lardan itibaren, AB uyum süreci kapsamında CMUK üzerinde geniş çaplı değişiklikler yapılmış, kolluğun dahil olduğu soruşturma süreci ile ilgili pek çok yeni düzenleme gerçekleştirilmiştir. Burada, bu süreçte polisin yetkilerinin kapsamında yapılan değişikliklere ve bu bağlamda ortaya çıkan çeşitli eğilimlere odaklanılacaktır. CMUK'ta polisin yetkilerini ilgilendiren kapsayıcı ve önemli değişiklikler üç ayrı tarihte yapılmıştır: 1992, 1997 ve kanunun yeniden yazıldığı tarih olan 2004.⁶⁵

62 Avukat Naim Karakaya ile görüşme, 30.04.2013.

63 CMUK, Kanun no: 1412, 04.04.1929.

64 CMK, Kanun no: 5271, 04.12.2004.

65 Yeni kanun 2005'te önemli birkaç değişikliğe uğradı. Ancak polisi doğrudan ilgilendirmedikleri için burada değiştirilen maddelerden bahsedilmeyecektir.

CMUK'ta 1992 yılında 3842 sayılı Kanun'la yapılan önemli değişiklikler, işkenceye uygun ortam yaratan koşulların değiştirilmesi ile ilgili düzenlemeleri içermektedir.

Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu

CMUK'ta 1992 yılında 3842 sayılı Kanun'la⁶⁶ yapılan önemli değişiklikler, işkenceye uygun ortam yaratan koşulların değiştirilmesi ile ilgili düzenlemeleri içermektedir.⁶⁷ Sebep olduğu insan hakları ihlalleri çerçevesinde polise yöneltilen eleştiriler, özellikle AB uyum süreci çerçevesinde devletin ceza adaleti sisteminde demokratikleşme adına birtakım düzeltmeler yapmasını gerekli kılmıştı. Polisle de ilgili olan bu düzenlemeler ağırlıklı olarak yakalama, gözaltına alma ve tutuklama koşulları, gözaltı ve tutukluluk süresi, soruşturma aşaması ve savunma avukatının soruşturma sürecine katılımıyla ilgilidir. 1992 değişiklikleri ile kanunda şüpheli ve sanık haklarının korunmasına yönelik şu iyileştirici adımlar atılmıştır:

- Suçluluğu hakkında kuvvetli belirti bulunan kişilerin tutuklanma koşulları net bir şekilde belirlenmiş ve sınırlanmıştır (Madde 104).⁶⁸

66 "Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu İle Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş Ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun", 01.12.1992 tarihli ve 21422 sayılı *Resmî Gazete*.

67 *İşkence Dosyası: Gözaltında ya da Cezaevinde Ölenler 12 Eylül 1980-12 Eylül 1995*, TİHV Yayınları, Ankara, 1996, s. 29-30.

68 Madde 104'ün önceki halinde "Devlet veya Hükümet nüfuzunu kıran veya memleketin asayişini bozan yahut adabı umumiye aleyhinde" suç işlediğine dair "kuvvetli emare" olan kişiler tutuklanabilir ifadesi bulunmaktaydı. Aynı maddede ağır ceza gerektiren suçların sanıkları, sanığın ikametinin olmaması, "serseri ve şüpheli takımından olması", kişi yabancı ise infazdan kaçacağıının düşünülmesi sanığı tutuklanmak için yeterli sebep oluşturmaktaydı. 1992'de ikamet gösterememek veya meskenin bulunmaması yine tutuklamak için yeterli bir sebep olmaya devam etmiştir, ama bunun için suçun ağır olması ön koşulu getirilmiştir. Yine, 1992'de kaldırılan Madde 105'te de hafif suçlarda bile "kaçması umulan" kimselerin tutuklanabilmesi öngörülmüştü. Eski Madde 107'de ise tutuklanma durumundan şüpheli yakınlarını

- Sanık tutuklama müzekkeresi üzerine tutulduğunda gözaltı süresi 48 saatten 24 saate indirilmiş (Madde 108); gözaltı süreleri bireysel olarak işlenmiş suçlar için 24 saat olarak kalırken kolektif suçlarda daha önceden 15 gün olan (ve gerekirse uzatılabilen) süre 4 güne indirilmiştir. (Gerekirse, 4 gün daha uzatılabilmesi de öngörülmüştür) (Madde 128).
- Buna ek olarak, dava öncesinde hazırlık soruşturması sırasında tutukluluk süresine azami bir limit koyulmuştur (Madde 110); şüphelinin karakolda ifadesi alınırken ya da mahkemede hâkim tarafından sorgulanırken kendisine avukat tayin edilmesi hakkına ve sessiz kalma (susma) hakkına sahip olduğunun bildirilmesi gerektiği, ayrıca yakalandığını yakınlarına duyurabileceği hükme bağlanmıştır (Madde 135).
- İfade ve sorgunun detaylı bir tutanakla tespit edilmesi gerektiği belirtilmiş (Madde 135/7), yasaklanmış olan ifade alma yöntemleri listelenmiş (Madde 135/A) ve bunlarla alınmış ifadelerin kanıt olarak sunulamayacağı (Madde 135/A, son bölüm) ve karar dayanağı olamayacağı öngörülmüştür (Madde 254).
- Polis soruşturması sırasında şüpheli yanında bir avukat bulundurabilecektir ve aynı zamanda avukatın polis müdahalesine maruz kalmadan müvekkilini temsil hakkı güçlendirilmiştir (Madde 136).
- Yakalanan kişi veya sanık, müdafî seçebilecek durumda olmadığını beyan ederse, talebi halinde baro tarafından kendisine bir müdafî tayin edilebilecektir (Madde 138) ve avukatlar hazırlık evrakı ile dava dosyasının tamamını inceleme ve istediği evrakın bir suretini alma hakkına sahip olacaktır (Madde 143).
- Yakalanan veya tutuklu bulunan kişi, vekaletname aranmaksızın avukatı ile her zaman

haberdar etmek için “tefkifin gayesini ihlal etmemek şartı” [aynen böyle] koşulmuştur. Yani, değişikliklerden önce CMUK’ta tutuklama (“devletin nüfuzu”, “memleketin asayışı”, serserilik ve evsizlik gibi) çeşitli muğlak sebeplere dayandırılmış ve “yakınları haberdar etme hakkı” keyfî uygulamalara mahal verecek şekilde kısıtlanmıştı.

CMUK 2004 yılında Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK) adıyla yeniden yazılmış ve 2005 yılı Haziran ayında yeni kanun yürürlüğe girene dek yürürlükte kalmıştır. Diğer bir deyişle, 2004 yılında yasalaşan yeni kanun, yani CMK, 2005 yılında CMUK yerine yürürlüğe girmiştir.

ve konuşulanları başkalarının duyamayacağı bir ortamda görüşebilecek, bu kişilerin avukatları ile yazışmaları denetime tabi tutulamayacaktır (Madde 144).

Bunlar şüphelilerin ve sanıkların korunmasının sağlanması bakımından önemli değişikliklerdir. Ancak bu değişiklikler, dönemin olağanüstü hal valisi⁶⁹ ve polis amirlerinin müdahalesi ile Devlet Güvenlik Mahkemeleri’nde (DGM) görülecek davalar için geçersiz kılınmıştır.⁷⁰

1997 yılında 4229 sayılı Kanun’la⁷¹ CMUK üzerinde yine bazı değişikliklere gidilmiştir. Bu değişikliklere göre kolektif suçlardan gözaltına alınan şüphelilerin gözaltı süresi azami 8 günden 7 güne indirilmiş ve bu süre Devlet Güvenlik Mahkemeleri’nde görülen davaların sanıkları için, bireysel suçlarda 48 saat, kolektif suçlarda 4 gün olarak belirlenmiştir. Bu 4 günlük süre savcının isteği ve hâkimin onayı ile yine 7 güne kadar uzatılabilecektir. Olağanüstü hal bölgesi için 7 günlük gözaltı süresi yine savcının isteği ve hâkimin onayı ile 10 güne kadar uzatılabilecektir⁷².

69 Olağanüstü Hal uygulamaları 1984 yılında başlamış ve diğer bölgelerin illerinde kısa sürede peyderpey kaldırılırken özellikle Kürt bölgelerindeki illerde sürdürülmüştür. Diyarbakır, Dersim, Şırnak gibi illerde, 1999’dan itibaren kademeli olarak, 2002’de ise tamamen kaldırılmıştır.

70 *İşkence Dosyası: Gözaltıda ya da Cezaevinde Ölenler 12 Eylül 1980-12 Eylül 1995*, TİHV Yayınları, Ankara, 1996, s. 30-31.

71 “Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun ve Bu Kanunlarda Değişiklik Yapan 18.11.1992 Tarih ve 3842 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”, 12.03.1997 tarihli ve 22931 sayılı *Resmî Gazete*.

72 Ek olarak, Madde 2 ile Türk Ceza Kanunu Madde 384 ve Madde 385 Devlet Güvenlik Mahkemeleri’nin görev alanından çıkartılmıştır.

CMUK 2004 yılında Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK) adıyla yeniden yazılmış ve 2005 yılı Haziran ayında yeni kanun yürürlüğe girene dek yürürlükte kalmıştır. Diğer bir deyişle, 2004 yılında yasalaşan yeni kanun, yani CMK, 2005 yılında CMUK yerine yürürlüğe girmiştir.

Ceza Muhakemesi Kanunu

Olağanüstü Hal 2002 yılında tüm illerde kaldırılmıştır. 2004'te 5190 sayılı Kanun'la DGM'ler de kaldırılmış, ancak aynı kanunla, DGM'lerin baktığı davalara bakmakla görevli Özel Yetkili Mahkemeler kurulmuştur. 2004 yılı aynı zamanda, CMK'nın ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun yeniden yazıldığı yıldır. Bu değişiklikler pek çok hararetli tartışmayı beraberinde getirmiştir. Yeni CMK'nın ardından polis teşkilatı mensupları çeşitli mecralarda polisin etkisiz hale getirildiğini savunmuştur.⁷³ Meclis'te kurulan Adalet Komisyonu'nda söz alan polisler taleplerini ve eleştirilerini bildirmişlerdir. Burada yapılan görüşme ve pazarlıklar sonrasında, henüz yürürlüğe girmemiş olan 5271 sayılı CMK'da, yürürlüğe girmesinin hemen öncesinde, 2005 Mayıs'ında 5353 sayılı Kanun'la değişiklikler yapılmıştır. Aşağıda, yeni CMK ile polisin bazı temel yetkilerinde (arama/el koyma, yakalama/gözetim alma, ifade alma ve zor kullanma) ortaya çıkan değişiklikler ele alınacaktır.

Arama/El Koyma Yetkisi

Yeni kanunda arama/el koyma yetkilerine dair "demokratik" olarak görülen bazı düzenlemeler yapılmıştır. Örneğin, savunma avukatları arama sırasında hazır bulunabilirler (CMK Madde 120) ve avukat bürolarında yapılacak aramalar sadece mahkeme kararı ve savcının bizzat katılımı ve denetimi altında, baro başkanı ya da onu temsilen bir avukatın mevcudiyeti ile yapılabilir (Madde 130). Yine, el konulmuş eşyaları inceleme yetkisi polise verilmemiştir, bu yetki Cumhuriyet savcısı ve hâkime aittir (Madde 122). Ayrıca, aranan kişinin el konulan

eşyalar konusundaki fikri de arama belgelerinde yer alabilir (Madde 121).

Ancak pek çok değişiklik polisin arama/el koyma yetkilerini daha da arttırmaya yöneliktir. Polisin arama/el koyma yetkisi yeni CMK'da Madde 116 ve Madde 134 arasındaki maddelerce düzenlenmektedir.⁷⁴ Madde 116'da polisin arama yetkisi şöyle ifade edilmiştir: "Yakalanabileceği veya suç delillerinin elde edilebileceği hususunda *makul şüphe* varsa; şüphelinin veya sanığın üstü, eşyası, konutu, işyeri veya ona ait diğer yerler aranabilir" (*vurgular yazarların*). Eski CMUK Madde 94'te var olan "...arama... sübut delillerinin meydana çıkarılması umulan hallerde dahi yapılabilir" ifadesi yerini yeni maddede "makul şüphe" kavramına bırakmıştır. "Makul şüphe"nin anlamı Adli ve Önleme Aramaları Yönetmeliği'nde (2005) şöyle açıklanmıştır:

Makul şüphe, hayatın akışına göre somut olaylar karşısında genellikle duyulan şüphedir. Makul şüphe, aramanın yapılacağı zaman, yer ve ilgili kişinin veya onunla birlikte olanların davranış tutum ve biçimleri,

74 Bu noktada, polisin arama ve el koyma yetkilerini düzenleyen tüm yasaların referans noktası olan Anayasa'nın konu ile ilgili maddesine bakmak faydalı olacaktır. Anayasa'da arama yetkisi "Özel Hayatın Gizliliği" ve "Konut Dokunulmazlığı" başlıklarıyla belirtilen Madde 20 ve 21 ile düzenlenmiştir. Her iki madde de 3 Ekim 2001'de değiştirilmiştir ve son haliyle Madde 20 şöyledir: "Herkes, özel hayatına ve aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkına sahiptir. Özel hayatın ve aile hayatının gizliliğine dokunulamaz. Millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlâkın korunması veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması sebeplerinden biri veya birkaçına bağlı olarak, usulüne göre verilmiş hâkim kararı olmadıkça; yine bu sebeplere bağlı olarak gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunla yetkili kılınmış merciin yazılı emri bulunmadıkça; kimsenin üstü, özel kâğıtları ve eşyası aranmaz ve bunlara el konulamaz" (*vurgular yazarların*). Madde 21 konut dokunulmazlığı bağlamında Madde 20'nin aynısıdır. Görüldüğü üzere, her iki maddede de, arama ve el koyma için gereken kararın temelleri oldukça muğlak bir şekilde tanımlanarak herhangi bir arama kararının yasallığının sorgulanmasını zorlaştırmıştır. Diğerlerinin yanı sıra, "suç işlenmesinin önlenmesi" ibaresi arama emrinin meşruluğunun savunulabilmesi için oldukça geniş bir alan açmıştır. Çünkü "şüphe" arama için yeterli bir sebep teşkil edecektir. Aynı zamanda, arama kararı, hâkimden başka, diğer merciler tarafından da verilebilecektir.

73 Bu konuyla ilgili referanslar için bkz. yukarıda 43. dipnot.

Yönetmelikte arama kararının verilebilmesi için somut olguların varlığı şart koşulmuştur; ancak düzenlemede yer alan şüpheyi makul kılan gerekçelerden biri olan “ilgili kişinin veya onunla birlikte olanların davranış tutum ve biçimleri” hiçbir zaman “somut bir gerçeklik” halini alamaz. Dolayısıyla, bu düzenlemenin de, aynı kanunun önceki halindeki düzenleme gibi, aramanın meşruiyetine dair getirmiş olduğu kriterler muğlaktır.

kolluk memurunun taşındığından şüphe ettiği eşyanın niteliği gibi sebepler göz önünde tutularak belirlenir... Belirtilen konularda şüphenin somut olgulara dayanması şarttır. Arama sonunda belirli bir şeyin bulunacağını veya belirli bir kişinin yakalanacağını öngörmeyi gerektiren somut olgular mevcut bulunmalıdır.

Yönetmelikte arama kararının verilebilmesi için somut olguların varlığı şart koşulmuştur; ancak düzenlemede yer alan şüpheyi makul kılan gerekçelerden biri olan “ilgili kişinin veya onunla birlikte olanların davranış tutum ve biçimleri” hiçbir zaman “somut bir gerçeklik” halini alamaz. Dolayısıyla, bu düzenlemenin de, aynı kanunun önceki halindeki düzenleme gibi, aramanın meşruiyetine dair getirmiş olduğu kriterler muğlaktır ve polise suiistimale açık, geniş bir uygulama serbestisi tanımaktadır.

İkinci önemli bir nokta, CMK'nın arama kararının hangi kurumlar tarafından verileceğine ilişkin hükümlerine ilişkindir. Önceki kanunda arama izninin hâkime ait olduğu belirtilmiş, ancak gecikmenin sakıncalı olduğu durumlarda⁷⁵ Cumhuriyet savcıları ve

onların yardımcıları olan polisler arama yetkisi tanınmıştı (CMUK, Madde 97). 2004'te kabul edilen yeni kanunda polise arama kararı yetkisi veren bölüm kaldırılarak daha demokratik bir değişiklik sağlanmıştır. Ama yukarıda bahsedildiği gibi, Emniyet Genel Müdürlüğü'nden gelen ağır eleştirilerin ardından, yasanın kabulünden bir yıl sonra, 2005'te bu hükümde değişiklik yapılarak polis arama kararında yeniden yetkili hale gelmiştir (CMK Madde 119). Maddenin yeni hali şu şekildedir:

Hâkim kararı üzerine veya gecikmesinde sakınca bulunan hallerde Cumhuriyet savcısının, Cumhuriyet savcısına ulaşamadığı hallerde ise kolluk amirinin yazılı emri ile kolluk görevlileri arama yapabilirler. Ancak, konutta, işyerinde ve kamuya açık olmayan kapalı alanlarda, hâkim kararı veya gecikmesinde sakınca bulunan hallerde Cumhuriyet savcısının yazılı emri ile yapılabilir. Kolluk amirinin yazılı emri ile yapılan arama sonuçları Cumhuriyet savcısına derhal bildirilir.

Diğer bir deyişle polis, aramaya ancak savcının olmadığı durumlarda ve kişilerin evleri değil üstleri, çantaları, araçları için karar verebilecektir. Bu sınırlandırmaların keyfî polis aramalarına karşı koruyucu birer önlem olduğu düşünülebilir. Ancak, savcıların 24 saat hazır bulunması gerekliliği gözönüne alındığında, aslında gereksiz gibi görünen bu düzenleme⁷⁶ ile ulaşılmak istenen asıl amacın polise dolaylı olarak arama kararı verme yetkisinin tanınması olduğu söylenebilir. Zira, polise bu yetki, verdiği kararı meşrulaştırabilmesini sağlayacak açık bir kapı bırakılarak tanınmıştır. 2005 Mayıs'ında, yasa henüz yürürlüğe girmeden, polisin el koyma yetkisinde de benzer bir yasal değişiklik yapılmış (Madde 127),

75 “Gecikmesinde sakınca bulunan hal” Adli ve Önleme Aramaları Yönetmeliği'nin (2005) son halinde bulunan 4. maddede şu şekilde düzenlenmiştir: “a) Adli aramalar bakımından; derhâl işlem yapılmadığı takdirde suçun iz, eser, emare ve delillerinin kaybolması veya şüphelinin kaçması veya kimliğinin tespit edilememesi ihtimâlinin ortaya çıkması ve gerektiğinde hâkimden karar almak için vakit bulunmaması hâlini, b) Önleme aramaları bakımından; derhâl işlem yapılmadığı takdirde, millî

güvenlik ve kamu düzeninin, genel sağlık ve genel ahlâkın veya başkalarının hak ve hürriyetlerinin korunmasının tehlikeye girmesi veya zarar görmesi, suç işlenmesinin önlenememesi, taşınması veya bulundurulması yasak olan her türlü silâh, patlayıcı madde veya eşyanın tespit edilememesi ihtimâlinin ortaya çıkması ve gerektiğinde hâkimden karar almak için vakit bulunmaması hâli” (Madde 4).

76 Çolak ve Taşkın, a.g.e., s. 383.

böylece polis el koymada da karar verme yetkisini uygulamada elinde tutmaya devam etmiştir.

Bahsedilmesi gereken üçüncü nokta gece aramaları ile ilgilidir. CMUK Madde 96'da suçüstü durumlar ile gecikmenin sakıncalı olabileceği durumlar ya da kaçan bir tutuklu ya da hükümlünün söz konusu olduğu durumların dışında geceleri evlerde, iş yerlerinde ve diğer yerlerde arama yapılamayacağı hükme bağlanmıştır. Ancak, CMK'da tutuklu ve hükümlünün yanı sıra "yakalanmış veya gözaltına alınmış olup da firar eden kişiler" de gece aramaları için meşru bir sebep oluşturmaya başlamıştır.

Yakalama ve Gözaltına Alma Yetkisi

Yakalama ve gözaltına alma yetkileri de, polisin incelenmesi gereken temel yetkilerindedir.⁷⁷ Bunlar CMK'nın 90 ile 99 sayılı maddeleri arasında düzenlenmektedir. Yakalama, Anayasa'nın 19. maddesinde şöyle ele alınmaktadır:

*Suçluluğu hakkında kuvvetli belirti bulunan kişiler, ancak kaçmalarını, delillerin yok edilmesini veya değiştirilmesini önlemek amacıyla veya bunlar gibi tutuklamayı zorunlu kılan ve kanunda gösterilen diğer hallerde hâkim kararıyla tutuklanabilir. Hâkim kararı olmadan yakalama, ancak suçüstü halinde veya gecikmesinde sakınca bulunan hallerde yapılabilir; bunun şartlarını kanun gösterir.*⁷⁸

Görülebileceği gibi, Anayasa yakalama yetkisini, suçüstü (*flagrante delicto*) veya gecikmenin sakıncalı olacağı durumlarda hâkim dışında bir kuruma (açıkça belirtilmiş olmasa da polise) tanımıştır.

CMK'nın 90. maddesi, Anayasa'daki düzenlemeye paralel olacak şekilde, şu hükmü içerir: "Kolluk görevlileri, tutuklama kararı veya yakalama emri düzenlenmesini gerektiren ve gecikmesinde sakınca bulunan hallerde; Cumhuriyet savcısına veya amirlerine derhal başvurma olanağı bulunmadığı takdirde, yakalama yetkisine sahiptirler". Eski hüküm olan CMUK m.127 ile alınıldığımız yeni hüküm arasında bir fark yoktur. Görüldüğü üzere kolluk görevlilerinin yakalama kararı verme yetkisi "derhal başvurma olanağının bulunmadığı haller" ifadesiyle istisnai bir hal ile sınırlı tutulmuştur. Bu istisnai haller çerçevesinde meşru kılınan ilgili yakalama yetkisinin kullanımı, günümüz uygulamasında istisnai bir halden çıkarılmış, kanun koyucunun amacını aşan bir şekilde sıklıkla karşılaşılan bir duruma dönüşmüştür.⁷⁹

Madde 90 ile ilgili bahsedilmesi gereken ikinci bir nokta, yeni kanunda gerçekleştirilen olumlu bir değişikliğe ilişkindir. Bu değişiklik sonucu, maddeye eklenen 4. fıkra ile polisin şüpheliyi yakalama anında

77 Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği'nde yakalama ve gözaltına alma ile ilgili izlenecek prosedür daha ayrıntılı bir şekilde verilmiştir. Yönetmelikteki Madde 7 yakalama sırasında kelepçe kullanımını "kaçacaklarına ya da kendisi veya başkalarının hayat ve beden bütünlükleri bakımından tehlike arz ettiğine ilişkin belirtilerin varlığı" durumunda meşru kılmıştır. Bu durumun olup olmadığı da polis memurunun takdirindedir. Kelepçe kullanımının bu durum olmadığı halde gerçekleştiğini KCK davasının sembolü olan fotoğraftan çıkarmak mümkündür. Ayrıca, yönetmelikte çocuklarla ilgili özel hükümler de bulunmakta ve çocuklara kelepçe ve benzeri aletlerin takılamayacağı belirtilmektedir. Ama yine de kaçmaması için "gerekli önlemler" alınır ifadesine yer verilmekte ancak bu önlemlerin ne olduğu belirtilmemektedir (Madde 19).

78 Madde 19'da, alıkoyma ya da gözaltına almadaki özel durumlar şu şekilde formüle ediliyor: "Herkes, kişi hürriyeti ve güvenliğine sahiptir. Şekil ve şartları kanunda gösterilen: Mahkemelerce verilmiş hürriyeti kısıtlayıcı

cezaların ve güvenlik tedbirlerinin yerine getirilmesi; bir mahkeme kararının veya kanunda öngörülen bir yükümlülüğün gereği olarak ilgilinin yakalanması veya tutuklanması; bir küçüğün gözetim altında ıslahı veya yetkili merci önüne çıkarılması için verilen bir kararın yerine getirilmesi; toplum için tehlike teşkil eden bir akıl hastası, uyuşturucu madde veya alkol tutkunu, bir serseri veya hastalık yayabilecek bir kişinin bir müessesede tedavi, eğitim veya ıslahı için kanunda belirtilen esaslara uygun olarak alınan tedbirin yerine getirilmesi; usulüne aykırı şekilde ülkeye girmek isteyen veya giren ya da hakkında sınır dışı etme yahut geri verme kararı verilen bir kişinin yakalanması veya tutuklanması; halleri dışında kimse hürriyetinden yoksun bırakılamaz" (*vurgular yazarların*). Maddede, italiklerle vurgusu yapıldığı üzere, oldukça büyük bir grup insan yasalarca belirlenmiş organlar (ki buna polis de dahildir) tarafından tehlikeli addedilip, özgürlükleri kısıtlanıp, alıkonabilecektir. Yani bu düzenleme, böyle bir karara tabi bireylerin haklarını sıradan vatandaşlara göre çok daha fazla kısıtlamaktadır.

79 Avukat Naim Karakaya ile görüşme, 30.04.2013.

Madde 90 ile ilgili bahsedilmesi gereken ikinci bir nokta, yeni kanunda gerçekleştirilen olumlu bir değişikliğe ilişkindir. Bu değişiklik sonucu, maddeye eklenen 4. fıkra ile polisin şüpheliyi yakalama anında yasal hakları konusunda bilgilendirmesi gerekliliği hükme bağlanmıştır.

yasal hakları konusunda bilgilendirmesi gerekliliği hükme bağlanmıştır.⁸⁰ Üçüncü olarak, 2005'te yapılan bir değişiklikle aynı fıkraya, kolluğun şüphelinin kaçmasını, kendine ve başkalarına zarar vermesini engellemek için gerekli önlemleri alacağına dair bir ifade eklenmiştir. Bu, polisin fiili olarak kişi üzerinde "arama" yapmasına olanak sağlamıştır. Dördüncü olarak, 5. fıkra da yakalamadan hemen sonra polisin savcıya bilgi vermesi ve savcının emri doğrultusunda hareket etmesi gerektiği belirtilir. Burada bahsedilmesi gereken konu, fıkranın 2005'te geçirdiği değişiklikle ilgilidir. Fıkranın ilk halinde, yakalanan şüphelinin soruşturma belgeleri ile birlikte savcıya gönderilmesi gerekliliği hükme bağlanmıştır. Ancak, Türkiye'nin doğusunda alınması gereken uzun yollar öne sürülerek polis amirleri tarafından bu fıkraya itiraz edilmiş; bunun sonucunda polisin savcıya bilgi vermesi ve savcının emri doğrultusunda hareket edilmesi hükmüyle yetinilmiştir.⁸¹ Bu maddeyle ilgili şunu belirtmek gerekir: Eğer fıkranın ilk hali korunabilseydi, şüpheli açısından çok önemli bir koruma mekanizması sağlanacak, sadece polisin verdiği bilgilere dayanarak gözaltına alma kararının

⁸⁰ CMUK'ta (1929) Madde 135 ve onu izleyen maddelerde, şüphelilerin polise ifade vermeden önce hakları konusunda bilgilendirilmesi gerektiği belirtilir. Ancak, bu prosedürün uygulanması için oldukça geç bir aşama olması dolayısıyla eleştirilmiş bir hükümdür; sorgulamadan önce yakalama ve gözaltına alma aşamalarında kişiler hakları konusunda bilgilendirilebilirler (Çolak ve Taşkın, a.g.e., s. 297).

⁸¹ Çolak ve Taşkın, a.g.e., s. 298.

verilmesi engellenecekti.⁸² Yine de değiştirilmiş haliyle yeni kanundaki fıkra, gözaltı kararı verme yetkisini polisten alıp savcılara vermiş ve düzenleme daha demokratik bir hale gelmiştir. Daha önceki kanunda hangi kurumun gözaltı kararı verme yetkisine sahip olduğu belirtilmemişti; bu da polise bu konuda serbestlik sağlamaktaydı.

Gözaltına almanın yakalamadan ayrı bir süreç olmadığı söylenebilir; hatta gözaltına almayı yakalamanın uzantısı olarak anlamak mümkündür.⁸³ Yeni kanunun 91. maddesi gözaltı sürecini kapsamlı bir şekilde düzenler. Bu düzenlemelerden bazılarının eskisine göre daha demokratik olduğu söylenebilir. Maddenin 1. fıkrası şöyledir: "Yukarıdaki maddeye göre yakalanan kişi, Cumhuriyet Savcılığı'nca bırakılmazsa, soruşturmanın tamamlanması için gözaltına alınmasına karar verilebilir. Gözaltı süresi, yakalama anından itibaren 24 saati geçemez."

Gözaltına almanın yakalamadan ayrı bir süreç olmadığı söylenebilir; hatta gözaltına almayı yakalamanın uzantısı olarak anlamak mümkündür. Yeni kanunun 91. maddesi gözaltı sürecini kapsamlı bir şekilde düzenler.

Buradaki ilk demokratik değişiklik (Madde 90'ı tamamlayacak şekilde) gözaltı kararının savcıya verilmiş olmasıdır. İkinci olarak, şüphelinin en yakın hâkim veya mahkemeye gönderilmesi için tanınan süre yeni kanun ile belirlenmiştir. Yalnız, yeni kanundaki fıkranın ilk halinde azami gözaltı süresinin 24 saat olduğu belirtilirken, yine polis teşkilatından gelen itirazlar sebebiyle 2005 yılında yasa yürürlüğe girmeden hemen önce yasada yapılan değişiklikler ile bu süre 12 saat daha uzatılmıştır.

⁸² Yakalama ile ilgili olarak Madde 93'te bir değişiklik yapılmıştır. Burada ilk defa yakalanan şüphelinin naklinde kelepçe takılmasını belli koşullara -kaçma işareti ya da kendisine ve başkalarına zarar verme olasılığının varlığına- bağlanmıştır.

⁸³ Çolak ve Taşkın, a.g.e., s. 300.

Yasada gerçekleştirilen ve demokratik olarak tanımlanabilecek diğer değişiklikler şöyle sıralanabilir: 3. fıkrada kolektif suçlarda gözaltı süresinin her seferinde bir gün olmak üzere üç kez uzatılabileceği belirtilmiştir; Madde 92’de ilk kez başsavcı ya da başsavcının atayacağı savcıların gözaltı odalarını, ifade alınan yerleri ve kayıt ve diğer prosedürleri teftiş edebileceği hükmü getirilmiştir; Madde 97 ile yakalamanın da tutanağa bağlanması ve bu tutanakta yakalananın hangi suç nedeniyle, hangi koşullarda, hangi yer ve zamanda yakalandığı, yakalamayı kimlerin yaptığı, hangi kolluk mensubunca tespit edildiği gibi bilgilerin yazılması şart koşulmuştur.

İfade Alma Yetkisi

Polisin burada bahsedilmesi gereken bir diğer yetkisi ifade alma yetkisidir.⁸⁴ Bu yetki, Madde 145 ile Madde 148 arasında düzenlenmiştir. Madde 145 “ifade veya sorgu için çağrı”⁸⁵ sürecini şu şekilde belirler: “İfadesi alınacak veya sorgusu yapılacak kişi davetiye ile çağrılır; çağırılma nedeni açıkça belirtilir; gelmezse zorla getirileceği yazılır.” Burada yapılan değişiklik olumlu bir değişikliktir, zira maddeye, polisin ifade vermeye “çağırma sebebi”ni belirtmesi gerektiği eklenmiştir.⁸⁶ Maddenin 5. fıkrasında “[Z]orla getirme, bunun için haklı görülecek bir zamanda başlar” denilmektedir, “haklı” görülecek zamanın belirlenmesi ise polise bırakılmıştır; eski ve yeni kanun açısından bu hükümde bir değişiklik yoktur. Ancak kişiyi hâkim karşısına çıkarma süresi önceki kanunda 48 saat artı nakil süresi, yeni kanunda ise maksimum 24 saat olarak belirlenmiştir (Madde 146/4). Yeni kanunda, “İfade ve sorgunun tarzı”nı düzenleyen Madde 147 eskisiyle neredeyse aynıdır. Bununla birlikte, yenisinde ifade ve

sorgu işlemlerinin teknik olanaklarla kaydedileceği (Madde 147/h) ve yakalanan kişinin yakınlarından istediğine yakalandığının derhal bildirileceği (Madde 147/d) hükümleri eklenmiştir. İfade alma ve sorguda yasak usuller (kötü muamele, işkence, ilaç verme gibi) yeni kanunun 148. maddesinde belirlenmiştir. Maddeye göre bu yöntemlerle alınmış ifadeler gönüllü verilmiş olsa da delil olarak kabul edilmeyecektir. Ayrıca, polisin avukat mevcut bulunmadan aldığı ifadeler, eğer şüpheli ya da sanık tarafından hâkim önünde doğrulanmazsa hükme esas oluşturamaz denmektedir (Madde 148/4). CMK Madde 148 aslında hukuka aykırı delil toplama konusunda bir düzenlemedir. Sorgulamada yasak usüllerin belirlenmesi, bu usüllerle alınan ifadelerin hukuki olmadığını ve kabul edilmeyeceğini belirtir. Ancak bu olumlu gibi gözükse de, aynı maddenin 4. fıkrasına uygun olarak avukatın imzasının alınması durumunda, sanığın sonradan kötü muamele ya da işkenceye maruz bırakıldığını söylemesi halinde bile alınan ifade geçerli kılınmaktadır.⁸⁷

Adli Kolluk

CMK’da yapılan diğer önemli değişikliklerden biri de adli kolluk biriminin kurulmasını belirleyen 164. ile 167. madde arasındaki maddelerdir. Polisi de içeren adli kolluk birimleri, idari kolluktan farklı olarak, soruşturma aşamasında savcıya yardımcı olmakla yükümlüdür. Dolayısıyla sicil amirinin savcılık olacağı bir kolluk biriminin kurulması, soruşturma evresinde ortaya çıkan problemleri değiştirebilecek önemli bir adımdır. Ancak, adli kolluğun görevinin niteliklerine ve diğer hususlara ilişkin yönetmelik CMK’nin 167.

84 İfade alma esasları ve yasak yöntemler Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği Madde 23 ve Madde 24 ile belirlenmiştir.

85 İfadeler karakolda alınır, sorgulama ise yargıç karşısında yapılır.

86 Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği Madde 19’da (12 yaşından büyük) çocukların ifadesi alınırken eğer “kendisinin yararına aykırı” değilse veya kanuna aykırı değilse anne-babası veya vasisi yanında bulunabilir ifadesi bulunur. Çocuğun yararına aykırılık durumu da yine polisin takdirine belirlenecektir.

87 Hukuka aykırı delil toplama fiili ile ilgili olarak CMUK Madde 135/A ve Madde 254, CMK Madde 206/2a, CMK Madde 230/1b; CMK Madde 289/ii ve Anayasa’nın 38. maddesi düzenlemeler yapmaktadır. Bu düzenlemeler polis açısından da önemlidir. Hukuka aykırı delillerin davada “değerlendirilemez” olsa da dosyadan çıkarılmaması, bu deliller ile hâkimlerin kararlarının etkilenmesi çok önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Uygulamada hukuka aykırı deliller yargılama sürecini etkilemeye devam etmekte ve polis pratiklerinde bu konuda bir duyarlılık ve değişim görülmemektedir. Hukuka aykırı delil üretmek ile ilgili olarak Türk Ceza Kanunu Madde 271’de, hukuka aykırı aramalar ile ilgili olarak Madde 120’de ve görevi kötüye kullanma suçları Madde 257’de belirlenmiştir.

maddesi çerçevesinde 2005 yılında kabul edilmiş olsa da, savcılık sicil amiri olarak yetkilendirilmemiştir ve savcılıklara bağlı adli kolluk birimlerinin kuruluşu halen gerçekleştirilmeyi beklemektedir. Hiçbir bakanlığa bağlı olmadan doğrudan savcıya bağlı olarak çalışan bir adli kolluk biriminin oluşturulması yargının bağımsız ve demokratik işleyişi açısından büyük önem taşımaktadır. Savcılığa bağlı adli kolluk birimlerinin yokluğunda savcıların soruşturma açma, polisin soruşturmasını etkin bir şekilde sevk ve idare etme ve kendisine değil, İçişleri Bakanlığı'na bağlı olarak çalışan polisin faaliyetleri üzerinde denetim sağlama konularında ciddi bir kapasite eksikliği içinde bulunduğu, bu bağlamda sıklıkla getirilen eleştiriler arasındadır.⁸⁸

Bahsi geçen kapasite eksikliği, davalarda adaletli bir sonuca ulaşılması ve sanık haklarının güvence altına alınması açısından bir tehdit oluşturmaktadır; zira böylelikle savcılar denetlemek durumunda oldukları polise bağımlı hale gelmektedirler.⁸⁹ Bu durum iddianamelerin hazırlanmasına ilişkin uygulamalara bakıldığında daha da berraklaşmaktadır. Keza CMK ile polisin hazırladığı raporlarda suç tanımı yapması yasaklanmıştır.⁹⁰ Buna göre polis artık müdahale ettiği olayları Cumhuriyet savcısına bildirmeli, herhangi bir suç nitelemesi yapmadan, araştırma ve soruşturmayı savcının emirleri doğrultusunda sürdürmelidir. Ancak

Polisi de içeren adli kolluk biriminin kurulması, soruşturma evresinde ortaya çıkan problemleri değiştirebilecek önemli bir adımdır. Ancak, adli kolluğun görevinin niteliklerine ve diğer hususlara ilişkin yönetmelik CMK'nin 167. maddesi çerçevesinde 2005 yılında kabul edilmiş olsa da, savcılık sicil amiri olarak yetkilendirilmemiştir ve savcılıklara bağlı adli kolluk birimlerinin kuruluşu halen gerçekleştirilmeyi beklemektedir.

uygulamada polisin bu yasal değişikliği göz önüne almadığı ve (özellikle KCK davaları gibi siyasi davalarda) iddianamenin içeriğini belirlediği sıkça dile getirilen eleştiriler arasındadır.⁹¹

Özetle, adli kolluğun yokluğu, bir yandan soruşturmanın etkili bir şekilde yapılmasına engel olurken, diğer yandan da polisin sanık olduğu davalarda, özellikle işkence ve kötü muamele davalarında oldukça önemli bir sorun oluşturmaktadır.⁹² Dolayısıyla adli kolluk birimlerinin oluşturulması, bu sorunu çözme, sanık haklarını güvence altına alma ve polisin yürütmeden bir nebze de olsa yalıtılması yolunda atılacak önemli bir adım olmaya devam etmektedir.

88 Bu konu 2011 ve 2012 Avrupa Komisyonu Türkiye İlerleme Raporlarında da ele alınmıştır. Ayrıca bkz. *Referendumdan Sonra HSYK: HSYK'nın Yeni Yapısı ve İşleyişine Dair Yuvarlak Masa Toplantısı*, TESEV Yayınları, İstanbul, 2012.

89 Osman Doğru bu durumun sonuçlarını şu şekilde özetlemektedir: "Savcı, özellikle kapsamlı suç dosyalarının bulunduğu olaylarda gözaltı süresinin baskısı altındadır. Savcının ifade alması zaman alacağına göre, zamandan tasarruf etmek için tek seçeneği dosyayı ayrıntılı biçimde incelememektir. Bu da savcının, dosya yerine, kolluk tarafından yapılan suç nitelendirmesini ve kendisinin aldığı ifadeyi değerlendirerek tutuklama talebinde bulunmasına yol açacaktır. İşin daha vahimi, savcı hâkime kronolojik sırayla ve ayrıntılı bir biçimde anlatılmış olaylar sunamadan, hâkimden kişinin tutuklanmasını talep edecektir." Doğru, Osman, "Sanık Öğüten Çarklar", *İnsan Hakları Açısından Türkiye'de Ceza Adalet Sistemi*, TESEV Yayınları, İstanbul, 2012, s. 31-32.

90 Eski kanunun (CMUK) 156. maddesine göre, "fezleke" olarak adlandırılan polis raporlarında polise suç tanımlama yetkisi tanınmıştı.

91 Bora, Tanıl, "Çağdaş Hukukçular Derneği Genel Başkanı Selçuk Kozağaçlı ile Söyleşi: Olağanüstü Yargı Rejimi ve Polis - 'Elastik ve Yapışkan Bir Ağ'", *Birikim*, sayı 273, 2012, s. 31; *Tutuklu Öğrenciler Raporu*, Tutuklu Öğrencilerle Dayanışma İnsiyatifi, 2012, bianet.org/files/doc_files/.../TÖDİ_tutuklu_ogrenciler_raporu.docx, erişim 23.09.2012; Çandar, Cengiz, "Akıl Tutulması, Saptırma, Çarpıtma", *Radikal*, 15.02.2012, vd.

92 Avrupa Komisyonu, *Turkey 2012 Progress Report*, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2012/package/tr_rapport_2012_en.pdf, s. 14.

12 Eylül 1980 darbesinin hemen ardından Toplum Zabıtası yeniden yapılandırılmış ve Çevik Kuvvet adı altında ve benzer bir saikle, askerî bir yapıda ve yüksek teknolojik silahlarla donatılmış bir birim olarak şekillendirilmiştir.

POLİS ÇEVİK KUVVET YÖNETMELİĞİ VE TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞLERİ KANUNU

Yukarıda da değinildiği üzere, polisi ilgilendiren mevzuatın içinde halihazırda var olan “olağanüstü hal” koşullarında kolluğun yetkilerini ve esnekliğini arttıran maddeler ve düzenlemelerin yanında, bazı özel kanunlar ve birimler yoluyla da “olağanüstü hal” polisliği pekiştirilmiştir.

Daha önce PVSK ile ilgili bölümde bahsi geçen Toplum Zabıtası bu birimlerden biridir. Toplum Zabıtası toplumsal değişimlerden ve hareketlerden dolayı istisnai araç ve tedbirlerin alınması gerektiği söylemiyle kurulmuştur. 12 Eylül 1980 darbesinin hemen ardından Toplum Zabıtası yeniden yapılandırılmış ve Çevik Kuvvet adı altında ve benzer bir saikle, askerî bir yapıda ve yüksek teknolojik silahlarla donatılmış bir birim olarak şekillendirilmiştir. Birimlerin kurulmasından hemen önce, bir Danışma Meclisi üyesi, Çevik Kuvvet’i önceleyen gelişmeleri değerlendirdiği konuşmasında birimin kurulma sürecini şöyle anlatmıştır:

12 Eylül sonrasında Türk Silahlı Kuvvetlerinin çok yönlü desteğiyle büyük başarılar sağlayan emniyet teşkilatı, başarısının devamını, *sıkıyönetim sonrası daha da ağırlaşacak görevlerini* daha etkin bir biçimde sürdürebilmesi için yeni bir organizasyon çalışmasına başlamış, rastlantıya dayalı tedarik uygulamasından kurtulmak için ilk etapta teşkilat, malzeme ve kadrosunu tespit etmiş ve buna göre kısa ve uzun vadeli planlar hazırlamıştır (*vurgular yazarların*).⁹³

Bu dönem polis teşkilatının yeniden yapılandırılması ile ilgili olarak dönemin Emniyet Genel Müdür

Yardımcısı Rafet Erdoğan’ın başkanlığında bir komisyon kurulmuş ve 12 Eylül sonrasında kurulacak yeni polislik sisteminin çok daha militer bir yapıya ulaştırılması gerektiği savunulmuştur.⁹⁴

Çevik Kuvvet birimleri, Emniyet Genel Müdürlüğü’nün Yeniden Teşkilatlanması, Modern Silah, Araç ve Gereçlerle Donatılması ve Konut Yapımı Amacıyla İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğüne Gelecek Yıllara Geçici Yüklenmelere Girişme Yetkisi Verilmesi Hakkında Kanun (EM-REMO) çerçevesinde yapılandırılmıştır.⁹⁵ Çevik Kuvvet Yönetmeliği 1982 Aralık ayında kabul edilerek, 1983 yılbaşından itibaren yürürlüğe girmiştir.⁹⁶ Yönetmelikle, il ve ilçe müdürlüklerine bağlı olarak ve İçişleri Bakanlığı’nın denetiminde kurulan Çevik Kuvvet’in görevleri şu şekilde belirlenmiştir:

- Kanuna uygun toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin düzenini ve güvenliğini sağlamak,
- Kamu düzenini bozabilecek nitelikteki toplumsal hareketlerin meydana gelmesi muhtemel yerlerde önleyici tedbirleri almak,
- Grev ve lokavt sırasında işyerlerinin tahribe uğramasının veya işgalinin önüne geçmek, bu yerlerde devriye hizmetleri yürütmek,

94 Zamanın *Polis* dergisinde, yeni yasal düzenlemeler ile polis teşkilatı içindeki hiyerarşik düzenin ve kıdem uygulamasının ordudakine benzer şekilde yeniden yapılandırılması gerektiği savunulmuş, terfi esasının bu plan ve program içerisinde düzenlenmesi gerektiği belirtilmiştir. Bkz. Öztürk, Hüseyin, “Emniyet Yasası Değişirken”, *Polis*, sayı 339, 1980, s. 37.

95 Aydın, Ahmet H., *Police Organisation and Legitimacy: Case studies of England, Wales, and Turkey*, Aldershot, Avebury, 1997, s. 17. Polisin, teşkilat, personel ve araç-gereçlerinin yeniden yapılması için ihtiyacı olan kaynak ve yetkiyi veren bu kanunun gerekçesinde “hızlı nüfus artışı, kentleşme ve sanayileşme hareketleri, trafiğin yoğun bir hal alması, iç ve dış turizmin gelişmesi, kanunsuz kitle eylemleri ve tedhiş gibi etkenler”den bahsedilmiş, bunlar karşısında Emniyet Genel Müdürlüğü’nün güçlendirilmesi ve modernleşmesinin gerektiği iddia edilmiştir (*Danışma Meclisi Tutanak Dergisi*, 19.08.1982, s. 543). Kanun ile ilgili daha fazla bilgi için bkz. *Danışma Meclisi Tutanak Dergisi*, 18.08.1983, 148. Birleşim, 1. Oturum.

96 *Resmi Gazete*, 30.12.1982, no: 17914.

93 *Danışma Meclisi Tutanak Dergisi*, 21.01.1982, 40. Birleşim, 1. Oturum, s. 409.

-
- d. Kanuna aykırı sokak ve meydan hareketlerini önlemek,
- e. Toplumsal olayda, grev ve lokavtlar ile kanuna aykırı sokak ve meydan hareketlerinde toplumun veya kişilerin maddi ve manevi varlıklarını tecavüzlerden korumak,
- f. Diğer polis kuvvetlerinin yetersizliği halinde, her türlü tören veya gösterilerde gerekli güvenlik önlemlerini almak ve düzeni sağlamak,
- g. Özel Timlerin yer almasını gerektirecek diğer operasyonları yapmak,
- h. Yukarıdaki bentlerde gösterilen durumlarda meydana gelen kanuna aykırı olayları gerekirse zor kullanarak etkisiz hale getirmek.⁹⁷

Çevik Kuvvet Yönetmeliği'nde zor kullanma "kanunsuz toplu hareket haline gelen bir toplumsal olayın etkisiz hale getirilmesi veya önlenmesi veya dağıtılması için; toplu hareketin niteliğine veya dağıtma sırasında meydana gelen cebir ve şiddet veya saldırı veya direnişin derecesine ve gereğine göre kademeli şekilde artan ölçüde bedenî kuvvet, maddi güç ve silah kullanılması" olarak tanımlanmaktadır. Silah ve araçlar ise "cop (normal veya elektrikli), sis ve gaz bombaları, tabanca, makinalı tabanca ve tüfek, gaz ve bomba tüfeği, dürbünlü tüfek ve benzeri vurucu, önleyici, etkisiz hale getirici savunmaya elverişli aletleri, gaz, boyalı veya boyasız tazyikli su püskürten veya personeli ve malzemelerini taşıyan zırhlı veya zırhsız araçlar ile helikopterleri veya uçakları" olarak belirlenmiştir. Bu donanımların yanında "robocop" kıyafetleri olarak bilinen üniformalar da Çevik Kuvvet'e diğer birimlerden çok daha militer bir dış görünüş sağlamaktadır.

Madde 41'e göre birimlerin eğitiminde pratiklik ve çeviklik eğitimi, toplantı ve yürüyüşleri dağıtma, komando eğitimi, silah kullanma teknikleri ve bomba imha teknikleri öğretilmektedir. Bu eğitim dahilinde polisler aynı zamanda, polis yetki ve görevleri hakkındaki mevzuat, "aşırı akımlar"ın kullandığı

Madde 41'e göre birimlerin eğitiminde pratiklik ve çeviklik eğitimi, toplantı ve yürüyüşleri dağıtma, komando eğitimi, silah kullanma teknikleri ve bomba imha teknikleri öğretilmektedir.

metot ve taktikler ve "yıkıcı faaliyetler" ve devrim tarihi ile ilgili eğitimler de verilmektedir.

Öte taraftan Çevik Kuvvet birimlerinin operasyon esasları, toplantı ve yürüyüşlere nasıl müdahale edecekleri konusunda da ayrıntılı bir şekilde belirlenmiştir. Örneğin Madde 23, birimlere müdahale edecekleri toplulukla ilgili bir çeşit kriminolojik bilgilendirme yapıldığından bahseder:

Olay yerine sevk olunan kuvvetlerin toplanma yeri, topluluğun bulunduğu saha ve yönüne göre önceden tespit olunur. Bu yerlerin topluluktan yeteri kadar uzak bulunması esastır.

Olay yerine sevk edilmiş olan görevlilere, yetkili amirlerince;

- Olayın nedenleri ve mahiyeti,
- Topluluğun yapısı ve psikolojisi,
- Olayın gelişme durumu ve muhtemel sonuçları, açıklanır, personele müdahale sırasında tutum ve davranışlarının nasıl olması gerektiği hususunda ilave talimat verilir.

Yani Çevik Kuvvet polisi karşı karşıya geldiği toplulukları "psikolojik" ve "ideolojik" olarak sınıflandırmakta ve bu sınıflandırmaya göre müdahalenin niteliğini belirlemektedir. Bu durumda, bizzat polis tarafından yapılan bu kriminolojik sınıflandırmanın hangi kriterlere ve anlayışa göre şekillendiği sorusu önem kazanmaktadır.⁹⁸

⁹⁸ Çevik Kuvvet polisi karşılaştığı grupları bu zihniyet içerisinde değerlendirmekte, bazı grupları düşman olarak algılamakta ve müdahalenin şiddetini bu düşmanlığa göre belirlemektedir. Sınıflandırmanın asıl kaynağı devlet stratejilerine paralel olarak şekillenen ve polis teşkilatı içerisinde hâkim olan zihniyettir. (Uysal, Ayşen, "Cop Gölgesinde Politika: Türkiye'de Toplumsal Olay Polisliği ve Sokak Eylemleri", *Mülkiye Dergisi*, sayı 253, 2006, s. 79-94. Berksoy, Biriz, "Devlet Stratejilerinin Bir Tezahürü Olarak Polis Alt-kültürü".)

⁹⁷ Çevik Kuvvet Yönetmeliği Madde 19; aynı zamanda Emniyet Teşkilat Kanunu Ek Madde 13.

Yasaklanması ya da ertelenmesi gerekli toplantı ve gösterilerin ne zaman tehdit oluşturacağına ilişkin bu ifadelerin gerek kanunun ilk halinde, gerekse 2003 değişiklikleri ertesinde halen muğlak ve fazlaca yoruma açık olduğu da gözden kaçmamalıdır. Bu tanımlar, toplantı ve gösterilerin devlet temsilcileri tarafından kanun dışı olarak nitelendirilerek engellenmesini kolaylaştırmakta ve engellemelerin zahmetsizce meşrulaştırılmasını sağlayan bir yasal çerçeve sunmaktadır.

Çevik Kuvvet Yönetmeliği, 1983'te yeniden yazılan 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu ile birlikte ele alınmalıdır, çünkü birimlerin görevleri genel olarak bu yasanın içeriğindeki konularla ve durumlarla ilgilidir. Eski halinden farklı olarak kanunda, bütün sorumluluk gösteriyi düzenleyen düzenleme kurulu üzerine yüklenmiş ve kurul olanlardan tamamıyla mesul tutulmuştur (9 ile 12 arası maddeler). Yeni haliyle kanunda millî güvenliğin, asayişin, genel ahlâkın ve sağlığın korunması herhangi bir toplantıya izin vermemek için yeterli bir sebep olarak sayılmıştır.

Dahası, yasadışı durumlar da muğlak bir şekilde tanımlanmaktadır. Örneğin, aslında bu kanun tarafından düzenlenmeyen ama parti, sendika ve örgütlerin iç mekânlarda yaptığı toplantılar Madde 23 uyarınca, “kendi amaç, kural ve sınırları dışına” çıktığında, toplantı ve gösteri yürüyüşleri “kanunların suç saydığı maksatlar için” yapıldığında, bildirimde belirtilen amaç dışına çıktığında ya da “hükümet komiserince toplantı sona erdirildiği halde”⁹⁹ toplantı

99 Hükümet komiseri toplantıyı sona erdirmeye, kamu düzenini ve huzurunu bozacak sözel ya da fiziksel saldırı olduğunda karar verir. Yasadışı toplantı ve yürüyüşler tanımının tamamı için bkz. Toplantı ve Gösteri Kanunu Madde 23. Madde 23'te 1998 yılında bir değişiklik yapılmış ve kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşleri tanımlamasına şu ifade eklenmiştir: “Yasadışı örgüt ve topluluklara ait amblem ve işaret taşınarak veya bu işaret ve amblemleri üzerinde bulunduran üniformayı andırır giysiler giyilerek veya kimliklerini gizlemek amacıyla yüzlerini tamamen veya kısmen bez vesaire unsurlarla örtük olarak toplantı ve gösteri yürüyüşlerine katılma”. Bu değişikliğin 1990'larda Kürt meselesi bağlamında

gerçekleştirildiğinde bunlar yasadışı olarak tanımlanmıştır. Yani, toplantıların yasallık sınırı kısıtlı tutulmuş ve düzenleme kurulu kurmak isteyenlere yönelik caydırıcı hükümler eklenmiştir. Düzenlemeler mümkün olduğunca az gösteri ve toplantı yapılması sağlanmaya çalışıldığı izlenimi vermektedir.

Toplantı ve gösterilerden hangilerinin vali ve kaymakamlar tarafından ertelenebileceği veya yasaklanabileceği kanunun 17. ve 19. maddelerinde düzenlenmiştir. PVSK'da olduğu gibi burada da millî güvenlik, kamu düzeni, genel ahlâk ve genel sağlık konularına yapılan vurgu dikkat çekmektedir. Her iki maddenin orijinal halinde “kamu düzenini ciddi şekilde bozacak olayların çıkması veya millî güvenlik gereklerinin ihlal edilmesi veya Cumhuriyetin ana niteliklerini yok etmek amacıyla güden fiillerin işlenmesinin kuvvetle muhtemel bulunması halinde veya Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, genel ahlâkın ve genel sağlığın korunması amacı ile” toplantıların yasaklanabileceği ya da ertelenebileceği belirtilmiştir (*vurgular yazarların*). 2003 yılında bu iki maddede değişikliğe gidilmiş, “Cumhuriyetin ana nitelikleri” ile “Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü”nü korumaya ilişkin ifadelerin yerine, “suç işlenmesinin önlenmesi”, “başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması”, “suç işleneceğine dair açık ve yakın tehlike”[nin engellenmesi] ifadeleri eklenmiştir.¹⁰⁰ Bu değişiklik bir yandan AB üyelik süreci ve bununla ilişkili olarak diğer kanunlarda yapılan çeşitli düzenlemelerle ilişkilidir. Öte yandan, yasaklanması ya da ertelenmesi gerekli toplantı ve gösterilerin ne zaman tehdit oluşturacağına ilişkin bu ifadelerin gerek kanunun ilk halinde, gerekse 2003 değişiklikleri ertesinde

Türkiye'nin Kürt coğrafyasında yapılan gösterilere yönelik olarak gerçekleştirildiği söylenebilir.

100 Madde 17: Bölge valisi, vali veya kaymakam, millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlâkın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla belirli bir toplantıyı bir ayı aşmamak üzere erteleyebilir veya suç işleneceğine dair açık ve yakın tehlike mevcut olması hâlinde yasaklayabilir.

halen muğlak ve fazlaca yoruma açık olduğu da gözden kaçmamalıdır. Bu tanımlar, toplantı ve gösterilerin devlet temsilcileri tarafından kanun dışı olarak nitelendirilerek engellenmesini kolaylaştırmakta ve engellemelerin zahmetsizce meşrulaştırılmasını sağlayan bir yasal çerçeveye sunmaktadır.

Pek tabii, kanun dışı gösterilere yapılacak müdahaleler de farklı olacaktır. Çevik Kuvvet Yönetmeliği'nin 25. maddesine göre, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu çerçevesinde belirlenen "yasadışı" toplantılarda emniyet amirinin kalabalığa yaptığı dağılma çağrısına cevap gelmezse, polis amirinin emrinde "...öncelikle, topluluğun bulunduğu yerde kalmaları temin edilir ve olayın herhangi bir şekilde gelişmesine ve tahripkâr bir nitelik almasına mani olunur... Toplu hareketin niteliğine veya dağıtma sırasında gösterilen cebir ve şiddet veya tehdit veya saldırı veya karşı koyma derecesine ve gereğine göre kademeli şekilde artan ölçüde bedenî kuvvet, maddi güç ve silah kullanılır." Toplumsal hareketler ve eylemler yasallık dışına itildikçe daha şiddetli bir müdahaleye tabi olmaktadır. Yine yönetmelikte topluluğun dağılması için kullanılacak zorun derecesini belirleme yetkisi, olay mahallinde bulunan polis amirlerine verilmiştir. Ancak yönetmelikte kullanılacak zorun sınırlandırılmasına dair herhangi bir düzenleme yoktur. Örneğin, yönetmeliğin 27. maddesinde "[t]espit edilen zanlıların yakalanmasında, gereği ölçüsünde zor kullanılır" gibi bir ifade kullanılmıştır. Ancak burada zorun "dayak" halini alamayacağı ilkesi belirtilmemiş, zor kullanımının, vücut bütünlüğü ve insan sağlığının korunması açısından sınırları belirlenmemiş ve hiçbir koşulda baş, göğüs kafesi gibi kritik bölgelere dokunulamayacağı gibi bir sınırlandırma getirilmemiştir.¹⁰¹ Yani, yönetmelik polisin elini bu

anlamda serbest bırakmıştır. Bu madde son dönemde giderek daha yoğun bir şekilde kullanılan diğer – özellikle biber gazı, plastik mermi ve Toplumsal Olaylara Müdahale Aracı (TOMA) gibi– zor araçlarını da ilgilendirmektedir. Mevzuatta Çevik Kuvvet polisinin gösterilerde kullanacağı zor sınırlandırılmamakta, bu da söz konusu araçlar yoluyla yüksek dozda şiddet kullanımına mahal vermektedir (Detaylı bilgi için bkz. Kutu 2).

¹⁰¹ Berksoy'un 2005'te yaptığı mülakatlardan birinde, bir Çevik Kuvvet polisi bu durumu, "[M]emurun yetkisini kısıtlayan, zor kullanmayı kısıtlayan, nasıl zor kullanılacağına dair ibareler yok. Zor kullanmak çok geniş bir kavram" şeklinde ifade etmiştir. Bkz. Berksoy, "Devlet Stratejilerinin Bir Tezahürü Olarak Polis Alt-kültürü", s.127.

KUTU 2: Toplumsal Olaylar ve Polisin Zor Kullanma Araçları

Polisin toplumsal olaylara müdahalede kullanabileceği zor araçlarına ve bu araçlara ilişkin yetkilerine PVSK'nın polisin zor ve silah kullanımını belirleyen ve son halini 2007 yılında almış olan 16. maddesinde değinilmektedir: "... direnmenin mahiyetine ve derecesine göre ve direnenleri etkisiz hale getirecek şekilde kademeli olarak artan nispette bedenî kuvvet, maddî güç ve kanunî şartları gerçekleştiğinde silah kullanılabilir." Maddeye göre, "[m]addî güç, polisin direnen kişilere karşı veya eşya üzerinde bedenî kuvvetin dışında kullandığı kelepçe, cop, basınçlı su, göz yaşartıcı gazlar veya tozlar, fiziki engeller, polis köpekleri ve atları ile sair hizmet araçlarını ifade eder." Ancak yasada neyin "direnme" olarak kabul edildiği tanımlanmazken, direnmenin derecesinin belirlenmesi ve kullanılacak aracın tayini tamamen polis amirinin takdirine bırakılmıştır.

Bu araçlar vasıtasıyla kullanılacak zoru düzenlemeye yönelik bir yönetmelik bulunmasa da, Emniyet Genel Müdürlüğü, örneğin biber gazı kullanımını düzenleyen bir "Göz Yaşartıcı Gaz Silahları ve Mühimmatları Kullanım Talimatı" oluşturmuştur. Bu talimatnamede göz yaşartıcı gaz silahlarını kullanmak için personelin eğitimden geçmesi gerekliliği, kullanılacak mesafe (en uygun 45-50 metre) ve kullanılacak gazın miktarı gibi konulara değinilmiştir. İçişleri Bakanı Muammer Güler ise Haziran 2013'te Gezi Parkı direnişini bastırmak için polisin yüksek dozda kullandığı biber gazına istinaden yayımladığı genelgede şu talimatları vermiştir:

Gaz kullanmadan önce gazların etki alanı dahilinde okul, hastane, kreş ve huzurevi gibi kurumların bulunup bulunmadığına dikkat edilerek, kanuna aykırı toplumsal olaya karışmayan vatandaşların etkilenmemesi için azami özen gösterilecek. Kullanılan gaz türünün ve miktarının belirlenmesinden olay mahallindeki en üst rütbeli amir yetkili ve sorumlu olacak. Bu konuda kontrolsüz ve gereksiz kullanıma mahal verilmeyecek.¹⁰²

Bunun yanında gaz fişeklerinin doğrudan insanların vücudunu hedef almaması gerekliliği de talimatlarda belirtilmektedir.¹⁰³ Ancak polis tarafından talimatlara uyulmayarak eylemciler

üzerinde çok ciddi sağlık sorunlarına yol açacak yaralanmalara sebebiyet verilmektedir.¹⁰⁴ Dolayısıyla, toplumsal olaylarda zor kullanmanın sınırları net bir şekilde yasaya ve yönetmeliğe dahil edilmeli, bu konuda polisin gerçekleştirdiği yetki aşımaları yargıya intikal ettirilmeli ve yargısal sürecin faillerin cezalandırılmasına yönelik yakın takibi yapılmalıdır. Biber gazının kullanımıysa hem başa isabet eden kapsüllerden dolayı, hem de bir kimyasal silah olarak kalp hastalığı ve astım gibi ölümcül hastalıkları tetikleyip krize yol açtığı için tamamen yasaklanmalıdır.

AİHM'in Temmuz 2013'te Abdullah Yaşa davasına ilgili almış olduğu karar da bu tespitleri doğrular niteliktedir.¹⁰⁵ Mahkeme Türkiye'de polisin toplumsal olaylarda biber gazı kullanımına ilişkin yasal mevzuatın Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) kötü ve insanlık dışı muameleyle mücadeleyi kapsayan 3. maddesiyle uyumlu olmadığına hükmederek Türkiye'yi tazminat ödemeye mahkum etmiştir. Mahkeme aynı zamanda yasal mevzuatın "şahısların fiziksel bütünlüklerinin korunması" açısından yetersiz olduğu, bu durumun polisler müdahalelerde biber gazı fişeklerinin kullanımı konusunda fazlasıyla geniş bir özerklik tanıdığı ve bu özerkliğin (ya da yasal sınırlamaların yokluğunun) ölüm ve yaralanmalara neden olacak kullanımlara yol açtığı tespitiyle mevzuatın değiştirilmesini talep etmiştir.

¹⁰⁴ Türk Tabipler Birliği'nin uzmanlık dernekleri ile birlikte basın açıklaması, "Biber Gazı Kimyasal Silahtır! Kullanımı Derhal Yasaklanmalıdır!", <http://www.ttb.org.tr/index.php/Haberler/gaz-3884.html>, erişim 20.08.2013.

¹⁰⁵ 2006 yılında Diyarbakır'da 13 yaşındaki Abdullah Yaşa düzenlenen bir gösteri sırasında polisin göstericileri dağıtmak için kullandığı biber gazı kapsülünün yüzüne isabet etmesi sonucunda yaralanmıştı. Mahkemenin kararında, göstericilerin biber gazı kapsülleriyle yakın mesafeden ve doğrudan hedef alınmasının, "ölümcül vakalara veya ciddi yaralanmalara yol açabileceği için, uygun bir polis davranışı olmadığı" notu yer almıştı. <http://sim.law.uu.nl/SIM/CaseLaw/Hof.nsf/233813e697620022c1256864005232b7/d8a9a3d50bf2e4f2c1257ba500426837?OpenDocument> Abdullah Yaşa ile ilgili karardan kısa bir süre sonra AİHM'den toplumsal olaylara müdahale ile ilgili benzer bir karar çıktı. Nergiz İzci 6 Mart 2005'teki Kadınlar Günü kutlamasında polisin coplu ve gazlı müdahalesi sırasında dövülmüş, sanık polis altı yıl süren davanın ardından kötü muamele suçundan ceza almıştı. AİHM Türkiye'yi polis tarafından "kötü muamele" ve "gösteri hakkının engellenmesi" nedeniyle tazminat ödemeye mahkum etti. *Radikal*, "AİHM'den, 8 Mart Dayağına 20 Bin Euro Ceza", 23.07.2013, http://www.radikal.com.tr/turkiye/aihmden_8_mart_dayagina_20_bin_tl_ceza-1143024, erişim tarihi 24.07.2013.

¹⁰² *Yeni Konya*, "Polise Biber Gazı Genelgesi", 28.06.2013, http://www.yenikonya.com.tr/haber-6538-Polise_biber_gazi_genelgesi.html, erişim 07.07.2013.

¹⁰³ *Hürriyet*, "Emniyet Genelgesi Gaz Kullanımı İçin Ne Diyor" 03.05.2013, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/23196476.asp>, erişim 07.07.2013.

ÖZEL HAREKÂT YÖNETMELİĞİ

12 Eylül sonrasında sıkıyönetimin kaldırılmasının ardından olağanüstü hal araçlarının devamlılığını sağlayacak şekilde kurulan bir diğer birim Özel Harekât Timleri'dir. Timler 1983'te "terör örgütleri" ile mücadele etmek ve rehin alma gibi durumlara müdahale etmek üzere, Emniyet Genel Müdürlüğü Asayiş Daire Başkanlığı'na bağlı Özel Harekât Şube Müdürlüğü'nde ve Ankara, İstanbul ve İzmir Emniyet Müdürlüklerinde Özel Harekât Grup Amirlikleri içinde oluşturulmuştur. Timlerin kurulmasına dair yasal prosedür hakkında sağlıklı bir bilgiye ulaşmak mümkün değildir. Büyük bir ihtimalle *Resmi Gazete*'de yayınlanmayan bir kararnameyle ya da sadece bakanlık onayıyla kurulmuştur. Şubenin ilk yönetmeliği Mehmet Ağar tarafından hazırlanmış ve Bakanlar Kurulu tarafından onaylanarak "çok gizli" belge olarak tutulmuştur.¹⁰⁶ Gerilla savaş taktikleri, teçhizat ve silahlarıyla donanmış olan birimlerin görevleri Emniyet Genel Müdürlüğü'nün resmî yayınında "terör örgütlerinin silahlı eylemlerini önlemek, gerçekleştirilmiş eylemlerin faillerini etkisiz hale getirmek, yakalamak ve rehin olaylarına müdahale etmek" olarak tanımlanmıştır.¹⁰⁷ Birimler, 1987'de Asayiş Daire Başkanlığı'ndan çıkarılarak Terörle Mücadele ve Özel Harekât Daire Başkanlığı'nın bir parçası haline getirilmiştir. PKK ile çatışmaların yoğunlaştığı 1993 yılında Mehmet Ağar'ın Emniyet Müdürü olduğu dönemde ayrı bir Harekât Daire Başkanlığı kurulmuş ve Korkut Eken danışmanlık, İbrahim Şahin ise vekaleten Özel Harekât Daire Başkanlığı görevlerine getirilmişlerdir. "Çiller Metodu" olarak tanıtilen terörle mücadele yöntemlerinin kullanılmaya başlandığı bu dönemde Özel Harekât Timleri yüksek şiddet içeren askerî stratejilerin yanı

12 Eylül sonrasında sıkıyönetimin kaldırılmasının ardından olağanüstü hal araçlarının devamlılığını sağlayacak şekilde kurulan bir diğer birim Özel Harekât Timleri'dir. Timler 1983'te "terör örgütleri" ile mücadele etmek ve rehin alma gibi durumlara müdahale etmek üzere oluşturulmuştur.

sıra "psikolojik" boyutu da¹⁰⁸ içeren taktikleri devreye sokmuştur.¹⁰⁹ Hem polis teşkilatının yöneticileri hem de dönemin başbakanı Tansu Çiller birimin bir daireye dönüştürülmesini ve personel sayısının artmasını, Güneydoğu illerinde Özel Kuvvetler ve Özel Harekât Birlikleri tarafından yürütülen savaşın "profesyonelleşmesi" olarak lanse etmiştir.¹¹⁰ Özel Harekât Daire Başkanlığı, 1980'lerden itibaren Kürt meselesiyle ilişkisel olarak yeniden yapılandırılan polis teşkilatının en önemli parçalarından biridir.

Özel Harekât Daire Başkanlığı'nın ayrı bir daire olarak düzenlenmesi Bakanlar Kurulu kararı ile 26 Temmuz 1993'te onaylansa da, buna dair bir bilgi *Resmi Gazete*'de yayınlanmamış ve Özel Harekât Daire Başkanlığı 2002'de ilk defa resmî bir yönetmeliğe kavuşmuştur.¹¹¹ İçişleri Bakanlığı tarafından çıkarılan yönetmelikte operasyonlara dair standartlardan bahsedilmektedir. Yönetmelikte "ani" (tesedüfi) operasyonlar ile silahlı çatışma riski olmayan "münferit operasyonlarda" yönetmeliğin uygulanmayacağı belirtilmekte, yani yine "fevkalâde" durumlar standartları geçersiz kılmaktadır. Diğer taraftan yönetmeliğin içinde sıkça geçen "hedef şahıslar" ifadesi, operasyonun yöneltildiği gruplara dair bir düşman algısını ifade etmekte ve söz konusu

¹⁰⁶ Beşe, Ertan, "Özel Harekât", *Almanak Türkiye 2005: Güvenlik Sektörü ve Demokratik Gözetim*, Ümit Cizre (der.), TESEV Yayınları, İstanbul, 2006, s. 115; Kutlu, Savaş, "Başbakanlık Teftiş Kurulu Susurluk Raporu (1997)", <http://akgul.bilkent.edu.tr/Dava/susurluk/kutlu/p4.html>.

¹⁰⁷ 2000 Yılında Türk Polisi, Emniyet Genel Müdürlüğü, Ankara, 2000, s. 117.

¹⁰⁸ Bu yöntemler büyük olasılıkla Terörle Mücadele ve Harekât Daire Başkanlığı içinde 1994 yılında kurulmuş Psikolojik Harekât Şube Müdürlüğü tarafından oluşturulmuştur (EGM, a.g.e., s. 131).

¹⁰⁹ *Milliyet*, "Güneydoğu'da 'Çiller Metodu'", 10.07.1993.

¹¹⁰ *Milliyet*, "Güneydoğu'ya İki Ayaklı Paket", 19.07.1993.

¹¹¹ Özel Harekât Yönetmeliği, *Resmi Gazete*, 11.12.1986, no: 19308.

Özel Harekât Daire Başkanlığı, 1980'lerden itibaren Kürt meselesiyle ilişkisel olarak yeniden yapılandırılan polis teşkilatının en önemli parçalarından biridir.

birimin militer bir yapılanma olduğunu belli etmektedir.

Özel Harekât polisinin eğitiminin yapılacağı okullar için çıkartılan 12.08.1993 tarihli kararname de birimlerin işleyişini ve bu işleyişin ardındaki zihniyeti anlamak için önemli bir metindir.¹¹² Bu kararnameye göre, yeni işe alınmalarla birlikte birimde çalışan personel sayısında ciddi bir artışa gidilmesi öngörülmüş¹¹³ ve personelin seçilme kriterlerinden biri olarak askerliğini komando olarak yapmış olma şartı getirilmiştir.¹¹⁴ Askerî bir birime alınma standartlarını andıran bu kriterler arasında, teşkilatın genel koşulları dışında spora yatkın olmak, güçlü olmak, soğukkanlı olmak, disiplinli olmak ve iyi bir nişancı olmak gibi önkoşullar da bulunmaktadır.¹¹⁵

Özel Harekât Timleri'nin seçilme kriterlerinin diğer yüzünde ise, birim içinde milliyetçi siyasetin belirlediği bir ideolojinin hâkimiyeti ve derin devletle kurulmuş olan bağlar yer almaktadır. 1996'da Susurluk kazasıyla ortaya çıktığı üzere, timlerin derin devlet pratiklerinde önemli bir yere sahip olduğu görülmüştür.¹¹⁶ Bunun yanında, 2004 yılında Mardin'in Kızıltepe ilçesinde bir baba ile oğulun (Ahmet Kaymaz ve Uğur Kaymaz) terörist oldukları şüphesi ile Özel Harekât Timleri tarafından öldürülmeleri, timlerin yargısız infaz pratiklerini gün yüzüne çıkarmıştır.¹¹⁷ Timler "terörle mücadelede" etkili olmak gayesiyle özel yetki ve

112 Beşe, a.g.e., s. 115.

113 İbrahim Şahin (Özel Harekât Daire Başkanı) 1995'te Özel Harekât personelini 10.000 kişiye kadar arttırmayı planladıklarını açıklamıştı (Milliyet, "Söz Özel Tim'de: 'Önce Vatan Sevgisi'", 09.08.1995).

114 Milliyet, a.g.y.

115 EGM, a.g.e., s. 119.

116 Beşe, a.g.e., s.116; Kutlu, Savaş, "Başbakanlık Teftiş Kurulu Susurluk Raporu (1997)".

117 Beşe, a.g.e. s.119.

araçlarla donatılmış, ancak bu konum timlerin hukuk ve yasaların ötesinde hareket etmesini beraberinde getirmiştir.

TERÖRLE MÜCADELE KANUNU

"Olağanüstü hal" polisliğinin yapısını belirleyen en önemli yasal metinlerden biri 1991 yılında ANAP hükümeti döneminde kabul edilen 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu'dur (TMK).¹¹⁸ Bu kanunun çıkarılma nedenini birkaç sebebe bağlamak mümkündür. Gerekçesinde, kanunun sınıfsal mücadeleyi ya da dinsel bir rejimin kurulması için sürdürülen faaliyetleri engellemeyi amaçlayan TCK Madde 141, 142 ve 163'ün¹¹⁹ kaldırılmasıyla ortaya çıkan "eksikliği" gidermek üzere kabul edildiği ifade edilmektedir:

Millî bünyeyi sarsacak yıkıcı cemiyetlerin ve bu cemiyetlerin şiddet kullanmak suretiyle vaki olacak fiili hareketlerinin menedilmesi şüphe yok ki bir zarurettir. Ancak bu yapılırken düşünceyi ifade hürriyeti ile düşünce etrafında örgütlenme hürriyetinin de zedelenmemesi gerekir. Nitekim Ceza Kanunu'nun 141, 142 ve 163. maddeleri, mevcut şekilleriyle, düşünceyi ifade hürriyeti ile düşüncelerin örgütlenebilmesi hürriyetini kısıtlayıcı mahiyet iktisap etmişlerdir. Bu sebeplerle, hem devletin maddî düzenini korumak ve hem de düşünceyi ifade ve örgütlenme hürriyetini sağlamak ve böylece iki hukukî menfaati dengeli ve çağdaş demokratik hukuk düzenine uygun hale getirmek için bu maddeleri

118 Rapor TMK'yı kapsamlı bir incelemeye tabi tutmaktan ziyade, yine polis teşkilatının uygulamalarını belirleyen maddeleri çerçevesinde incelemektedir.

119 Mülga Türk Ceza Kanunu'nda bulunan Madde 141 (Değişik madde: 03/12/1951 - 5844/1 md.; Mülga madde: 12/04/1991 - 3713/23 md.) ve Madde 142 (Değişik madde: 03/12/1951 - 5844/1 md.; Mülga madde: 12/04/1991 - 3713/23 md.) devleti ve temsil ettiği sınıfsal düzeni tehdit eden eylemleri ya da ettiği iddia edilen düşünce suçlarını, mülga Madde 163 (Değişik madde: 21/01/1983 - 2787/10 md.; Mülga madde: 12/04/1991 - 3713/23 md.) de irticai düşüncelerin propagandasını kapsamaktaydı. Bu maddelerin ilga edilmesi ise tamamen yürürlükten kalktıkları anlamına gelmemiştir. Terörle Mücadele Kanunu'ndaki Madde 7 ve 8, TCK Madde 141 ve 142'nin yerini alırken, TCK Madde 312 de mülga Madde 163'ü ikâme etmiştir.

yürürlükten kaldırarak, bunların yerine yeni hüküm getirmek zorunluluğu ortaya çıkmıştır.¹²⁰

Bunun yanı sıra gerekçede, 1920 tarihli ve 2 sayılı Hıyanet-i Vataniye Kanunu,¹²¹ 1953 tarihli ve 6187 sayılı Vicdan ve Toplanma Hürriyetinin Korunması Hakkında Kanun¹²² ve 2004 tarihli ve 5253 sayılı Dernekler Kanunu içinde bulunan bazı maddelerin kaldırılması ile devletin politik hareketler üzerinde kontrol kurmasını sağlayan yasal mevzuattan mahrum bırakılmakta olduğu iddia edilmektedir.¹²³

Pek tabii, kanunun kabulü, iptal edilen bu maddelerin yerini doldurma isteğinin dışında, 1984'ten beri PKK'yle aktif bir şekilde devam eden çatışmalara karşı devletin elini güçlendirecek ayrı bir yasal mevzuat oluşturma isteğiyle de ilgilidir. Bu anlamda "terörle mücadele" çerçevesinde uygulamaya konulan çeşitli araçlar ve pratiklerin yanında yeni bir yasal mevzuat ile devletin politik ve muhalif olana karşı güçlendirilmesi amaçlanmıştır. TMK'nın kabulünden

120 Özek, Çetin, "Devletin Korunması", 'Terörle Mücadele Yasası' ve 'Bilgilenme Hakkı'", *Değişen Dünyada İnsan, Hukuk ve Devlet*, Edip F.Çelik'e Armağan, Turgut Tarhanlı (der), Engin Yayıncılık, İstanbul, 1995, s. 233-264.

121 Hıyanet-i Vataniye Kanunu, 1991'de TMK kabul edilene kadar yürürlükte kalmıştır. Ancak daha çok Cumhuriyetin ilk yıllarında yeni kurulan Meclis'in ve devletin otoritesine karşı olabilecek eylemleri hızlı bir şekilde bertaraf edebilmesi için İstiklal Mahkemeleri ile birlikte kullanılmıştır. Kanuna göre "Büyük Millet Meclisi'nin meşruiyetine isyana yönelik sözlü, yazılı veya eylemli muhalefet ve fesatlıkta bulunanlar vatan haini sayılır" (Madde 1) ve vatan hainliği idam ile cezalandırılmaktadır (Madde 2). 15 Nisan 1923'te saltanatın kaldırılmasına ilişkin kanuna ve TBMM'nin meşruiyetine yayın yoluyla muhalefet etmek vatana ihanet kapsamına alınmıştır. 25 Şubat 1925'te yeni bir madde ile "dini ve mukaddesatı siyasi amaçlara esas ve alet etmek maksadıyla cemiyet kuranlar" da vatan hainliği kapsamına alınmıştır.

122 Bu kanun özellikle iki konu ile ilgili olarak çıkarılmıştır. Birincisi "dinî propaganda" eylemlerine yönelik olarak cezaların arttırılması, diğeri toplantı ve yürüyüşlerde "huzur ve sükünü ihlal eden" hareketleri önlemektir. İkincisiyle ilgili olarak polise de toplantıyı düzenleyenleri uyarmak ve gerekirse toplantıyı men etmek yetkisi verilmiştir.

123 Özek, a.g.e.; Çolak, Haluk, "Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Terörle Mücadele Kanunu Üzerine Bir İnceleme", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, sayı 3, 1999, s. 737-766.

TMK aynı zamanda dünya çapında "terörizm" olarak adlandırılan olayların yaygınlaştığı bir uluslararası konjonktürün yansıması olarak da görülmelidir. TMK'nın yasal gerekçesinde de söz konusu uluslararası konjonktür ve benzer mevzuatlara sahip olan Batı ülkeleri üzerinde durulmuştur.

önce, Kürt illerinde 19 Temmuz 1987 tarihinde oluşturulan Olağanüstü Hal Bölge Valiliği yoluyla, "terörle mücadele" sürecinde olağanüstü hal uygulamaları yürütülmekteydi. 30 Kasım 2002 tarihine kadar kaldırılmayan olağanüstü hal, hak ve özgürlüklerin toptan askıya alınmasını sağlayarak, devletin çeşitli kurumlarının üzerindeki demokratik sınırları aşındırmıştır.

TMK aynı zamanda dünya çapında "terörizm" olarak adlandırılan olayların yaygınlaştığı bir uluslararası konjonktürün yansıması olarak da görülmelidir. TMK'nın yasal gerekçesinde de söz konusu uluslararası konjonktür ve benzer mevzuatlara sahip olan Batı ülkeleri üzerinde durulmuştur:

Bazı Batı ülkelerinde uygulanan "Kamu Düzeninin Sağlanması", "Terörist Gruplarla Mücadele", "Şiddet Suçlarının Önlenmesi" kanunlarında görüldüğü gibi ülkemizde de, Anayasa çerçevesinde, hukuka ve demokratik hak ve özgürlüklere uygun kanuni düzenlemeye ve uzun vadeli terörizm tehdidine karşı tedbirlere ihtiyaç bulunduğu zaruretini ortaya çıkarmıştır [aynen böyle].¹²⁴

TMK Madde 1'de terör tanımı şu şekilde verilmiştir:

Terör; cebir ve şiddet kullanarak; baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, Anayasada belirtilen Cumhuriyetin niteliklerini, siyasî, hukukî, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletinin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, Devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele

124 TBMM Tutanak Dergisi, cilt 59, Bileşim 106'ya Ek.

TMK'daki terör tanımı için getirilen en önemli eleştiri, içerdiği muğlak ifadeler ve olağanüstü bir yasal mevzuatı gerektirecek durumların sayıca fazla olmasıdır.

geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından *girişilecek* her türlü suç teşkil eden eylemlerdir (Madde 1, *vurgular yazarların*).¹²⁵

Bu tanım için getirilen en önemli eleştiri, içerdiği muğlak ifadeler ve olağanüstü bir yasal mevzuatı gerektirecek durumların sayıca fazla olmasıdır. Bunun yanı sıra, alıntıda vurguladığımız gibi, terör kapsamına alınması için bahsedilen eylemlerin gerçekleşmiş olmasına gerek duyulmamakta, “girişilecek” olması dahi bu kapsam içine alınarak yargıya taşınması için yeterli görülmektedir. Öte yandan, Madde 3 ile belirlenen terör suçları¹²⁶ ve ilgisiz görünse de Madde 1’de belirtilen amaçlara hizmet etmesi durumunda terör suçu sayılacak suçların listelendiği Madde 4,¹²⁷

125 Maddenin ilk halinde bulunan “bu kanunda yazılı olan örgüt, iki veya daha fazla kimsenin aynı amaç etrafında birleşmesiyle meydana gelmiş sayılır” ifadesi 2003 yılında yapılan değişiklikle kaldırılmıştır. Bu TMK’da yapılan demokratik değişiklikler arasındadır.

126 Madde 3: “26/9/2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 302, 307, 309, 311, 312, 313, 314, 315 ve 320’nci maddeleri ile 310’uncu maddesinin birinci fıkrasında yazılı suçlar, terör suçlarıdır.”

127 Madde 4: “Aşağıdaki suçlar 1’inci maddede belirtilen amaçlar doğrultusunda suç işlemek üzere kurulmuş bir terör örgütünün faaliyeti çerçevesinde işlendiği takdirde, terör suçu sayılır:

a) Türk Ceza Kanununun 79, 80, 81, 82, 84, 86, 87, 96, 106, 107, 108, 109, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 142, 148, 149, 151, 152, 170, 172, 173, 174, 185, 188, 199, 200, 202, 204, 210, 213, 214, 215, 223, 224, 243, 244, 265, 294, 300, 316, 317, 318 ve 319’uncu maddeleri ile 310’uncu maddesinin ikinci fıkrasında yer alan suçlar.

b) 10/7/1953 tarihli ve 6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanunda tanımlanan suçlar.

c) 31/8/1956 tarihli ve 6831 sayılı Orman Kanununun 110’uncu maddesinin dördüncü ve beşinci fıkralarında tanımlanan kasten orman yakma suçları.

ç) 10/7/2003 tarihli ve 4926 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanununda tanımlanan ve hapis cezasını gerektiren suçlar.

d) Anayasanın 120’nci maddesi gereğince olağanüstü hal

TMK’nın uygulama alanını genişletmektedir. Daha da ötesinde Madde 7’ye göre, “terör propagandası” (2003’teki değişikliğe kadarki haliyle “Devletin bölünmezliği aleyhine propaganda”), “terör destekçisi” olabilecek amblem, üniforma, işaret, slogan ve 2013’te önce Madde 8 yoluyla ve 2013’de bu maddenin ilgası sonrası çıkarılan 6415 sayılı Terörizmin Finansmanının Önlenmesi Hakkında Kanun ile “terör finansmanı” olduğu iddia edilen fonlar da terör suçuyla ilişkilendirilmek için yeterli sayılmaktadır.

TMK yıllar içinde çeşitli değişikliklere uğramıştır. Bu değişiklikler arasında demokratikleştirmeyi içeren değişiklikler de vardır. Bunlardan biri 1992’de CMUK’ta yapılan değişikliklere paralel olarak gözaltı süreleri için yapılan alternatif düzenlemeleri belirleyen Madde 11’in yürürlükten kaldırılmasıdır. Yine, 1999 yılında Anayasa Mahkemesi’ne açılan iptal davasının sonucunda, mahkeme, 1996 yılında yasaya ilave edilen ve polislin silah kullanma yetkisini düzenleyen Ek Madde 2’yi yaşam hakkı ihlallerine yol açabileceği gerekçesiyle Anayasa’nın yaşam hakkını düzenleyen “kişinin dokunulmazlığı” ilkesine (Anayasa, Madde 17) aykırı bulmuş ve maddenin iptaline karar vermiştir.¹²⁸ İptal edilen maddede şu hüküm bulunmaktaydı: “Terör örgütlerine karşı icra edilecek operasyonlarda teslim ol emrine itaat edilmeyerek silah kullanmaya teşebbüs edilmesi halinde kolluk kuvveti görevlileri, failleri etkisiz kılmak amacıyla doğruca ve duraksamadan hedefe karşı ateşli silah kullanmaya yetkilidirler.”¹²⁹ Mahkeme, maddede bahsi geçen ve şüpheli kişi tarafından kullanılmaya teşebbüs edilen silahın ateşli silah olmayıp herhangi bir silah

ilan edilen bölgelerde, olağanüstü halin ilanına neden olan olaylara ilişkin suçlar.

e) 21/7/1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 68’inci maddesinde tanımlanan suçlar.”

128 Bkz. Anayasa Mahkemesi, 06.01.1999 tarih ve E. 1996/68 sayılı karar, 19.01.2001 tarihli ve 24292 sayılı *Resmi Gazete*.

129 Ancak hatırlatılmalıdır ki, PVSK’da 2007’de silah kullanma yetkisi ile yapılan değişiklikle Anayasa Mahkemesi’nin “terör şüphelileri” için iptal ettiği bu hüküm polislin gündelik uygulamalarında yasallaşmıştır.

olabileceğine dikkat çekmiş; “teşebbüs” kelimesinin muğlaklığının altını çizmiş; verilecek karşılık olarak diğer olası yöntemlerden bahsedilmemiş olmasını ve silah kullanımı için “zorunluluk” kriterinin getirilmemesini Anayasa’ya aykırı bulmuştur. 2003’te, “devletin bölünmezliği aleyhinde propaganda” olarak değerlendirilebilecek eylemlerde bulunan, yazılar yazan ve gösterilere katılanların üç yıla kadar hapsini gerektiren Madde 8 yürürlükten kaldırılmıştır. 2006’da yapılan değişiklikler arasında en önemlisi Madde 1’de bulunan ve silahlı mücadele içine girmese bile belli örgütlerin “terör örgütü” olarak tanımlanmasına olanak tanıyan 1. fıkranın kaldırılmasıdır.¹³⁰

Bunların yanı sıra, TMK’da birey hak ve özgürlüklerini kısıtlamaya yönelik de birçok değişiklik olmuştur. 29 Haziran 2006’da yapılan değişiklikler yasayı daha da otoriterleştiren unsurlar içermektedir. Öncelikle, ilk haliyle kanun, TCK’da yirmi ayrı maddede bahsi geçen suç terörizm kategorisinde ele alsa da, 2006’da TMK Madde 3 ve 4 değiştirilerek bunların TCK’da bulunan altmış maddeyi içermeleri sağlanmıştır. Devletin bütünlüğüne, askerî üslerine, Anayasa’ya, hükümete karşı işlenen suçlar ile silahlı bir örgüt kurmak, silah temin etmek, başka bir ülkenin ordusunda yer almak gibi suçların yanında, belgede sahtecilik, soygun, halkı askerlikten soğutmak, devlet memuruna mukavemet gibi suçlar da, kişi “terör örgütüne mensup olmasa dahi örgüt adına” işlenmiş ise terör suçu kategorisine sokulmuştur. TCK’da belirlenen hapis süreleri yarı yarıya arttırılmıştır. Herhangi bir eylemin “örgüt adına” yapıp yapılmadığı ise savcının takdirine bırakılmıştır.¹³¹

İkinci olarak, Madde 6 ve 7 yeniden formüle edilmiş ve Madde 7’nin 2. fıkrası şöyle düzenlenmiştir: “Terör örgütünün propagandasını yapan kişi, bir yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Bu suçun

Bunların yanı sıra, TMK’da birey hak ve özgürlüklerini kısıtlamaya yönelik de birçok değişiklik olmuştur. 29 Haziran 2006’da yapılan değişiklikler yasayı daha da otoriterleştiren unsurlar içermektedir.

basın ve yayın yolu ile işlenmesi hâlinde, verilecek ceza yarı oranında artırılır.” Ayrıca yayından sorumlu editörler ve imtiyaz sahipleri de para cezasına çarptırılabilirler, yani ceza sorumluluğu “suçu” işleyen öznenen de öteye genişletilmiştir. Bu yayın organlarının yayını ise 15 gün ila 30 gün arasında hâkim kararı ile durdurulabilir. Bu maddeler “ifade özgürlüğü” ve “haber alma özgürlüğü”nü açıkça ihlal eden ve hem polis hem de savcılara politik alana müdahalelerinde geniş bir manevra olanağı veren düzenlemelerdir.

Bu bağlamda en önemli değişikliklerden biri de şüpheli hakları konusunda yapılmıştır. Kanunun 1991 yılında yapılan orijinal halinde şüphelinin üç müdafii hakkına sahip olduğu belirlenmiştir. Akabinde, bu kısıtlama Anayasa Mahkemesi tarafından müdafaa avukatlarının sayısının sınırlandırılmayacağı gerekçesiyle iptal edilmiştir. İptale rağmen 2006 değişiklikleriyle Madde 10’a şüphelinin ifadesinin alınması sırasında sadece bir avukattan hukuki yardım alabileceği hükmü koyulmuştur.¹³² Dahası, Cumhuriyet savcısının isteği ve hâkimin kararı ile gözaltındaki şüphelinin avukatla görüşme hakkının 24 saat süre ile kısıtlanabileceği belirtilmiştir. Polisin bu sürede ifade alma yetkisi yoktur, ancak yine de avukata erişimi engelleme olanağı, işkenceyi bu ilk 24 saatte uygulanabilir kılmaktadır. Bu değişikliklerle beraber avukatın dava belgelerine ulaşma ve kopyalama hakkı da sınırlandırılmaktadır. “Gizlilik” kararı alınan durumlarda şüpheli avukatının soruşturma sürecinden dışlanması mümkün olmuştur.¹³³ Madde 15 ile istihbarat görevlileri, polis memurları ve terörle

¹³⁰ Ancak aşağıda belirteceğimiz gibi, bu madde 2006 yılında ufak bir değişiklikle ve Anayasa Mahkemesi’nin iptal kararında belirtilen öngörüler dikkate alınmadan yeniden yasaya eklenmiştir.

¹³¹ Ermiş, Münip, “Terörle Mücadele Kanunu Son Değişikliklerinin İncelenmesi”, 2006, http://www.turkhukuk sitesi.com/makale_363.htm, erişim: 07.07.2013.

¹³² Aşağıda belirtildiği üzere bu hüküm daha sonra kamuoyunda Üçüncü Yargı Paketi olarak da bilinen 6352 sayılı Kanun ile kaldırılmıştır.

¹³³ Ermiş, a.g.e.

Burada bahsedilmesi gereken bir başka değişiklik, 1999'da Anayasa Mahkemesi'nin "yaşam hakkı"nı ihlal ettiği gerekçesiyle iptal ettiği ancak 2006'da ufak bir değişiklikle kanuna yeniden eklenen Ek Madde 2 ile, yani polisin silah kullanma yetkisi ile ilgilidir.

mücadelede görev yapan diğer personelin işledikleri suçlarla ilgili herhangi bir soruşturma ve yargılamaya sürecinde ise bu personele üç avukat temin edilmesi hakkı verilmiştir. Bu, şüphelinin hakları kısıtlanırken, devleti temsil eden kişilerin yasal olarak korunması anlamına gelmektedir.

Burada bahsedilmesi gereken bir başka değişiklik, 1999'da Anayasa Mahkemesi'nin "yaşam hakkı"nı ihlal ettiği gerekçesiyle iptal ettiği ancak 2006'da ufak bir değişiklikle kanuna yeniden eklenen Ek Madde 2 ile, yani polisin silah kullanma yetkisi ile ilgilidir. Yeniden eklenen madde şöyledir: "Terör örgütlerine karşı icra edilecek operasyonlarda "teslim ol" emrine itaat edilmemesi veya silah kullanmaya teşebbüs edilmesi halinde kolluk görevlileri, tehlikeyi etkisiz kılacak ölçü ve orantıda, doğrudan ve duraksamadan hedefe karşı silah kullanmaya yetkilidirler" (*vurgu yazarların*). Orijinal maddede "teslim ol emrine itaat edilmeyerek silah kullanmaya teşebbüs edilmesi" ifadesi "teslim ol emrine itaat edilmemesi veya silah kullanmaya teşebbüs edilmesi" (*vurgu yazarların*) olarak değiştirilmiştir. Yani, "teslim ol çağrısına itaat etmeme" durumunda polisin kişiyi hedef alarak vurması yasal olarak meşru kılınmıştır.

Bunun yanında 2012 yılında kamuoyunda Üçüncü Yargı Paketi olarak da bilinen 6352 sayılı Kanun ile de TMK'da çeşitli değişiklikler yapılmıştır. Yapılan değişikliklerden biri TMK Madde 10 ile ilgilidir. Madde 10, 5. fıkraya göre, terörle mücadele kapsamında çalışan polis memurlarının güvenliğinin sağlanması ve mahkeme tutanaklarında adres olarak iş yerlerinin belirtilmesine karar verilmiştir.¹³⁴

¹³⁴ Yargı reformu paketleri çerçevesinde TMK'da ve diğer kanunlarda yapılan değişikliklerin kapsamlı bir

Son olarak, 2013'te kabul edilen ve Dördüncü Yargı Paketi olarak da bilinen 6459 sayılı Kanun ile TMK Madde 7'de yapılan değişiklikten bahsetmek gerekir. AİHM'in standartlarına göre yeniden yapılandırılan maddede artık şiddeti teşvik eden propagandaların yapılmadığı eylemlerde bulunanlar terör suçu ile yargılanmayacaktır. Ancak bu eylemlerin şiddet içermesi durumunda örgüt cezaları verilecektir. Burada özellikle polisin müdahalesine direnme durumunda ya da polisin uyarısına rağmen eyleme katılanlar "genel güvenliği tehlikeye" sokarak suç işlemiş sayılacaklardır.

EMNİYET DİSİPLİN TÜZÜĞÜ

Bundan önceki bölümlerde polisin pek çok alanda yetki ve görevlerine dair olan kanunlar ve yönetmelikler ele alındı. Son olarak da bu yetkileri kullanırken yapılan sınır aşmaları ve ihlallerde teşkilat içinde nasıl bir yasal sürecin var olduğundan bahsetmek gereklidir. Neocleous'un öne sürdüğü gibi, polis teşkilatları (adli ve önleyici) fonksiyonları açısından yargı ve idare uzamlarının kesiştiği yerde işlev görür. Hem soruşturma süreçlerine dahildir (yani yarı-yargısaldır), hem de asayiş sağlamaya üzere insanları gözetim altında tutar ve onlara müdahale eder (yani bir idari organdır). Bunun yanı sıra polis teşkilatının, teşkilat iç denetimi ve yönetimi de yarı-yargısal disiplin/yönetim mekanizmaları ve kanunlar¹³⁵ ile sağlanmaktadır.¹³⁶ Emniyet Disiplin Tüzüğü, polisin pratiklerini kontrol eden kurum içi yasal hesap verebilirlik mekanizmalardan biridir. Tüzüğe bakarak polisin eylemlerinin sıkı bir adli denetim altında tutulup tutulmadığını ve polis

değerlendirmesi için bkz. Karakaya, Naim ve Hande Özhaş. *Yargı Paketleri: Hak ve Özgürlükler Açısından bir Değerlendirme*, TESEV Yayınları, İstanbul, 2013.

¹³⁵ Teşkilatın disiplin kanalları ve bunların yargı mekanizmalarıyla bağlantıları beş temel hukuki düzenlemeye dayanır: a) Devlet Memurları Kanunu (Kanun no: 657) b) Emniyet Teşkilatı Kanunu (Kanun no: 3201); c) Emniyet Teşkilatı Disiplin Tüzüğü (24.04.1979); d) Devlet Memurları ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun (Kanun no: 4483); e) İdari Yargılama Usulü Kanunu (Kanun no: 2577).

¹³⁶ Neocleous, *a.g.e.*, s. 104.

memurlarının kararlarında fiili bir dokunulmazlık durumu olup olmadığını görmek mümkün olabilir. 1980'lerden sonra yürütmenin sivil ve askerî kanadı devlet yapılanması içinde güçlendirilmiş, bu sayede yargı bağımsızlığı azalmış ve mahkemeler Cumhurbaşkanlığı ve Adalet Bakanlığı'nın etkisi altına sokulmuştur.¹³⁷ Polisin hesap verebilirlik mekanizmaları incelenerek, bu mekanizmaların devlet kurumları arasında var olan güç ilişkileri çerçevesinde nasıl konumlandığı da anlaşılabilir. Böyle bir inceleme özellikle de polis ve yargı arasındaki ilişkinin nasıl kurulmuş ve nasıl işlemekte olduğunu anlamaya yardımcı olacaktır. Diğer taraftan polis teşkilatının mahkemelerin koyduğu hukuki sınırlama ve denetlemelere engel olup olmadığını ya da mahkeme ve diğer kurumların polis pratiklerinde ortaya çıkan çatışmalı durumları inceleyip inceleyemediğini de anlamak gerekmektedir.

Teşkilat içindeki disiplin mekanizmalarının dayandığı temel, iddia veya ihbar üzerine ya da polis memurlarının eylemleri, uygulanan prosedür ya da tavrı ve davranışlarla ilgili yapılan şikâyetler sonucunda işletilen yasal düzenlemelerdir. Disiplin Tüzüğü'nde cezaya tabi eylemlerden yola çıkarak teşkilat içinde oldukça militer bir düzenin var olduğu söylenebilir: "Günlük sakal tıraşı olmamak", "herhangi bir yolu, yeri veya kişiyi arayıp soranları yanıtızsız bırakmak, baştan savmak", "amir ve üstlerinin, görev ve mesleki konulara veya tutum ve davranışlarına ilişkin uyarılarına uymamak veya umursamamak", "borçlanıp ödememeyi alışkanlık haline getirmek", "astlarını, aynı rütbedeki arkadaşlarını dövme" gibi pek çok bireysel eylem bir disiplin meselesi olarak ele alınmış ve bunların teşkilat içinde çözülmesi öngörülmüştür.

Bunun yanında tüzükte polislik işine dair birtakım düzenlemeler yapılmıştır: "Görev sırasında, görev dışı işlerle uğraşmak", "bildirimleri süresi içinde yerine ulaştırmamak", "görevi savaştırmamak", "dosyaları ve

Polisin hesap verebilirlik mekanizmaları incelenerek, bu mekanizmaların devlet kurumları arasında var olan güç ilişkileri çerçevesinde nasıl konumlandığı da anlaşılabilir. Böyle bir inceleme özellikle de polis ve yargı arasındaki ilişkinin nasıl kurulmuş ve nasıl işlemekte olduğunu anlamaya yardımcı olacaktır.

yazılı kâğıtlar veya örneklerini yetkisiz kişilere vermek, verilmesini emretmek, verilmesine göz yummak", "suç kanıtlarını yok etmek veya bilerek ve isteyerek yok olmasına neden olmak ya da saklamak, saklanmasına yardımcı olmak yahut değiştirmek" gibi çeşitli tanımlar da görevleri dahilinde polis memurlarını denetim altında tutmayı amaçlamaktadır.

Yukarıda bahsi geçen davranış ve eylemlere öngörülen cezalar çeşitlidir. Eğer ceza hafif ise, konuyu ele alan polis amiri kararı kendi başına verebilir. Eğer amir karar vermezse ya da cezanın ağır olduğu durumlarda bir müfettiş görevlendirilerek incelemeye konu olan polis memurunun eylemini değerlendirir ve cezanın gerekçesini belirler. Bu durumda polis amiri vakayı ilgili disiplin komitesine devreder.

Verilebilecek cezalar şunlardır: Uyarı, kınama, aylık kesme, kademe ilerlemesinin kısa ve uzun süreli durdurulması, meslekten çıkarma ve devlet memurluğundan çıkarma (sonuncusu sadece Devlet Memurları Kanunu'na göre verilir). Yani teşkilat içindeki disiplin mekanizmaları polis memurlarının davranışlarını yönetmek amacını gütsede, aynı zamanda mahkemelerden ayrı ama yarı-yargısal yapıya da sahiptir. Disiplin soruşturmasına giren bir polis, çalışma saatleri içinde gösterdiği kötü davranıştan dolayı polis amirinin ya da disiplin komitesinin kararına göre ya ceza alır ya da aklanır.¹³⁸

Eminiyet Disiplin Tüzüğü'nde "amir ve üstler" in otoritesi ve düzenin sağlanmasındaki yerleri sorgulanamaz bir konumdadır. Örneğin tüzüğün 10. maddesinde, "amirin emrini yapmayan memura uzun

¹³⁷ Parla, Taha, *Türkiye'de Anayasalar, İletişim Yayınları*, İstanbul, 2002, s.110, 111.

¹³⁸ Sönmez, a.g.e., s. 547-549.

Emniyet Disiplin Tüzüğü'nde "amir ve üstler" in otoritesi ve düzenin sağlanmasındaki yerleri sorgulanamaz bir konumdadır.

sürelî durdurma cezasının üst sınırı verilir" ibaresi bulunmaktadır. Maddenin devamı şöyledir: "...emrin yapılmaması, Devleti ya da kişileri zarara uğratmış ya da hizmetin gecikmesine ya da durmasına neden olmuşsa, doğan zararın derecesine ya da durumun ağırlığına göre, meslekten çıkarma cezası uygulanabilir."¹³⁹ Kanunun bu ve başka maddelerinde,

139 Son dönem ivme kazanan polise sendikal hak tanınmasına ilişkin tartışmalara burada kısaca değinmekte de fayda vardır. Keza polis sendikası kurulması yönünde mücadele veren ve bu mücadeleyi dışarıdan destekleyen kimselerin, sendikalaşmanın önemine ilişkin vurguladıkları konular arasında polisin amirleri tarafından verilen yasa dışı emirlere karşı gelebilmesi meselesi de yer almaktadır. Emniyet Teşkilatı Kanunu'nun Ek 11. maddesine göre polislerin spor kulüpleri dışındaki herhangi bir derneğe üye olmaları ya da kurucuları arasında yer almaları yasaktır. 4688 sayılı Kamu Görevlileri Sendikaları Kanunu'nun hangi hizmet kollarının sendikal haklardan yararlanabileceğini düzenleyen 5. maddesinde ise emniyet teşkilatı yer almamakta, dolayısıyla polislerin sendikal haklardan yararlanması mümkün gözükmemektedir. Polislin sendikal haklarını destekleyen bir görüşe göre, sendikalaşma polisleri toplumun ve bireylerin hak ve özgürlüklerinin korunması konusunda daha duyarlı kılabilir ve böylelikle polisin demokratikleşmesi çabalarına ciddi bir katkı sunabilir. Bu görüşe göre, sendikalar yoluyla derneklere üyelik ve toplu müzakere gibi demokratik haklardan yararlanacak olan polis, bu haklar konusunda bilinçlenecek ve diğer birey ve toplulukların da demokratik haklarını koruma ve kollama konusunda duyarlı olacaktır. (Marks, Monique ve Jenny Fleming, "The Right to Unionize, the Right to Bargain, and the Right to Democratic Policing", *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, cilt 605, no. 1, 2006, s. 178; ayrıca bkz. Arican, Mehmet, "Polisin Sendika Kurma Hakkı", 24.01.2012, <http://www.ankarastateji.org/yazar/doc-dr-mehmet-arican/polisin-sendika-kurma-hakki/>, erişim: 20.05.2013). Bu bağlamda Türkiye'de sendikaların polisin görevini hukuk devleti kurallarına uygun olarak yerine getirmesine katkıda bulunacağı da savunulmaktadır. Polislerin mevcut durumda amirlerin emirlerini uygulamak zorunda oldukları ve yasa dışı emirlere karşı gelme konusunda gerekli koruyucu araçlardan mahrum oldukları, bu bağlamda sendikaların ve sendikal hakların yasa dışı emre itaat etmek istemeyen polisleri teşvik edecek ve onları amirlerine karşı koruyacak bir mekanizmayı

"Devletin bekası" ve güvenliği olağanüstü önlemleri gerektiren bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Cezalar "devletin güvenliği"ne bir zarar gelmesi söz konusu olduğunda ağırlaştırılmaktadır. Bu güvenliğin tam olarak nasıl kavramsallaştırıldığı ya da hangi eylemlerin bu güvenliğe zarar verebileceği muğlaktır. Bunun yanı sıra, soruşturulan bir davranış TCK'da ve ilgili başka kanunlarda suç olarak tanımlanıyor ise, müfettiş dava açılmasına gerek olup olmadığına dair fikir beyan eder.¹⁴⁰ Eğer müfettiş dava açılmasına karar verirse, dosyanın bir kopyası ilgili karar makamlarına gönderilir. Görev saatleri içinde ve görev ile ilgili suçlarda, polis memurları, önceki yasanın (1913 tarihli Memurin Muhakematı Hakkında Kanun) yerine 1999'da kabul edilen 4483 sayılı Devlet Memurlarının ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun'a tabidir. Her iki yasaya göre, devlet memurlarının (burada polis memurları) yargılanması ancak yetkili makamlar izin verirse gerçekleşebilir. Önceki kanunda, yetkili kurum, İl İdare Kurulu, yenisinde ise kentlerde vali ve ilçelerde kaymakam olarak belirlenmiştir (Madde 3).¹⁴¹ Bu kurumların kararlarına Bölge İdare Mahkemesi'nde itiraz edilebilmektedir. Yani, eğer çalışma saatleri içinde ve görev sebebiyle bir suç işlenmişse, memurların soruşturma ve kovuşturması (genel hükümler dışında) hususi yasal düzenlemelere tabidir. İzne dayalı olduğundan suçu işlemiş olsalar bile polisler (ve diğer devlet memurlarına) dava açmak zorlaştırılmıştır.

2003'ten önce, aynı koşullar işkence ve kötü muamele suçları için de geçerli idi. Bu da insan hakları ihlallerinde bulunan kişilere dava açılmasını engellemekte ve onlara yasal bir koruma sağlamaktaydı. Ancak 2003'te Madde 2'de yapılan bir değişiklikle, işkence ve kötü muamele suçlarının,

devreye sokacağı ifade edilmektedir. *Bianet*, "Polisler Sendikalı Olmak İstiyor", 23.01.2012, <http://www.bianet.org/biamag/bianet/135648-polisler-sendikali-olmak-istiyor>, erişim 13.07.2013.

140 Sönmez, a.g.e., s. 549.

141 Aynı zamanda bkz. Berksoy, *Türkiye'de Ordu, Polis ve İstihbarat Teşkilatları*, s. 46-47.

Devlet Memurlarının ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun'un kapsamından çıkarıldığı ve bu davaların genel hükümlere tabi tutulacağı kabul edilmiştir. Böylece bu tip suçların görev sebebiyle işlenen cürümler kapsamında

çıkarılması ile birlikte, bunlarla ilgili olarak dolaysız olarak dava açılması olanağı doğmuştur. Buna önemli bir ek olarak Dördüncü Yargı Paketi'yle TCK'da bir değişiklik yapılarak işkence davalarında zamanaşımı uygulaması kaldırılmıştır.

KUTU 3: Uygulamada Teşkilat İçi Hesap Verebilirlik Mekanizmaları ve İşkence¹⁴²

Yasal düzenlemelerin yanı sıra (kapsayıcı olmasa da) uygulamada (bir polisin işleyebileceği en ciddi suçlardan biri olduğu için) işkence konusunda emniyet içi hesap verebilirlik mekanizmalarının gerçekte nasıl çalıştığını görmek faydalı olacaktır. Bu anlamda, İnsan Hakları Derneği'nin 1995-1999 yılları için İçişleri Bakanlığı'nın verileri doğrultusunda bir araya getirdiği istatistikler açıklayıcıdır. Bu istatistiklere göre, işkence suçlamalarıyla idari soruşturmaya tabi tutulan 569 polis personelinden sadece biri uyarı ve 3'ü kınama alırken, birinin maaşı azaltılmış, 3 kişinin kısa süre ile ve 4 kişininse uzun süre ile kıdemleri durdurulmuştur. Emniyet Örgütü Disiplin Tüzüğü'nde işkence için öngörülen ceza olarak belirlenmesine rağmen, polislerden hiçbiri meslekten men cezası almamıştır. Bu dönemde, dava açmak için izin alma prosedürü olduğundan, 118 kişinin davaları reddedilmiş ve kötü muamele suçlamasından soruşturulan 4.668 personelin içinden 1.095 kişinin davası reddedilmiştir. Yani önemli pek çok suçlama olmasına rağmen dava açılma oranı oldukça azdır. Buna ek olarak, pek çok eylem işkence değil, kötü muamele kapsamında ele alınmıştır. İHD, bu düşük oranın nedeninin eski CMUK'taki kötü muamele ve işkence ile ilgili Madde 243 ve 245'te bulunan muğlak ifadeler olduğunu iddia etmektedir. Bu muğlaklığın sonucunda işkence iddiaları daha hafif cezaların öngörüldüğü kötü muamele suçu olarak soruşturulmuştur.¹⁴³ Önemli bir

diğer nokta da 28 Ağustos 1999'da kabul edilen 4455 sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Disiplin Cezalarının Affı Hakkında Kanun ile devlet memurlarına verilen memurluktan men cezası da dahil olmak üzere tüm disiplin cezalarının affedilmesidir.

4483 sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun'da 2003 yılında işkence ve kötü muamele davaları için vali veya kaymakamdan izin alma gerekliliğini kaldıran değişikliğin ve CMK'nın (2004) kabul edilmesinin ardından da, işkence ve kötü muamele iddialarıyla soruşturulan personel için ceza mekanizmalarının tam anlamıyla işletilmediği görülür. Örneğin TBMM İnsan Hakları Komisyonu'nun 2008 tarihli komisyon raporuna göre "2003-2008 yılları arasında İstanbul polisi hakkında işkence iddiası ile ilgili olarak adli işlem başlatılan 431 personel hakkında 35 adet dava açılmıştır. Bu davalardan 14'ü halen devam etmekte olup, 64 kişi hakkında beraat, 290 kişi hakkında takipsizlik kararı verilmiştir ve devam eden davalarda da 76 kişi yargılanmaktadır. Ceza alan personel ise hiç yoktur."¹⁴⁴ TİHV 2012 İnsan Hakları Raporu'na göre de polis memurlarıyla ilgili soruşturma ve davalarda sayılar şöyledir: 2012 yılında işkence/kötü muamele sebebiyle 46 polis memuru hakkında devam eden dava sayısı 6'dır. İçişleri Bakanlığı aleyhinde açılan davalarda 16 mağdura 25'er bin TL tazminat ödenmesine karar verilmiştir. 15 polise toplam 29 yıl 3 ay 22 gün hapis cezası ve 8 ay 29 güne denk gelen adli para cezası verilmiştir. Polis memurları aleyhinde

¹⁴² Konuyla ilgili kapsamlı bir değerlendirme için bkz. Atılğan, Mehmet ve Serap Işık, *Cezasızlık Zırhını Aşmak: Türkiye'de Güvenlik Güçleri ve Hak İhlalleri*, TESEV Yayınları, İstanbul, 2012.

¹⁴³ Benzer bir muğlaklık 2004 CMK'da da devam etmektedir. Ancak bu kez muğlaklık işkence ve eziyet arasındadır. Yetkili makamın takdirine bağlı olarak, suç işkence ya da eziyet olarak dava edilmektedir.

¹⁴⁴ İnsan Hakları İnceleme Komisyonu (2009), 23. Yasama Dönemi, "İstanbul İlindeki Karakollarda Yapılan İnceleme Sonucunda Hazırlanan Rapor", s. 79, http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/belge/Karakollarda_inceleme_Raporu2008.pdf, erişim 07.07.2013.

KUTU 3: Uygulamada Teşkilat İçi Hesap Verebilirlik Mekanizmaları ve İşkence (devam)

açılan davalardan hakkında kovuşturmaya yer olmadığına karar verilen polis memuru sayısı 1, hakkında soruşturma izni verilmeyen polis memuru sayısı 1, hakkında takipsizlik kararı verilen polis memuru sayısı 2, beraat eden polis memuru sayısı 11'dir. İşkence ve kötü muameleye maruz kaldığını söyleyen mağdurlar hakkında "polis memurunun görevini yapmasına engel olma", "devlet memuruna mukavemet" gibi sebeplerden polisler tarafından davalar açılmıştır. Bu davalarda 11 kişiye toplam 11 yıl 11 ay 14 gün hapis cezası ve 75 gün adli para cezası verilmiştir. 24 kişinin davası devam etmekte iken 2 kişi beraat etmiştir.¹⁴⁵

Polisin sanık olduğu işkence ve kötü muamele davalarında cezasızlığın önemli sebeplerinden biri metin içinde de bahsi geçen "izin" konusudur. Her ne kadar 2003 işkence ve kötü muamele davaları için "kovuşturma" için amirin izni gerekirse de, hem soruşturma hem de kovuşturma aşamasında izin sisteminin geçerliliğini koruduğu görülmektedir. Öte taraftan işkence ve kötü muamele olaylarının TCK'nın 94. ve 95. maddesiyle değil, daha çok "kasten yaralama" ile ilgili 86. maddesiyle yargılanması söz konusudur. Bu da işkence ve kötü muamele pratiklerinin üzerlerinin örtülmesini ve cezaların daha düşük tutulmasını sağlamaktadır.¹⁴⁶

¹⁴⁵ Türkiye İnsan Hakları Vakfı, "Türkiye İnsan Hakları Raporu 2012", http://www.tihv.org.tr/dosya_arsiv/da674374be00e3ead9c74df09730c7ff.pdf, s. 82, erişim 07.07.2013.

¹⁴⁶ Berksoy, *Türkiye'de Ordu, Polis ve İstihbarat Teşkilatları*, s. 47-48.

İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün konu üzerine hazırladığı raporda bu durum şöyle ifade edilmektedir: "Cezasızlık sistemi Türkiye'nin ceza adalet sisteminde çok uzun süredir kurumsallaşmıştır. Tepkisel inkâr beyanları, kusurlu soruşturmalar, kolluk görevlileri ve savcıların yanlı tutumları ve yukarıda sözü edilen kurumların uygulamalarda reform yapılması yönündeki çağrılarının gayretkeş bir tutumla ciddiye alınmaması sonucunda işkence veya kötü muamele fiilleri nedeniyle hesap sorulma olasılığı uzak bir ihtimal olarak kalmaktadır."¹⁴⁷

Avrupa Komisyonu 2012 Raporu'nda, insan hakları ihlalleri ve kötü muamelede bir azalma olmakla beraber polis memurlarının yargılandıkları kötü muamele ve insan hakları davalarında cezasızlığın devam ettiği ya da verilen cezaların az olduğu, açılan davalara karşı İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün raporunda da belirtildiği gibi¹⁴⁸ polisin karşı davalar açma pratiğinin yaygınlaştığı belirtilmiştir. Rapor ayrıca, kötü muamelenin polis merkezlerinden çıkıp sıklıkla sokakta gerçekleştiğine ve polisin "orantısız güç" kullanımında ve ölüm vakalarında artış olduğuna dikkat çekmiştir.¹⁴⁹

¹⁴⁷ İnsan Hakları İzleme Örgütü (Human Rights Watch), "Adalet Karşı Safları Sıklaştırmak, Türkiye'de Polis Şiddetiyle Mücadele Önündeki Engeller", 2008, http://www.hrw.org/sites/default/files/related_material/turkey1208tuweb.pdf, s. 25.

¹⁴⁸ İnsan Hakları İzleme Örgütü (Human Rights Watch), *a.g.e.*, s. 27.

¹⁴⁹ Avrupa Komisyonu, "Turkey 2012 Progress Report", http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2012/package/tr_rapport_2012_en.pdf, s. 19.

Teşkilat içi hesap verebilirlik mekanizmalarının uygulamada da oldukça yetersiz kalıyor olması ve işkence ile kötü muamele davalarının büyük oranla polis lehine sonuçlanması, süregiden bir cezasızlık politikasının varlığına işaret etmektedir (detaylı bilgi için bkz. Kutu 3)¹⁵⁰. Bu bir yandan mevzuattaki polisi koruyan yasal dinamiklerden, diğer yandan da soruşturma ve kovuşturma süreçlerinin kusurlu işlemesi ve yargıçların yanlı kararlar almalarından kaynaklanmaktadır.¹⁵¹ Emniyet Teşkilat Kanunu da polislerin teşkilat içi disiplinine azami özen gösterirken, görev sırasında özellikle bireylere yönelik olarak işlenen suçların ve hak ihlallerinin takibinde etkisiz kalmaktadır. Var olan tüm resmî mekanizmalar polisin güçlerini sınırlandırabilmekten uzak kalmakta, ihlallerin cezasız kalmasına sebep olmaktadır. Polislerin fiili bir dokunulmazlığa sahip oldukları ortadadır.¹⁵²

Teşkilat içi hesap verebilirlik mekanizmalarının uygulamada da oldukça yetersiz kalıyor olması ve işkence ile kötü muamele davalarının büyük oranla polis lehine sonuçlanması, süregiden bir cezasızlık politikasının varlığına işaret etmektedir.

150 Türkiye’de cezasızlık sorununa ilişkin kapsamlı bir değerlendirme için bkz. Atılğan ve Işık, *a.g.e.*

151 Berksoy, *a.g.e.*, s. 47; İnsan Hakları İzleme Örgütü (Human Rights Watch), *a.g.e.* Avrupa Komisyonu’nun Türkiye 2012 İlerleme Raporu’nda da, güvenlik kuvvetleri tarafından yapılan insan hakları ihlallerinde cezasızlık politikasının sürdüğüne dikkat çekilmiştir. Bkz. Avrupa Komisyonu, “Turkey 2012 Progress Report”, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2012/package/tr_rapport_2012_en.pdf, s. 19.

152 Bu raporun doğrudan kapsamı içinde olmamakla beraber şunu da belirtmekte fayda var: Teşkilat içi hesap verebilirlik mekanizmalarının yanı sıra, özellikle insan hakları ihlalleri ve işkence konusunda polis teşkilatının “ulusal kurumlar” yoluyla denetimi de söz konusudur ve idare içerisinde halihazırda birçok insan hakları birimi bulunmaktadır. Bunlar şöyle sıralanabilir: TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları, İnsan Hakları Üst Kurulu, İnsan Hakları Danışma Kurulu, İnsan Hakları İhlal İddialarını İnceleme Heyetleri, İnsan Hakları Eğitimi Ulusal Komitesi, Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları, Jandarma İnsan Hakları İhlallerini İnceleme ve Değerlendirme Merkezi. Bunlara, yeni oluşturulan Türkiye İnsan Hakları Kurumu’nu ve henüz kurulma aşamasında olan “Kolluk Gözetim Komisyonu”nu da eklemek mümkündür. Ancak bu kurumlar, polis teşkilatının denetimi ve insan haklarının korunmasında etkin olabilmeleri için gerekli olan Birleşmiş Milletler Paris ilkelerinin özellikle tam bağımsızlık koşulu ile uyumlu değildir. (Altıparmak, Kerem, “Türkiye’de İnsan Hakları İdari Yapılanması”, 2008, http://www.ihop.org.tr/dosya/uihk/yapilanma_tablo.pdf, erişim 27.09.2012; Berksoy, *a.g.e.*, s. 48-49.

KUTU 4: Raporda Ele Alınan Polis Mevzuatının Yıllar İçinde Dönüşümü (Özet)

PVSK 1934'te, yani Cumhuriyetin erken döneminde bir ulus-devlet kurma ve bu bağlamda makbul vatandaşlığın sınırlarının çizilmesine ilişkin süreçlerin şekillendiği bir dönemde kabul edilmiştir. Yasada polise tanınan görev ve yetkiler, bu yeni toplumsal düzenin kurulması yolunda polise de önemli rol biçen bir anlayışı yansıtmaktadır. Yasanın bu ilk halinde polisin görevlerinin tanımlanmasında özellikle asayişin/düzenin sağlanmasına, ahlâkın korunmasına ve "devletin emniyet ve selâmeti"nin sağlanmasına verilen önem dikkat çekmektedir; polisin kanunları uygulamakla ilgili olan işlevi bunlardan sonra gelmektedir. Aşağıda daha detaylı ele alınacağı üzere, polisin varoluş amaçları arasında kamu düzeni ve devletin güvenliğine verilen önceliğin sonraki yıllarda da -ve hatta günümüze değin- sürdüğü gözlemlenmektedir.

1960'lı ve 70'li yıllar bir yandan Türkiye çapında sanayileşmenin ve kentlere göçün hız kazandığı, işçi sınıfının örgütlendiği ve kitle hareketlerinin yaygınlaştığı, diğer yandan da 1960 ve 1971 darbelerinin izini taşıyan bir dönemdir. Tüm bu değişimler, devlette hâkim aktörlerin belirlediği "devlet güvenliği", "kamu düzeni" ve "tehdit" tanımlarını etkilemiş, dolayısıyla polise ilişkin mevzuatı da dönüştürmüştür. İncelenen mevzuata bakıldığında bu dönemin en önemli özelliği, polis görev ve yetkilerinin bu toplumsal değişimler karşısında yeniden yapılandırılmasıdır. Bu bağlamda, PVSK'da yapılan değişikliklerin yanı sıra, Toplum Zabıtası birimlerinin kurulması ve Asayişe Müessir Bazı Fiillerin Önlenmesi Hakkında Kanun'un kabulü önemlidir. Bu kanunlar dolayısıyla, dönem içerisinde polise, "tehditkâr" toplumsal hareketlerin kontrolü ve bastırılması yolunda önemli görevler verilmiş ve polisin toplumsal alana müdahale kapasitesi hem yetki arttırımı, hem de yetki alanının genişletilmesi yoluyla güçlendirilmiştir. Örneğin, üniversitelerin polis gözetimine açılması bu dönemde gerçekleşen değişikliklerle mümkün olmuştur. Buna ek olarak 1970'lerde, devletin değişen "toplumsal tehdit" algısı bağlamında polis teşkilatının genişlediği ve militerleşmesi yolunda ilk adımların atıldığı da gözlemlenmektedir. Son olarak bu dönemde, "devletin çıkarları" çerçevesinde polisin müdahalelerinin ödüllendirilerek teşvik edildiği görülmektedir. Bu dönemde polis mevzuatında gerçekleşen değişim ve dönüşümlerin

kişisel hak ve özgürlükler açısından gitgide daha da sınırlayıcı olduğu da bir diğer gözlemdir.

1980 darbesini takip eden dönem bir yandan güvencesiz iş gücünü teşvik eden piyasa ekonomisine geçişin ilk adımlarının atıldığı ve sivil toplum örgütlerinin, sendikaların ve toplumsal muhalefetin büyük ölçüde bastırıldığı ve baskı altına alındığı, diğer yandan da Türkiye'nin Kürt coğrafyasında silahlı çatışmaların başlayarak şiddetlendiği bir döneme tekabül etmektedir. Bu yeni dönemde yasal değişiklikler yoluyla polisin görev ve yetkilerinin artırılmasına, yetki alanının genişletilmesine ve kapasitesinin güçlendirilmesine devam edildiği görülmektedir. Darbenin hemen ardından Toplum Zabıtası birimleri, Çevik Kuvvet adı altında, benzer bir saikle, askerî bir yapıda ve yüksek teknolojik silahlarla donatılmış ve militer birimler olarak yeniden yapılandırılmıştır. Çevik Kuvvet birimlerinin görevi ağırlıklı olarak toplantı ve gösterilere; dolayısıyla toplumsal olaylara müdahale etmektir (müdahalenin niteliği ve hangi olaylara müdahale edileceği ise birimler tarafından yapılacak "psikolojik" ve "ideolojik" sınıflandırmalara göre belirlenecektir). Bu dönem yapılan yasal değişikliklerle polisin yetki alanının, siyasi muhalefeti pasifize etmeye ve sosyal yaşamı kapsamlı bir şekilde kontrol altına almaya yönelik olarak genişletildiği gözlemlenmektedir. Bu süreç, polisin yetkilerinin ve özellikle takdir yetkisinin arttırılması temayülü ve polise sağlanan hukuki koruma mekanizmaları ile desteklenmiştir. Öte yandan polisin zor kullanımına ilişkin sınırlandırmalar oldukça yetersiz kalmıştır. Bu dönemde teşkilatta gerçekleşen yasal ve kurumsal değişikliklerin etkilerinin 2000'li yıllara ve hatta günümüze kadar geldiği söylenebilir.

Polisin 1980'li yıllardaki dönüşümünde, toplumsal muhalefete ve ekonomiye ilişkin stratejiler kadar, o sıralar yeniden canlanmaya başlamış olan Kürt meselesi de önemli rol oynamıştır. 1983 yılında, "terör örgütleri" ile mücadele amaçlı kurulan Özel Harekât Timleri 1980'lerden itibaren Kürt meselesiyle ilişkili olarak yeniden yapılandırılan polis teşkilatının ve "olağanüstü hal polisliği" anlayışının en önemli unsurlarından biri olagelmiştir. Timler "terörle mücadele"de etkili olmak gayesiyle özel yetki ve araçlarla donatılmış, ancak bu durum özellikle 1990'lar boyunca ve 2000'li yılların ilk yarısında timlerin hukuk ve yasaların ötesinde hareket

etmesini beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda 2002'ye değin timlere ilişkin kamuya açık resmî bir yönetmeliğin olmadığı da unutulmamalıdır.

1990'lı yıllarda, özellikle ceza adaletine ilişkin değişiklikler bağlamında, AB uyum sürecinin önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Bu dönemde CMUK'ta şüpheli ve sanık haklarının korunmasına yönelik iyileştirici adımlar atılmıştır. Öte yandan 1980'li yıllarda özellikle Kürt meselesi bağlamında temelleri atılan "olağanüstü hal" polisliği de 1991 yılında yine aynı bağlamda TMK'nın kabulüyle önemli bir yasal metne kavuşmuştur. TMK daha çok "terör tehditleri"ne karşı devlet güvenliği gözetilerek kabul edilmiş bir kanundur ve bu yönde birey hak ve özgürlüklerine getirdiği önemli sınırlamalarla dikkat çeker.

2000'li yıllarda özellikle kentlerde suçla mücadelede önem verildiği ve bu bağlamda "risk" önlemeye yönelik mekanizmalara ağırlık veren "suç öncesi" polislik stratejilerinin uygulamaya konduğu gözlemlenmektedir. Bu çerçevede teknoloji destekli bilgi sistemleri ile de desteklenen istihbarat odaklı polislik anlayışı uygulamaya sokulmuştur. 2004 yılında kabul edilen Kabahatler Kanunu, polisin gündelik hayata müdahalesini tanımlayan bir hukuki metin olarak bu yeni polislik anlayışının önemli bir göstergesidir. Bu dönem boyunca da, kimi demokratik değişikliklere karşı polisin yetkisinin ve yetki alanının ve özellikle takdir yetkisinin genişletilmesine devam edildiği gözlemlenmektedir. Özellikle polisin gündelik hayata sıklıkla müdahale edebilmesine ve kişilerin özgürlüklerini "suç önleme" amacıyla sınırlayabilmesine imkân tanıyan çeşitli değişiklikler dikkat çekmektedir. Diğer yandan bu yetki artırımlarının gerektirdiği denetim mekanizmalarının mevzuatta yetersiz kaldığı da bir diğer gözlemdir.

Elbette CMUK yerine kabul edilen CMK ile bu dönem yapılan birtakım demokratik değişiklikleri de göz ardı etmemek gerekir. Keza bu dönemde özellikle 1990'lı yıllar boyunca polis tarafından özellikle muhalif siyasal hareketlerin kontrolü ve bastırılması için kullanılan ve bu yıllar boyunca polise yöneltilen en ciddi eleştirilerden biri olan gözaltında işkencenin sonlandırılması konusunda bazı önemli yasal değişiklikler yapılmış ve polisin suçu tanımlama yetkisine son verilmiştir. Öte yandan yapılan yasal değişikliklerin

demokratikleşme adına yeterli olmaktan uzak kaldığı söylenebilir. Bu bağlamda 2000'li yıllarda sanık haklarına ilişkin karşımıza çıkan önemli bir sorun, uygulamada savcılarının özellikle siyasi soruşturmalarda denetlemek durumunda oldukları polisle ilişkileriyle ilgilidir; CMK çerçevesinde yasal olmamasına karşı polisin iddianamenin içeriğini belirleme konusunda daha fazla inisiyatif sahibi olduğu gözlemlenmektedir. Kamuoyunda bir süredir "fezleke hukuku" olarak da tabir edilen bu sorunun, yine 2000'lerde somutlaşan telefon dinleme ve benzeri istihbari polislik stratejileri ile birleşerek, özellikle muhalif siyasal hareketlerle ilgili açılan soruşturmalarda hukuka aykırı delil oluşturulmasına zemin hazırladığına ilişkin yoğun eleştiriler bulunmaktadır.¹⁵³ Öte yandan bu yıllarda TMK'da da özellikle 2006'da devlet otoritesini güçlendirmeye ve birey hak ve özgürlüklerini daha da kısıtlamaya yönelik olarak polisin yetkilerini arttıran pek çok değişiklik yapılmıştır. Bununla beraber TMK'da yargı reformu paketleri bağlamında ve sanık haklarına yönelik olarak son dönemlerde yapılan değişiklikler umut vericidir. Yine de bu değişikliklerin reformdan ziyade, revizyona yönelik kısa vadeli adımlar olduğu ve yeterli olmadığı söylenebilir.¹⁵⁴

Kısacası, polisliğe ilişkin olarak bu raporda incelenen yasal mevzuat yıllar içinde pek çok değişikliğe uğramıştır. Genel olarak bakıldığında bu değişikliklerle polisin Cumhuriyetin ilk yıllarında tanımlanmış olan yetki, yetki alanı ve görevlerinin gittikçe genişlediği; bu genişlemede Türkiye'nin geçirdiği toplumsal, iktisadi ve siyasi dönüşümler kadar, bu dönüşümler karşısında devletteki hâkim aktörlerin aldıkları tavır ile benimsedikleri ideolojilerin de etkin olduğu ve bu ideolojilerin yasaların diline de yansıtıldığı gözlemlenmektedir.

153 Örneğin bkz. Bora, "Çağdaş Hukukçular Derneği Genel Başkanı Selçuk Kozağaçlı ile Söyleşi" s.31; Coşkun, Vahap, "Fezleke hukuku", *Taraf*, 25.01.2013.

154 Yargı reformu paketleri çerçevesinde TMK'da yapılan değişikliklerin kapsamlı bir değerlendirmesi için bkz. Karakaya ve Özhabeş. *a.g.e.*

Polis Yasalarında Söylemler, Araçlar ve Zihniyet

Başta da belirtilmiş olduğu üzere, hukuk ve yasalar içinden çıktıkları toplumsal ilişkilerden ve bu ilişkilerle sürekli ve karşılıklı bir etkileşim içinde bulunan devletten bağımsız değildir. Yasalar, devletin kurgulamaya çalıştığı düzenin, toplumsal ilişkilere yönelik uyguladığı stratejilerin, benimsemiş olduğu ideolojilerin, tanımladığı “tehdit” hallerinin bir yansımasıdır. Bu açıdan herhangi bir yasa, tarafsız bir dille tanımlanmış objektif bir kurallar dizisi değil, devleti ve devletin topluma müdahale ve onu yeniden tanımlama biçimlerini belirleyen değerleri ve zihniyeti de içinde bulunduran bir metindir.

Bir önceki kısım, polise ve polisliğe ilişkin temel yasal mevzuatı, tarihsel dönüşümü ve değişimi içinde inceleme amacı taşıyordu. Özetlemek gerekirse inceleme, mevzuatın yıllar içinde pek çok değişikliğe uğradığına; bu değişikliklerle polisin Cumhuriyetin ilk yıllarında tanımlanmış olan yetki, yetki alanı ve görevlerinin yıllar içinde genişlediğine; bu genişlemede Türkiye’nin geçirdiği toplumsal, iktisadi ve siyasi

Özetlemek gerekirse inceleme, mevzuatın yıllar içinde pek çok değişikliğe uğradığına; bu değişikliklerle polisin Cumhuriyetin ilk yıllarında tanımlanmış olan yetki, yetki alanı ve görevlerinin yıllar içinde genişlediğine; bu genişlemede Türkiye’nin geçirdiği toplumsal, iktisadi ve siyasi dönüşümler kadar, bu dönüşümler karşısında devletteki hâkim aktörlerin aldıkları tavır ile benimsedikleri ideolojilerin de etkin olduğuna; ve bu ideolojilerin yasaların dili ve söyleminin yanı sıra tanımladığı araçlara yansıdığına işaret etmektedir.

dönüşümler kadar, bu dönüşümler karşısında devletteki hâkim aktörlerin aldıkları tavır ile benimsedikleri ideolojilerin de etkili olduğuna; ve bu ideolojilerin yasaların dili ve söyleminin yanı sıra tanımladığı araçlara yansıdığına işaret etmektedir (Raporda incelenen mevzuatın tarihsel dönüşümünün bir özeti için bkz. Kutu 4).

Bu kısımda, yukarıda incelemeye tabi tutulan mevzuat, barındırdığı söylemler ile uygulamaya soktuğu araçlar açısından değerlendirilmekte. Böylelikle devletin yaygınlaştırdığı söylemlerin de bir parçası olan ve polislik işine yön veren güvenlik zihniyeti, bu zihniyeti şekillendiren temel değerler ve yine bu zihniyeti oluşturan temel unsurların anlaşılması amaçlanmakta.

Elbette devletin güvenlik zihniyetini ve buna temel oluşturan değerleri, yasaların kendisi kadar yargı süreçlerinde, alınan kararlarda, mahkeme salonlarında, açılan davalarda, yani yasaların uygulanışında da araştırmak son derece önemlidir. Dolayısıyla, raporun başında da belirtildiği gibi, incelemeye alınan ancak kapsayıcı olmayan bu mevzuatta belirgin bir şekilde ortaya çıkan söz konusu temel unsurlar, Türkiye’de polislik işinde var olan temel zihniyeti anlamak için bir adım olarak anlaşılmalıdır. Raporda, belli polis yasalarına ve bazı durumlarda bu yasaların çıkarılma ya da değiştirilme gerekçelerine bakılarak bu zihniyetin bazı temel kodlarının çıkarılması hedeflenmiştir. Bu anlamda rapor, gelecekte bu konuda yapılacak daha kapsamlı ve derinlemesine çalışmalar için bir hazırlık olarak düşünülebilir.

Genel olarak yasaların içerdiği ifade biçimleri ile yasalarda kullanılan kavram ve kelimeler, bu yasalarda

devletin önemseydiği meselelerin ne olduğu, bu meseleler için nasıl müdahale biçimlerini uygun gördüğü ve hangi araçları devreye soktuğu konusunda ipuçları sunmaktadır. İnceleme polislikle ilgili mevzuatın ve dolayısıyla polise verilen görev, yetki ve olanakların yıllar içinde siyasal, sosyal ve ekonomik ilişkiler çerçevesinde (elbette kaçınılmaz olarak) bir dönüşüm geçirdiğini göstermektedir. Öte yandan raporda incelemeye tabi tutulan yasalarda, yıllar içinde değişmeyen iki temel unsur göze çarpmaktadır.

Bunlardan birincisi, devletin polis yoluyla nasıl bir düzen kurguladığını, devletin bu düzende nelere önem verdiğini ifşa eden ideolojik bileşenlerden oluşmaktadır. Muhafazakâr değerler ile ekonomik ve toplumsal dönüşümler karşısında devletteki hâkim aktörlerin tercihleri doğrultusunda şekillenen bir “düzen” anlayışı ile “devletin güvenliği”ne verilen öncelik, polislik yasalarının amacını ve içeriğini belirleyen en önemli ideolojik bileşenler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bileşenler aşağıda ayrı ayrı ele alınacaktır.

İkinci unsur ise polisliğin pratik/uygulama boyutuna, yani yasal araçların tanımlanış biçimlerine dairdir. Her ne kadar yasaların söylemsel ve uygulamaya ilişkin tanımsal boyutlarını analitik olarak ayırmak mümkün ise de, aslında her iki boyut arasında birbirini tamamlayan, pekiştiren ve kimi zaman yeniden üreten bir ilişki bulunmaktadır. Pek çok durumda ideolojik unsurlar, pratik ve tekniğe dair düzenleme ve tanımlamalarla (yasal araçlarla) işleme sokulmaktadır. Örneğin, devletin güvenliği ile ilgili bir vurgu, devleti tehdit ettiği atfedilen durumlara karşı

Muhafazakâr değerler ile ekonomik ve toplumsal dönüşümler karşısında devletteki hâkim aktörlerin tercihleri doğrultusunda şekillenen bir “düzen” anlayışı ile “devletin güvenliği”ne verilen öncelik, polislik yasalarının amacını ve içeriğini belirleyen en önemli ideolojik bileşenler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Raporda incelenmiş olan yasal araçlar arasında, özellikle “ayrıcalıklı” durumlara işaret eden, “düzen” ile “devletin güvenliği”ne ilişkin ideolojik bileşenlerle içi içe olduğu gözlemlenen ve dolayısıyla yasalar yoluyla dolaşıma sokulan zihniyet ve değerlere dair önemli ipuçları veren iki temel tercih göze çarpmaktadır: “İstisnai hal” tanımlamaları ile yasalardaki muğlaklıklar.

polise verilen yasal araçların tekrar tanımlanmasını ve polisi daha güçlü kılacak unsurların eklenmesini beraberinde getirmektedir. Yani “devletin güvenliği” vurgusunu görünür kılan ve uygulamaya sokan aslında bu ideolojik bileşen çerçevesinde şekillendirilen yasal araçlardır. Bu nedenle, tekrar etmek gerekirse, polise tanınan yasal araçların belirlenmesine ve tanımlanmasına ilişkin devletin/ siyasal aktörlerin tercihleri ideolojik unsurlardan bağımsız olarak algılanamaz ve algılanmamalıdır; ideolojilerin tanımladığı ve vurguladığı “tehdit” algıları yasal araçların oluşumunu da doğrudan etkiler.

Elinizdeki çalışma, burada incelenmiş olan polis mevzuatında yer alan yasal araçlar belirlenirken sıklıkla birtakım “özel” durumların tanımlandığını göstermektedir. Bu da polisin takdir yetkisinin genişletilmesini ve birey ile toplumun hak ve özgürlüklerine tehdit oluşturabilecek pek çok diğer yetkinin ve desteğin yasal çerçevede tanınmasını meşrulaştırmaktadır. Raporda incelenmiş olan yasal araçlar arasında, özellikle “ayrıcalıklı” durumlara işaret eden, “düzen” ile “devletin güvenliği”ne ilişkin ideolojik bileşenlerle içi içe olduğu gözlemlenen ve dolayısıyla yasalar yoluyla dolaşıma sokulan zihniyet ve değerlere dair önemli ipuçları veren iki temel tercih göze çarpmaktadır: “İstisnai hal” tanımlamaları ile yasalardaki muğlaklıklar.

Aşağıda öncelikle polis yasalarında tespit etmiş olduğumuz ideolojik bileşenlere ilişkin unsurlar, yani yasalarda karşımıza çıkan “düzen” tanımı ve “devletin güvenliği” vurgusu tartışılmaktadır. Bunu bu ideolojik

bileşenlerin uygulamaya geçirilmesini olanaklı kılan yasal araçların, yani “istisnai hal”e ilişkin ve muğlak bırakılmış olan tanımların tartışması izlemektedir.

POLİS YASALARI VE “DÜZEN” TANIMI

Mevzuatta “düzen”e ilişkin tanımlar pek çok farklı ifadeye vücut bulmaktadır. Sıkça kullanılan “kamu düzeni” ve “kamu güvenliği” ifadelerinin yanı sıra daha geniş kapsamlı “genel güvenlik”, “genel ahlâk”,¹⁵⁵ “ahlâk ve umumi terbiye”, “genel ahlâk ve edeb”, “genel sağlık”, “memleketin asayışı” gibi tabirler “düzen” konusunu mevzuata taşımaktadır. Yasalarda kendini gösteren düzen kurgusunda hem ahlâki, hem de politik ve ekonomik unsurlar bulunmaktadır. Diğer taraftan düzenin tehdidi olarak tanımlanan kesimler ve bu kesimlere dair ifadeler kurgulanan toplumsal düzen hakkında bilgi verebilmektedir.

Öncelikle, polisin yetkilerini belirleyen PVSK’ya bakıldığında polisin birincil görevi “kamu düzeninin” korunması olarak belirlenmiştir. Kanunun ilk halinde “ahlâk” kavramının bu düzenin tanımlanmasında önemli bir yere sahip olduğu gözlemlenmektedir (Madde 9 ve 11). Kanunda belirlenmiş müdahale alanlarına bakıldığında, sadece bireylerin “ahlâka uygun olmayan davranışlarının” değil, aynı zamanda çeşitli ifade biçimlerinin de ahlâki kontrolünün polise bırakıldığı gözlemlenmektedir. Dolayısıyla kanun ile devletteki hâkim aktörler tarafından belirlenen “ahlâk” tanımı ile çelişen ve çatışan fikir ve eylemlerin, polis aracılığıyla denetim altına sokulmaya çalışıldığı iddia edilebilir. PVSK’nın müdahale gerektiren durumları tanımladığı ilgili maddelerinde geçen “sarhoşlar”, “serseriler”, “umumi kadınlar”, “kendilerini başkalarının zevkine terk edenler”, çeşitli eğlence yerlerinde çalışacak “kadınlar ve kızlar”,

“genel ahlâk ve edep kurallarına aykırı olarak; utanç verici ve toplum düzeni bakımından tasvip edilmeyen tavır ve davranışta bulunanlar”, “ahlâka uygun olmayan söz ve türküler”, “hariçten gelen filimler” [aynen böyle] “gramofon plakları”, “yazı ve resimler”, “istirahat ve eğlence yerleri”, “oyunlar” ifadeleri de yine devletin kamu düzeni tarifini şekillendiren ahlâki değerlerini ve ideolojik tercihlerini ortaya koymaktadır.

Bu alanlarda tanınan “men etme”, “kapatma”, “izin verme”, “tetkik etme” gibi yetkiler polise geniş bir müdahale alanı açmaktadır. Ahlâk ve ideolojinin denetimi meselesi ve bu meseleler dahilinde polise verilen takdir yetkisi, günümüze kadar PVSK’ya içkin kalmıştır. Madde 11’de 1985’te yapılan değişiklik ile ilgili durumlarda polis müdahalesi için şikâyet gerekliliğinin kaldırılması müdahaleyi polisin ahlâki tercihlerine/kararlarına bırakmak anlamı taşımış ve dolayısıyla polisin bu alandaki kurucu rolünü pekiştirmiştir. Diğer bir deyişle, polisin bu alandaki kurucu rolü ve bununla ilintili sorunlar tek başına müdahale gerektiren alanlara ilişkin tanımlardan kaynaklanmamaktadır. Polis bu tanımlamaları yorumlama (takdir) ve uygulamasını/müdahalelerini bu yoruma göre şekillendirme alanına sahip kılınmıştır. Diğer yandan, polis de bu takdir yetkisini kendi ahlâki değerler bütünü çerçevesinde gerçekleştirecektir ve aşağıda bir yönüyle değineceğimiz üzere, bu değerler de yine devletin ve devlet içindeki hâkim aktörlerin değerleri doğrultusunda şekillenmektedir. Şüphesiz polislik kültürü ve eğitimi bu çalışmanın sınırlarını aşan bir konudur.¹⁵⁶ Yine de polise ilişkin mevzuattaki “düzen” ve “ahlâk” tanımlarından ve polise bu meselelerle ilgili tanınan geniş takdir yetkisinden bahsederken, bu yetkiyi kullanacak olan polisin, yine devletteki hâkim aktörlerin değerleri ve ideolojik tercihleri çerçevesinde şekillenen bir eğitimden ve mesleki sosyalleşme süreçlerinden geçmiş bir polis olduğunu da akılda tutmak yararlı olacaktır.

¹⁵⁵ Avrupa Komisyonu’nun Türkiye 2012 İlerleme Raporu’na göre hem TCK hem de Kabahatler Kanunu’nda “genel ahlâka karşı suçlar”ın muğlaklığı LGBTT yurttaşların polis tarafından ayrımcılıkla karşılaşmasına sebep olmaktadır. Bkz. Avrupa Komisyonu, “Turkey 2012 Progress Report”, s. 29.

¹⁵⁶ Kapsamlı bir değerlendirme için bkz. Berksoy, “Devlet Stratejilerinin Bir Tezahürü Olarak Polis Alt-kültürü”.

“Ahlâkın korunması”, “ahlâka karşı eylemlerin engellenmesi”, “kamu düzeni ve sağlığı” bazen sadece kendi başlarına polisin görevleri arasında yer alsa da, pek çok durumda istisnai yasal önlemler gerektiren, polisin takdir yetkisini ya da müdahale kapsamını arttıran birer alan olmuşturlardır.

Polis mevzuatında “ahlâk” konusuna olan vurgu PVSK’ya zaman içinde eklenen maddelerde de görülebilir. Örneğin yine 1985’te oluşturulan Ek Madde 1 ile polise “devletin ve milletin bölünmez bütünlüğü ya da anayasal rejim” gibi aşağıda “devletin güvenliği” çerçevesinde tekrar değinilecek konuların yanında “genel ahlâkı” tehdit eden oyun ve performansları engelleme yetkisi verilmiştir. 2002’de, milli güvenlik, asayiş,¹⁵⁷ başkalarının özgürlüklerinin ve haklarının korunması gibi konuların yanı sıra “genel sağlık ve ahlâkı” korumak için de polisin taşıtlarda arama yapılabilmesi sağlanmıştır.

“Ahlâkın korunması”, “ahlâka karşı eylemlerin engellenmesi”, “kamu düzeni ve sağlığı” bazen sadece kendi başlarına polisin görevleri arasında yer alsa da, pek çok durumda istisnai yasal önlemler gerektiren, polisin takdir yetkisini ya da müdahale kapsamını arttıran birer alan olmuşturlardır. Ahlâkı, kamu düzenini ve sağlığını “tehdit” ettiği iddia edilen bir durum, “olağanüstü” öneme sahip bir mesele olarak kurgulanmakta ve polisin “normal” koşullarda sahip olduğu yetkilerden fazlasını gerektirdiği iddiasını meşrulaştırmak için kullanılmaktadır. Bu hem yasa maddelerine eklenen “istisnai” tedbirlerle, hem de “olağanüstü” durumlara yönelik olarak hazırlanmış ayrı kanunlar vasıtasıyla sağlanmıştır.

Ahlâk vurgusunu ve bu ahlâk anlayışı çerçevesinde tanımlanan “tehditkâr unsurlar” tanımlamalarını polislik mevzuatının başka metinlerinde de görmek

mümkündür. Örneğin, Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği’nin 5. maddesinde “halkın rahatını bozacak veya rezalet çıkaracak derecede sarhoş olanlar”, “toplum için tehlike teşkil eden akıl hastası, uyuşturucu ve uyarıcı madde veya alkol tutkunu, serseri veya hastalık bulaştırabilecek kişiler” tehdit unsurları olarak tanımlanmış ve bu kişiler için polisin yakalama ve gözaltına alma yetkisinin olduğu belirtilmiştir. Tehdide ve “suçluluğa” ilişkin bu tanımların muhafazâkar ilişkiler üzerine temellenen bir ahlâki düzenin kurulmasında polise kurucu bir rol verdiği söylenebilir. Pek çok yasa maddesinde polisin yetkilerini genişletmeyi meşrulaştıran “gecikmesinde sakınca bulunan hal” tabiri, Adli ve Önleme Aramaları Yönetmeliği’nde tanımlanırken ahlâk ve düzenin tehdidi meşru bir neden olarak gösterilmiştir. “Milli güvenlik ve kamu düzeninin, genel sağlık ve genel ahlâkın veya başkalarının hak ve hürriyetlerinin korunmasının tehlikeye girmesi veya zarar görmesi...” gecikmesinde sakınca bulunan bir durumun mevcut olduğuna dair göstergeler olarak sunulmuştur.

Polis teşkilatının günlük hayata müdahale zeminini genişleten ve güçlendiren Kabahatler Kanunu da bu bağlamda önemli bir yere sahiptir. Kanunda idari yaptırım gerektiren “kabahatler” sıralanmadan önce ilk maddede kanunun amacı “toplum düzenini, genel ahlâkı, genel sağlığı, çevreyi ve ekonomik düzeni korumak” olarak belirlenmiştir. Kabahat olarak tanımlanan eylemler arasında “kamu güvenliği, kamu düzeni veya genel sağlığın korunması amacıyla” verilmiş emre aykırı davranış, kumar, sarhoşluk, dilencilik, gürültü gibi eylemler vardır. Bunlar ahlâkın ve toplumsal düzenin tanımlanması bağlamında polisin takdir yetkisini devreye sokan eylemlerdir. Polis daha önce de belirttiğimiz gibi bu kanunda yaptırım uygulama konusunda ilk ve son mercidir ve hem kanunda belirlenen eylemlere dair ahlâki sınırların belirlenmesinde hem de uygulanacak yaptırımlarda asli bir role sahiptir.

Polis teşkilatının iç yapısını düzenleyen kanunlarda da ahlâk vurgusu bulunmaktadır. Polis Disiplin Tüzüğü bu konuda oldukça zengin bir kaynaktır. Tüzüğün çeşitli

¹⁵⁷ Asayiş vurgusu, “düzen” kurgusunda özellikle 2000’lerden beri daha belirginleşmiştir.

derecelerde yaptırım gerektiren eylemlerin tanımlandığı bölümlerinde, bu ahlâk vurgusu oldukça belirgin bir yere sahiptir. Tüzüğe göre pek çok eylem “ahlâka aykırı” olduğu iddiasıyla disiplin cezası gerektirmektedir. Bunlardan bazıları şunlardır:

- “Görev sırasında veya dışında aynı rütbedeki arkadaşlarına karşı saygısız davranmak” (Madde 4, fıkra 1),
- “Mesleğe yakışmayacak tutum ve davranışlarda bulunmak” (Madde 5, fıkra 11),
- “Borçlanıp ödememeyi alışkanlık haline getirmek” (Madde 6, c 2),
- “Amir veya üstlerini söz, yazı, tutum veya davranışlarıyla küçümsemek”, “görev içinde veya resmî giysiyle görev dışında sokakta kolkola girmek, ağırbaşlılıkla bağdaşmayacak biçimde davranışlarda bulunmak, yüksek sesle konuşmak veya el şakası yapmak” (Madde 5, a 2),
- “İzinli olduğu günlerde resmî giysiyle izinli olmadığı günlerde görevli olmaksızın resmî veya sivil giysiyle genelevlere veya birleşme yerlerine veya tek başına fuhuş yapılan evlere veya bar, pavyon ve konumtris çalıştırılan gazino vb. yerlere gitmek” (Madde 8, fıkra 15),
- “Hizmet dışında resmî sıfatının gerektirdiği saygınlığı ve güven duygusunu sarsacak eylem ve davranışlarda bulunmak” (Madde 6, fıkra 5),
- “Genelev ya da tek başına fuhuş yapılan yerlerde, bar, pavyon, gazino vb. yerlerde çalışan kadınlarla ya da çevresinde iffetsizlikle tanınan kadın ya da erkeklerle karı-koca gibi yaşamak ya da ilişki kurmak” (Madde 8, fıkra 16).

Özellikle 2000’lerden sonra bahsi geçen suçla mücadele stratejilerinin ve bu stratejilerden beslenen yasaların yoksulluk ve yoksulların yarattığı iddia edilen “düzen bozucu” sorunlara yönelik olarak oluşturulduğunu söylemek mümkündür.

Bu tip eylemlerin ayrıntılı tanımları, hem polisin teşkilat içinde nasıl bir düzen tesis etmeye çalıştığını hem de toplumdaki ahlâkın “koruyucusu” olacak olan polis memurlarının nasıl bir ahlâk algısıyla harekete geçtiğini göstermesi açısından önemlidir. Polisin yetki ve görevlerine dair daha dolaysız bir etkiye sahip olan disiplin tüzüğü gibi yasal metinlerde ahlâkın, genel ahlâkın ya da düzenin ayrıntılı bir tanımı yapılmamaktadır. Ancak “düzen”in ve “ahlâk”ın tanımının ayrıntılı olarak yapılmıyor olmasının, bu muğlak alanda esnek ve yeni stratejilere göre şekillenebilen ve hakim değerler çerçevesinde yorumlanarak hayata geçirilebilecek polis müdahalelerini de olanaklı kılacağı öngörülebilir.

Kısacası, polisi ilgilendiren yasal mevzuatta “düzen” ve bununla ilişkili kavramlara ilişkin vurgu ve ifadeler sıkça karşımıza çıkmaktadır. Bu kavramın içi her zaman açıkça doldurulmasa da, kurulmaya ve yeniden üretilmeye çalışılan toplumsal düzeni tehdit ettiği düşünülen kesimler ve şahıslar için kullanılan ifadeler düzen algısını anlamak açısından önemlidir. Pek tabii suçlaştırılan kesimlere ve davranışlara ve tahayyül edilen düzene dair daha anlamlı bir çıkarım, “suç” tanımlarının bulunduğu kanunların incelenmesi ile mümkün olabilir. Ancak polisin yasal mevzuatında da var olan bazı tanımlar bu anlamda bilgilendiricidir. “Serseriler”, “sarhoşlar”, “dilenciler”, “umumi kadınlar”, “mazennaisu erbabı” gibi ifadelerden çıkarılabileceği üzere kastedilen düzen hem muhafazakâr bir ahlâk çerçevesinde şekillenmekte, hem de daha çok yoksulların ötekileştirilmesini ve suçlaştırılmasını içerecek şekilde kurgulanmaktadır.

Dilencilik de serserilik de suçlaştırılması ahlâkın kurgulanmasına yönelik olduğu kadar yoksulluğun kontrolüne yönelik bir strateji olarak da okunabilir. Özellikle serserilik, “işsiz güçsüz” ya da yoksul kesimlerin genç erkeklerine dair kullanılan, öngörülen ekonomik ve çalışma sistemine uyumsuzluğu dile getiren bir kategoridir. “Umumi kadın” ifadesinin hem kadınların cinsel emeği ile ilgili olarak hem de aile kurumuna dahil olmayan kadınların kontrolüne dair bir araç olarak kullanıldığı söylenebilir; bu da yine

kurgulanmak istenen düzenin ahlâki olduğu kadar ekonomik boyutuna da gönderme yapmaktadır. Bu anlamda, “düzen” kavramının bir başka boyutu da ekonomik düzen ya da diğer bir ifadeyle ekonomik düzene tehdit oluşturan “yoksulluk”tur. Buna paralel olarak, özellikle 2000’lerden sonra bahsi geçen suçla mücadele stratejilerinin ve bu stratejilerden beslenen yasaların yoksulluk ve yoksulların yarattığı iddia edilen “düzen bozucu” sorunlara yönelik olarak oluşturulduğunu söylemek mümkündür.

Kuşkusuz bu durum yalnızca Türkiye ile ilişkili değildir. Son dönemlerde, başta İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere pek çok farklı ülkede kent “güvenliği” ve “düzen”in tesisi meselelerine yönelik olarak polis ve diğer “güvenlik” kurumları daha etkin bir konuma getirilmiştir. Bu bağlamda, kentlerin düzen problemleri daha çok yoksullar ve onların çoğunlukla özne olarak yer aldığı çeşitli suç biçimleri ile tanımlanmış ve bu sayede var olan ekonomik eşitsizliklerin mağduru olan kesimler, düzensizliği yaratmakla itham edilmişlerdir. Bu anlamda, bu raporun asıl konusu olmamakla beraber Türkiye’deki polislik ve düzen anlayışının, ülkenin kendi iç dinamik ve hâkim ideolojilerinin yanı sıra, global kapitalizm ve ilişkileri çerçevesinde oluşturulmakta olan bu politikalarla etkileşim halinde ortaya çıktığı da akılda bulundurulmalıdır.

POLİS YASALARINDA “DEVLETİN BEKASI VE GÜVENLİĞİ” VURGUSU

Polis mevzuatında sıklıkla karşımıza çıkan bir diğer önemli kavram “devletin güvenliği” meselesidir. “Devletin güvenliği”, “Devletin emniyet ve selameti”, “milletin bölünmez bütünlüğü”, “Devletin bütünlüğü”, “Anayasa ve kurumları”, “Cumhuriyetin nitelikleri”, “Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü”, “Türk Devletinin ve Cumhuriyetin varlığı”, “Anayasa düzeni ve genel güvenliği”, “Devletin otoritesi” ve “Devletin nüfuzu” gibi ifadelerde öne çıkan devlet vurgusu, her şeyden önce Türkiye Cumhuriyeti devletinin güvenliğine öncelik veren bir anlayışın bu raporda incelemeye tabi tutulan polisliğe ilişkin

Devletin güvenliği” vurgusunda dönemsel olarak bazı farklılaşmalar olmuştur. 1980’lerden beri “Devletin ve milletin bölünmez bütünlüğü” ifadesinin yerleşmeye başlaması tahmin edilebileceği gibi daha çok Kürt hareketi ve PKK’ye karşı dönüşmekte olan yasal dilin bir yansımasıdır.

kanunların neredeyse tamamının diline nüfuz etmiş olduğunu göstermektedir. Kısacası “Devlet”, polislik yasalarının ruhunda belirleyici bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır.

“Devletin güvenliği” vurgusunda dönemsel olarak bazı farklılaşmalar olmuştur. Örneğin 1965’te Toplum Polisi kurulurken “Devletin güvenliği” yerine “Anayasa ve Devletin bütünlüğüne karşı eylemler” ifadesine yer verilmiş, özellikle devrimci hareketlerin yoğunlaşmasıyla “Anayasa ve kurumları” devleti temsil eden ifade olarak kullanılmıştır. 1980’lerden beri “Devletin ve milletin bölünmez bütünlüğü” ifadesinin yerleşmeye başlaması tahmin edilebileceği gibi daha çok Kürt hareketi ve PKK’ye karşı dönüşmekte olan yasal dilin bir yansımasıdır. 1987’de Asayiş Müessir Bazı Fiillerin Önlenmesi Hakkında Kanun’a eklenen yeni Ek Madde 1’de “Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletinin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, Anayasa düzenine ve genel güvenliğe aykırı suçlar”dan bahsetme gereği duyulmuştur. Halihazırda politik hareketler üzerinde kolluğun gücünü arttırmak için yapılmış olan bu kanun yeni bir “tehdide” karşı yeni bir ek madde getirmiştir.

Bahsedilen bu ifadeler kendi başlarına bir vurgudan fazlasını ifade etmemektedir. Ancak çeşitli durumların bu ifadeler yoluyla tanımlanması, kanunlarla belirlenen polislik uygulamalarının sertleştirilmesi için meşrulaştırma aracı olarak işlev görmüştür. Maddi ya da sembolik, şiddet içeren ya da içermeyen herhangi bir eylem ya da bir “tehdit” algısı devlete karşı olarak tanımlandığında daha agresif, hesap verebilirlik mekanizmalarından daha da arındırılmış bir polisliği ve polisler için daha fazla yetkiyi beraberinde

Devletin güvenliği ve bu güvenliği tehdit ettiği iddia edilen fiilleri konu edinen polis yönetmeliklerinde ve bu konuları ele alan yasalarda çok daha otoriter bir polislik anlayışının var olduğunu görmek mümkündür. Bu yasalarla toplumun ve kamusal alanın denetimi güçlendirilmiş ve bu alanda polis (ve diğer kolluk kuvvetleri de) oldukça yetkili ve güçlü kılınmıştır.

getirmekte ve meşrulaştırmaktadır. Devletin güvenliğine dair bir “tehdit” olduğu iddiası polis yasalarında “istisnai hal” koşulları yaratacak şekilde düzenlemelerin yapılması için yeterli olmaktadır.

1934 tarihli PYSK'nin 18. maddesi polisin görev ve yetkileri bağlamında “Devlet güvenliği”nin korunması vurgusunun kanunun daha ilk halinde de var olduğunu göstermektedir. Bu maddede devletin güvenliğini tehdit eden birtakım eylemlere karşı polis yetkileri tanımlanırken bu eylemlerin devletin güvenliğini tehdit edip etmediğine dair “kat’i delil”in ne olduğu muğlak bırakılmış; devlete “mazaratı dokunacak” aktiviteleri tayin yetkisi polise verilmiştir.

Devletin güvenliği ve bu güvenliği tehdit ettiği iddia edilen fiilleri (“terör”, toplumsal hareketler, “asayişe müessir fiiller” vs.) konu edinen polis yönetmeliklerinde ve bu konuları ele alan yasalarda çok daha otoriter bir polislik anlayışının var olduğunu görmek mümkündür. Bu yasalarla toplumun ve kamusal alanın denetimi güçlendirilmiş ve bu alanda polis (ve diğer kolluk kuvvetleri de) oldukça yetkili ve güçlü kılınmıştır. Asayişe Müessir Fiillerin Engellenmesi Hakkında Kanun, Terörle Mücadele Kanunu, Özel Harekât Yönetmeliği, Çevik Kuvvet Yönetmeliği, Toplum Zabıtası Yönetmeliği gibi halihazırda toplumsal hareketlere ya da “terör” olarak nitelendirilen eylemlere, yani devleti ve onun temsil ettiği düzeni tehdit ettiği iddia edilen durumlara dair çıkarılan kanun ve yönetmeliklerde de, militerleşen bu otoriter polislik anlayışının etkili olduğunu görmek mümkündür.

Bunlar arasında TMK'nın özel bir yeri olduğu iddia edilebilir; keza bu kanun başlı başına “devletin güvenliği” gayesi çerçevesinde oluşturulmuştur. Devletin güvenliğinin en temel mesele olduğu daha ilk maddede ortaya konan “terör” tanımında açıkça görülmektedir: Devletin güvenliğini tehdit ettiği iddia edilen “terör” eylemleri kanunda oldukça muğlak bir şekilde ve neredeyse tüm toplumsal muhalefeti ve şiddet içermeyen eylemleri ve ifadeleri de içine alacak şekilde tanımlanmıştır. Buna karşılık bu bağlamda değerlendirilecek “suçlar” için çok daha ağır cezalar öngörülmüş ve bu “suçlar”a karşı alınacak tedbirler bağlamında polise oldukça geniş bir müdahale alanı açılmış ve geniş yetkiler sağlanmıştır. Örneğin, terörle mücadele çerçevesinde yapılandırılan Özel Harekât Timleri'nin askerî yapısı ile kullandığı terminolojinin militarist öğeleri “düşman”a karşı örgütlenen devlet zihniyetini açığa çıkarmaktadır. Yönetmelikte kullanılan dilden de anlaşılacağı üzere şüpheli kavramı yerine “hedef”, “hedef şahıslar” ifadeleri tercih edilmekte, bu da “suç” ve “suçlu”yla değil, “düşman”la mücadele eden militer bir polislik zihniyetine işaret etmektedir.

Özel Harekât Timleri'nde olduğu gibi, 1982 yılında kurulan Çevik Kuvvet de polis teşkilatını güçlendiren ve militerleşirmenin yolunu açan bir birim olmuştur. Çevik Kuvvet birimleri, toplumsal değişimler içerisinde ortaya çıkan politik hareketlerin “istisnai” araç ve tedbirleri gerektirdiği gerekçesiyle kurulmuştur. Toplumda “anarşi yaratan” grupların kontrolü için polise daha fazla yetki ve güç verilmesi gerektiği fikri söz konusu yarı-militer birimin kurulması için meşru bir zemin oluşturmuştur.

Yine polis teşkilatının yapısını belirleyen Emniyet Teşkilat Kanunu ya da Emniyet Disiplin Tüzüğü'ne bakıldığında hem “devletin güvenliği” vurgusunu hem de bununla bağlantılı olan militarist unsurları görmek mümkündür. Örneğin Emniyet Teşkilat Kanunu Madde 86'da “ülkenin güvenlik ve esenliği”, “devletin çıkarları” alanlarında “yüksek hizmetler” veren polis memurlarının para mükâfatı alması öngörülmüştür. Bazı disiplin cezalarının tayininde “Devleti ve kişileri

zarara uğratmış veya hizmetin gecikmesine, durmasına, ya da aksamasına” neden olmak ağırlaştırıcı bir etken olarak belirlenmiştir.

Buraya kadarki tartışmayı özetlemek gerekirse, polisin yasalarının çerçevesinin söylemsel düzeyde iki ana ideolojik unsur çerçevesinde belirlendiği göze çarpmaktadır. Polis, yasalarda belli ahlâki, politik ve ekonomik tercihler doğrultusunda şekillendiği gözlemlenen bir toplumsal düzeni korumak ve hatta kurmakla görevlendirilmiştir. Bu, polisin iki öncelikli görev ve amaçlarından ilkidir. Polisin ikinci öncelikli görev ve amacı da aynı yasalarda devletin bekasının korunması olarak ortaya çıkmaktadır. Bu iki öncelikli unsur polis yasalarını geçmişten günümüze şekillendiren zihniyete ve değerler bütününe dair önemli ipuçları sunmaktadır. Öte yandan, bu zihniyet ve değerlerin uygulamada kendine yer bulabilmesi, ancak buna yönelik yasal araçlar vesilesiyle olabilir.

UYGULAMAYA İLİŞKİN ARAÇLAR: POLİS YASALARINDA “İSTİSNAİ HAL” TANIMLARI VE MUĞLAK İFADELER

Yasal envantere ilişkin incelemede, polislik yasalarını oluşturan değerlerin polislik uygulamalarına etkin bir şekilde sirayet etmesini amaçlayan iki temel yasal/ söylemsel araç göze çarpmaktadır. Yasaların uygulamasına ilişkin olarak polisi bu değerler bütünü bağlamında tanımlanan “tehditler” karşısında güçlendirmeyi, polislik uygulamalarının kapsamını genişletmeyi ve polisin hesap verme sorumluluğunu daraltmayı amaçladığı gözlemlenen bu söylemsel araçlardan biri istisnai hal tanımlamaları/öngörülerini, diğeri ise belli başlı maddelerde göze çarpan muğlak tanımlamalardır. Yasalarda istisnai durumlara ilişkin referanslar polisin normal görev ve yetki alanını genişletecek durumları tanımlarken, bazı önemli maddelerde göze çarpan muğlak ifadeler de benzer şekilde ilgili durumlarda polisin görev ve yetkilerinin sınırlarını tanımlamaktan kaçınarak bu alanın genişlemesine imkân sağlamaktadır. Dolayısıyla biri tanımlamak diğeri ise tanımlamaktan kaçınmak üzerine temellenen bu iki aracın hak ve özgürlükler

“İstisna” durumlarına yapılan göndermeler, yasalar yoluyla polisin yetkilerini arttırıcı ve hesap verme sorumluluğunu azaltıcı birer işlev görmektedir.

karşısında polise açılan alan ve polisin otoritesinin pekiştirilmesi açılarından benzer, hatta birbirlerini tamamlayıcı birer işlev gördükleri söylenebilir. Bununla beraber, aşağıda da belirtileceği üzere, mevzuatta bireyin hak ve özgürlüklerinin korunmasına öncelik veren hiçbir ifadeye ya da yasal araca rastlanmadığının da altını çizmek gerekir.

Burada öncelikle tartışacağımız yasal araçlardan “istisna” durumlarına yapılan göndermeler, yasalar yoluyla polisin yetkilerini arttırıcı ve hesap verme sorumluluğunu azaltıcı birer işlev görmektedir. Örneğin, “gecikmenin sakıncalı olduğu hal”, “hâkim veya savcının bulunmadığı durum” gibi ifadeler polisin yetkilerini genişletmek için kullanılmıştır. Söz konusu “istisna” durumlarını yasaya dahil etmenin arkasındaki saikin, devlet otoritesini “güvenlik tehdidi” karşısında güçlendirmek olduğu söylenebilir. Yasalar oluşturulurken, “kamu düzeni”nin, “genel sağlık”ın, “devletin güvenliği”nin, “milletin ve devletin bölünmez bütünlüğü”nün ve “genel ahlâk”ın tehdit altında olduğu durumlarda, ya da devleti tehdit eden aktörler olarak kodlanan “terörist” “anarşist”, “serseri” gibi kesimlerin varlığına karşı devletin ve dolayısıyla polisin “istisnai” durumlara özgü güçlere ihtiyaç duyacağı anlayışından hareket edildiği gözlemlenmektedir.

TMK “istisnai hal” zihniyetinin en can alıcı örneklerinden birini oluşturmaktadır. Keza TMK tümüyle “terörist” imgesi üzerine temellenmiş bir “istisnai hal” yasasıdır. TMK’da göze çarpan söyleme göre “terörist” basit bir “suçlu”dan çok daha tehlikelidir ve dolayısıyla, “terörist”e karşı toplumsal düzeni ve devleti savunmakla görevli olan polise -ve diğer kolluk kuvvetlerine de- istisnai yetkiler verilmelidir. TMK’daki bu istisnai yetkiler sadece polisin otoritesini arttırmakla kalmamakta, ortaya konan muğlak “terör” tanımı vasıtasıyla polise (ve

Öte taraftan polis mevzuatında bireyin hak ve özgürlüklerinin korunmasına yönelik hiçbir ifadeye rastlamak mümkün değildir. Yasalarda bireyin haklarının korunmasına yönelik ifadelerin daha çok ilgili mevzuatı meşrulaştırmak amacıyla kullanıldığı ve polisin yetkilerinin denetiminin sağlanması gerekçesiyle değil, söz konusu yetkilerin genişletilmesi gerekçesiyle sunulduğu gözlemlenmektedir.

diğer ceza ve adalet organlarına) geniş çaplı bir müdahale alanı açmakta ve yetki vermekte; böylece toplum üzerinde otoriter uygulamalara hukuki bir kaynak oluşturmaktadır.

Asayişe Müessir Fiillerin Önlenmesi Hakkında Kanun'un 3. maddesi de "istisnai" bazı durum ve suçlarla ilintili olarak polisin yetkilerini arttırmış, polisin silah kullanması önündeki bazı engelleri kaldırmıştır. Polis yasalarının pek çoğunda "istisnai" durumlara yapılan göndermeler ve TMK gibi "istisnai hal" kanunları polis için daha fazla yetki, şüpheli için daha az hak, hesap verebilirlik mekanizmalarının daha etkisiz olması anlamına gelmiştir. Yine, PVSK'nın polisin "genel emniyet"le ilgili görevlerini belirleyen 2. maddesine 1965 yılında eklenen ve hâlâ geçerliliğini koruyan "onüç istisnai durum" ile polis amirleri "istisnai durumlarda" sorgulanmaktan azat edilmişler ve verdikleri emirler için müdahalenin sonrasında meşru bir sebep göstermeleri yeterli görülmüştür. Söz konusu olağanüstü durumlarda yaşamını ortaya koyarak "büyük yararlıklar gösterenler" için de Emniyet Teşkilat Kanunu ek para mükâfatı öngörmüştür. Aynı şekilde istisnai durumlarda memurların disiplin suçları için öngörülen cezaları da ağırlaştırılmıştır.

Her ne kadar devlete ve toplumun düzenine karşı suçlar "istisnai hal" araçlarının meşrulaştırılmasında kullanılsalar da, son dönemde giderek öne çıkan "suçla mücadele" anlayışı ve söylemi de polis pratikleri ve kanunlar üzerinde benzer bir etkiye sahiptir. "Suçla mücadele" için polis memurlarının

daha etkin olmasını sağlayacak yasal araçların talep edildiği görülmektedir. Özellikle PVSK'da 2007'de yapılan ve polisin yetkilerini ve takdir yetkisini önemli ölçüde genişleten değişiklikler, "olağanüstü" bir suç dalgasıyla karşı karşıya kalmış polis teşkilatının, bu suçlarla mücadele edebilmek için çok daha fazla yetkiye ihtiyacı olduğu iddiasıyla yapılmıştır.

Cumhuriyet tarihi boyunca bazı dönemsel farklılıklara rağmen bahsi geçen bu "istisnai hal" araçları polis mevzuatının genelinde yer almakta, yapılan hak ve özgürlükleri korumaya yönelik bazı değişikliklere rağmen kanunların ruhunda önemli bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Öte taraftan polis mevzuatında bireyin hak ve özgürlüklerinin korunmasına yönelik hiçbir ifadeye rastlamak mümkün değildir. Yasalarda bireyin haklarının korunmasına yönelik ifadelerin daha çok ilgili mevzuatı meşrulaştırmak amacıyla kullanıldığı ve polisin yetkilerinin denetiminin sağlanması gerekçesiyle değil, söz konusu yetkilerin genişletilmesi gerekçesiyle sunulduğu gözlemlenmektedir. Örneğin polisin yetkilerinin "suçla mücadele"ye yönelik arttırımının gerekçelerinden biri bireyleri suçtan korumaktır; ya da benzer şekilde polisin arama ve el koyma yetkilerini arttıran bir diğer değişikliğin gerekçelerinden biri bireysel özgürlükleri kısıtlayıcı eylemleri engellemektir. Oysa ki her iki durumda da polisin yetkilerinin arttırılması birey hak ve özgürlüklerinin kısıtlanması anlamına gelmiştir.

Bu açıdan bakıldığında, yasalarda varolan ve vurgulanan unsurların yanı sıra, bahsi geçmeyen, yok sayılan unsurların da yasaları oluşturan zihniyeti anlamak adına önemli olduğu görülmektedir. Devletin birey ve toplumla en çok temas eden kurumlarından biri olan polisin mevzuatında bireysel ve toplumsal hak ve özgürlüklerin önemine yönelik bir vurgunun ve bunların korunmasına yönelik etkin yasal araçların bulunmaması bu açıdan önemlidir. Zira bu durum, polis yasalarının içerdiği devlet güvenliği vurgusu da göz önüne alındığında, hem polislik işini belirleyen zihniyet ve değerlerin, hem de devletin toplumla ve bireylerle kurmayı amaçladığı ilişkinin doğasındaki sıkıntılara işaret etmektedir.

“İstisnai hal” kurgusunun yanında, hem yasalardaki çeşitli tanımlamalarda hem de polise verilen yetkilerin tanımında sık sık göze çarpan “muğlaklık” da polislik işini belirleyici bir yasal araç olarak göze çarpmaktadır. Yasalardaki muğlak ifadeler polisin manevra alanını ve takdir yetkisini genişletici bir etkiye sahiptir. Örneğin, TMK “terör” suçları kapsamında yargılama usulleri ve verilecek cezalar konusunda ağırlaştırıcı hükümler içermektedir. Ancak TMK’da yer alan ve hangi eylemlerin “terör” sayılabileceğine ilişkin tanım oldukça muğlak ifade edilmiştir. Değişen siyasal ve toplumsal dinamiklerden de etkilenebilecek şekilde pek çok farklı yoruma açık olan bu “terör” tanımı ile yasa, polisi (ve devleti) vatandaşlar karşısında olabildiğince güçlendirir. Kanun yıllar içerisinde bazı iyileştirici değişikliklere uğramışsa da genel anlamda hem kolluğun hem de hukuki süreçlerin otoriterleşmesinde, anti-demokratik uygulamaların pekişmesinde etkisi büyüktür. İddia edilebilir ki, TMK ile yasallık ve yasadışı arasındaki çizgi muğlaklaşmıştır: İfade özgürlüğünü kullanan bir kişi bu muğlak tanımlamaların yorumlanmasına bağlı olarak “terörist” kategorisine sokulabilir ya da bir başkası sıradan bir suç işlemişken terör örgütüne bağlı olarak yargılanabilir. Diğer taraftan, TMK polislerin silah kullanım yetkisi bağlamında sivillere karşı “yargısız infaz” gerçekleştirmesini meşru kılabilecek bir gerekçe de sunmaktadır.¹⁵⁸ Dahası, polisin de içinde bulunduğu kolluğun iddianamelerde “terör”e ilişkin yaptığı tanımlamalar yargı süreçlerini ve yargılamanın hangi mahkemece ve hangi kanun çerçevesinde yapılacağını da etkilemektedir.¹⁵⁹ Tüm bunlardan

¹⁵⁸ Özellikle TMK’nın polisin silah kullanım yetkisine ilişkin düzenlemelerinde bunu görmek mümkündür: 1996’da kabul edilip 1999’da Anayasa Mahkemesinde iptal edilen ancak 2006’da ufak bir değişiklik ile yeniden kanuna eklenen Ek Madde 2 ile “teslim ol çağrısına itaat etmeme” durumunda polisin kişiyi hedef alarak vurması yasal olarak meşru kılınmıştır.

¹⁵⁹ Aydın, Oya, “Hukuk Devleti Nerde Biter, Polis Devleti Nerde Başlar?”, *Birikim*, sayı 273, 2012, s. 27. Aydın, Ergenekon ve KCK soruşturmaları sırasında buna ilişkin durumların yaşandığını belirttiği yazısında konuyla ilgili geçmişte yaşanan şu örneğe yer vermiştir: “...İçişleri Bakanlığı, Türk İntikam Tugayı adlı örgütü terror örgütü

hareketle TMK’nın PVSK ve CMK içinde de ortaya çıkan otoriter ve baskıcı değerler bütünüün billurlaşmış bir hali olduğu iddia edilebilir.

“Muğlaklık” konusu polis mevzuatında diğer pek çok yerde de karşımıza çıkmaktadır. Örneğin PVSK’da 2007 yılında yapılan değişikliklerle polisin bir kişiyi arayabilmesi için “makul şüphe”ye sahip olması meşru bir sebep olarak belirlenmiştir. Düzenlemeye göre arama kararı için elle tutulur, somut verilerin olması gerektiği söylene de aramanın dayandırıldığı meşru temellerden biri olan “kişinin tutumu”nun hiç bir zaman elle tutulur bir veri olamayacağı iddia edilebilir. PVSK’da durdurma yetkisi de polisin tecrübesine ve içinde bulunulan durumdan edindiği izlenime dayanan makul bir sebebin varlığına bağlanmıştır. Polisin izlenimi, polisin tecrübesi yine muğlaklık ile genişleyen bir yetkinin varlığına işaret eder. Yasalar, çeşitli muğlaklıklar vasıtasıyla polisin takdir yetkisini, böylece birey ve toplum üzerindeki gücünü arttırmaktadır.

Emniyet Teşkilatı’nın içinde 1993’te ayrı bir birim olarak (Özel Harekât Daire Başkanlığı) organize edilen Özel Harekât Birimleri aslında hukuki anlamda polis-yasa ilişkisinin alanını daha da muğlaklaştıran bir kurumsallaşmanın ifadesi olarak okunabilir. 2002’den önce birim için Mehmet Ağar tarafından yazılan yönetmeliğin “çok gizli” olarak tutulması, “terörle mücadele”de en anti-demokratik pratiklerin söz konusu olduğu 1990’larda hukuk ve polis ilişkisinde önemli bir esnekliğin kurulmasına da sebep olmuştur. Yönetmeliğin içerdiği ve “olağanüstü hal” bölgesinde uygulanacak polisliğe dair bilgilerin kamudan saklanması, 1983’te kabul edilen 2935 sayılı Olağanüstü Hal Kanunu ile hukukun askıya alındığı bölgelerde “terörle mücadele” adına yapılacak operasyon ve polisliğin daha da esnekleşmesini sağlamıştır.

olarak değerlendirmedeği için özel yetkili mahkemeler bu örgütün işlediği suçları olağan mahkemelere gönderirken, Halkevleri üyelerinin terror örgütü olduğu [aynen böyle] yönündeki polis görüşü doğrultusunda Halkevleri üyeleri özel yetkili mahkemede yargılanmaktadır.” Aydın, a.g.e., s. 27.

Sonuç

Rapor, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarından günümüze değin değişimini ve dönüşümünü ele aldığı polislik mevzuatında yıllar boyu süreklilik arz eden ve dolayısıyla devletin köklü değerler bütünü ve bu değerler çerçevesinde şekillenen zihniyetini ele veren iki önemli tema olduğunu göstermektedir: Toplumsal düzen ve devletin bekası. Buna göre yasalar devletin güvenliğinin, vatandaşın/bireyin güvenliğinden önce geldiği ve dolayısıyla devletin korunması adına vatandaşların hak ve özgürlüklerinin sınırlanabileceği bir zihniyetin ürünü olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Bu zihniyetin geçmişten bugüne süreklilik arz ediyor olması önemlidir, zira Türkiye'nin demokratikleşme çabaları, kişi hak ve özgürlüklerinin öncelikli hale gelmesi ve korunması üzerine temellendiği müddetçe anlamlı bir içeriğe sahip olacaktır. Bu bağlamda polisliğe ilişkin yasalarda bugün dahi "devlet güvenliği" kavramının baskın olması, demokratik prensipler ve temel hak ve özgürlükler açısından ciddi bir sorunun varlığına işaret etmektedir. Öte yandan yasaların içerdikleri istisnai hal tanımları ve muğlak ifadeler de hem temel hak ve özgürlüklerin korunması hem de demokrasilerde olması gereken hesap verebilirlik ilkelerinin hayata geçirilmesi önünde birer engel teşkil etmektedirler.

Türkiye'nin demokratikleşme çabaları, kişi hak ve özgürlüklerinin öncelikli hale gelmesi ve korunması üzerine temellendiği müddetçe anlamlı bir içeriğe sahip olacaktır. Bu bağlamda polisliğe ilişkin yasalarda bugün dahi "devlet güvenliği" kavramının baskın olması, demokratik prensipler ve temel hak ve özgürlükler açısından ciddi bir sorunun varlığına işaret etmektedir.

Öte yandan polis yasalarında rastladığımız "düzen" tanımı da Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren "makbul ve uyumlu vatandaş" inşa etmeye çalışan, oldukça "otoriter" ve "ataerkil" bir zihniyete ilişkin izler taşımaktadır. Yasalardaki bu düzen devlette hâkim olan ideolojik, ahlâki ve iktisadi normlar çerçevesinde şekillenen ve dolayısıyla toplumun çeşitli kesimlerini en hafif tabirle "ötekileştiren" ve sıklıkla da "suçlululaştıran" bir düzen tanımıdır. Elbette yasalarda belirli bir düzen tanımının olması ve polisliğin bu düzeni korumakla yükümlü olması polislik mefhumuna içkindir. Ancak mevcut yasalara bakıldığında burada benimsenen düzen tanımının, yine istisnai hal tanımları ve muğlak ifadelerin de aracılığıyla, Türkiye toplumunun farklı kesimleri arasında ayırım gözetilmesine imkân sağladığı, toplumun çeşitli kesimlerinde mağduriyet yarattığı ve dolayısıyla yine kişi hak ve özgürlüklerine aykırı uygulamalara imkân sağladığı gözlemlenmektedir. Bu düzen tanımına uygun davranmayan vatandaşların aslında devletin kurmak istediği düzene karşı birer "tehdit" olarak algılandığını göz önüne aldığımızda, tıpkı "devletin bekası"na yapılan vurgu gibi, "makbul düzen"e ilişkin vurguların da kişi hak ve özgürlüklerinin korunmasından ziyade devletin otoritesi ve güvenliğini koruma amaçlı olduğu söylenebilir.

Raporun başında da belirtildiği gibi, söz konusu zihniyetin ve değerler bütününe kapsamlı ve bütünlüklü bir şekilde ortaya konabilmesi, yasalardaki söylemsel öğelerin değerlendirilmesinin yanı sıra polis uygulamalarının da detaylı ve yasalarla karşılaştırmalı olarak ele alınmasını gerektirmektedir. Raporun içeriği yasalarla sınırlanırken, bu çalışmanın aynı zamanda sonraki çalışmalara temel oluşturması ve polislik

üzerine yeni araştırma sorularına kaynaklık etmesi amaçlanmıştır.

Yine de sonuç olarak şunu söylemek mümkündür: Türkiye’de polise ilişkin yasaların genel olarak demokratik prensiplerle uyumlu, özelde ise temel hak ve özgürlüklere ve insan haklarına saygılı, şeffaf ve hesap verebilir olması için yapılması gerekli pek çok değişiklik bulunmaktadır. Raporla oldukça detaylı olarak ele alınan yasal mevzuata ilişkin envanter, yapılması gerekli bu değişikliklere ilişkin önemli ipuçları taşımaktadır. Ancak aynı mevzuatın incelemesinin ortaya koyduğu ve raporda altı çizilmeyi hak eden asıl önemli nokta, yasalarda yapılacak teknik ve uygulamaya yönelik değişikliklerin tek başına yeterli olmayacağı tespitidir. Geçmişte demokratikleşme bağlamında yasalarda yapılan olumlu değişikliklerin, sonraki dönemlerde çeşitli sebeplerle geri döndürüldüğüne ilişkin örnekler

Yasalardaki zihniyete ve değerlere ilişkin bu rapor şunu ortaya koymasından önemlidir: Yapılmış ve yapılacak olan her türlü yasal iyileştirmenin kalıcı olabilmesi için devletteki hâkim aktörlerin değerler bütününde ve zihniyetinde köklü bir değişiklik olması şarttır. Böylesi bir zihniyet dönüşümü geleceğe ilişkin reform çabalarının hedeflerinden biri olmalıdır.

raporda ele alınmıştır. Dolayısıyla yasalardaki zihniyete ve değerlere ilişkin bu rapor şunu ortaya koymasından önemlidir: Yapılmış ve yapılacak olan her türlü yasal iyileştirmenin kalıcı olabilmesi için devletteki hâkim aktörlerin değerler bütününde ve zihniyetinde köklü bir değişiklik olması şarttır. Böylesi bir zihniyet dönüşümü geleceğe ilişkin reform çabalarının hedeflerinden biri olmalıdır.

Değerlendirme: Devlet-Birey İlişkisi Bağlamında Polisin Rolü

Mehmet Uçum

Değerlendirme: Devlet-Birey İlişkisi Bağlamında Polisin Rolü

Mehmet Uçum

Devletin iç güvenliği sağlama sorumluluğunu yerine getirmesi bakımından polis kurumu uzunca bir süredir gündelik hayat içerisindeki temel aktör konumundadır. Ancak son yıllarda polisin gündelik hayattaki yerini ve rolünü daha hassas kılan bir özellik, ortaya çıkan yeni toplumsal yapılarıdır. Bugün klasik modern toplumlardan farklı olarak, 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılması ve arkasından beklenen dünya barışı yerine, Yugoslavya'dan Irak'a, Ruanda katliamlarından 11 Eylül saldırılarına ve dünyada milyonlarca insanın yerinden olmalarına ve edilmelerine tanıklık eden göç dalgaları ile ortaya çıkan yeni bir "modernlik" söz konusudur. Bu modernlik küreseldir ve meydana getirdiği toplum da "risk toplumu"dur. Bugün, zaman zaman gerçekten, zaman zamansa sadece algımızda artan riskler karşısında "güvenliğin" çok daha fazla gündemimize girdiği, gündelik hayatımızda yer kapladığı bir dönemdeyiz. Bu risk algısı etrafında şekillenen bu toplumsal yapıda her vatandaş, her kimlik, her kültür, her sınıf birer korku kaynağı olabildiği gibi, polisin de artık pek çok kişinin korktuğu bir "güvenlik" aygıtı olarak algılanabildiği gözlemlenmektedir.

Öte yandan, bu türden korkular ve güvensizlik temelinde şekillenen devlet zihniyetinin ve vatandaşlık algısının uzun vadede insanların kolaylıkla bir arada yaşayabildiği bir toplum olmaya hizmet etmeyeceği aşikârdır. İşte bu yüzden, günümüzde polis ve hukuk ilişkisini yeniden düşünmeye ihtiyaç vardır.

Kuşkusuz, elinizdeki bu raporda da altı çizildiği üzere, bir toplumun hukuksal yapısı o toplumda varolan güç ilişkilerinden bağımsız düşünülemez ve hatta hukukun bu ilişkilerin bir tezahürü olduğu söylenebilir. Başka bir deyişle, tüm vatandaşlara eşit yaklaşan bir

hukuktan bahsetmek mümkün değildir; özellikle alt sosyo-ekonomik kesimler ile kültürel olarak zayıf kesimler bu eşitsizliğin mağdurları olagelmektedirler. Dolayısıyla, kaçınılmaz olarak daha ziyade varolan güç dengelerini koruyan hukuk yapılarından bahsetmek gerekir.

Ancak, hukuk her ne kadar doğrudan "düzen"le ilişkili olsa da, evrensel ilkeler doğrultusunda ve tüm vatandaşlar için eşit bir şekilde güven tesis edecek şekilde kurulması yönünde sürekli olarak çaba göstermek gereklidir. Bu, toplumun uzun vadedeki geleceği ve toplum içi ilişkilerin sağlıklı bir biçimde şekillenmesi açısından da önemlidir. Kuşkusuz daha çok adalet talep eden zayıf aktörler tarafından gösterilse de, bu çabayı sadece "yıkıcı", "bölücü" faaliyetler ve bir asayiş sorunu olarak görmek yerine, varolan güçlü aktörlerin, devlet ve hükümet aktörlerinin de bu çabayı desteklemesi daha rasyonel olacaktır. Bu, "marjinal" kalan, çevrede kalan, "makbul" görünmeyen toplumsal aktörlerin de varolan topluma ve onun hukukuna daha çok sahip çıkmasını beraberinde getirecektir. Başka bir deyişle, polis "hukukunu" sadece bir mevzuat olarak görmek yerine, sosyolojik, felsefi ve siyasal bir mesele olarak görmek ve bu konudaki bakışı zenginleştirmek yerinde olacaktır.

Korkular ve güvensizlik temelinde şekillenen devlet zihniyetinin ve vatandaşlık algısının uzun vadede insanların kolaylıkla bir arada yaşayabildiği bir toplum olmaya hizmet etmeyeceği aşikârdır. İşte bu yüzden, günümüzde polis ve hukuk ilişkisini yeniden düşünmeye ihtiyaç vardır.

Türkiye'deki siyasal sistem polisin öncelikli görevini kamu güvenliğini ve kamu huzurunu sağlamak olarak görür. Sistemin topluma ve bireye ilişkin polise verdiği rol ise ırz, mal ve canın korunmasıdır.

Çünkü zaten polis kurumunun yasal çerçevesi, polis uygulamalarının arka planındaki siyasi ve felsefi yaklaşımları içeren ilkelere dayandırılmaktadır. Diğer bir deyişle, polis mevzuatı salt objektif ve genel pozitif kurallar içeren bir yaklaşımla değil, aynı zamanda sosyolojik ve siyasal bazı değer tercihlerine dayanan bir anlayışla üretilmektedir. Bu üretim bir ideolojik tercihe işaret etmektedir. Siyasal sistemin ideolojik tercihlerini en çok yansıttığı mevzuat, belki de, polis mevzuatıdır. Çünkü siyasal sistem günlük pratik içerisinde toplumu oluşturan bireylerle, düzen ve güvenlik bağlamında polis aracılığıyla ilişki kurmaktadır. Dolayısıyla polis, kaçınılmaz olarak ve kendisine verilen rol ölçüğünde, devletin ve siyasal sistemin ideolojik bakış açısının topluma aktarılmasının iletkenlerinden biri olarak kurgulanmaktadır.

Genel seviyede bakıldığında güvenlik konusunda temel sorun güvenliğin nasıl sağlandığı değil, hangi ideolojik tercihlere göre sağlandığıdır.

Türkiye'deki siyasal sistem polisin öncelikli görevini kamu güvenliğini ve kamu huzurunu sağlamak olarak görür. Sistemin topluma ve bireye ilişkin polise verdiği rol ise ırz, mal ve canın korunmasıdır. Polis bu görevlerini yerine getirirken siyasal sistem tarafından kendisine eğitim, staj, mesleki faaliyet ve toplu yaşam alanlarında aktarılan bir davranış kültürüne göre hareket eder. Bu davranış kültürünün esasını da belli değerlere dayanan ideolojik tercihler oluşturur. Bu tercihleri yapan polisin kendisi değil, siyasal sistemdir.

Bu izlekten devam edersek, polisin davranış kültürü siyasal sistem-toplum ilişkisinin nasıl kurulduğuna göre belirlenir. Siyasal sistem toplumla ilişkisini bireyleri suç potansiyeli olan kişiler şeklinde görerek kurarsa, bu potansiyelin açığa çıkmasını engellemek

için baskıcı ve sınırlayıcı bir polis pratiği gelişir. Bu tercihte polisin bireyle ilişkideki rolü, suç olasılığı olsun olmasın kişiye güvensizlik üzerinden devreye girer.

Siyasal sistem toplumla ilişkisini potansiyel suçluluk üzerine değil, hazırlık yapılan suçların önlenmesi ve gerçekleşmiş suç eylemleri bakımından sadece o eylemin failiyle sınırlı bir güvenlik uygulaması anlayışı üzerine kurarsa, o zaman hak ve özgürlükleri korumaya çalışan bir polis pratiği ortaya çıkar. Bu tercihte polisin rolünün bireylerle ilişkide kişiye güven üzerine kurulu olduğu varsayılır. Öyle ki, polis şüpheliler bakımından dahi somut deliller üzerinden işlem yapmakla sınırlı davranır, delillendirilemeyen durumlarda ise kişinin beyanına göre hareket eder.

Esasında güvenliğin sağlanması, hak ve özgürlüklerin gerçekleştirilmesinin bir koşulu olmalıdır. Eğer hak ve özgürlükler güvenliğin sağlanmasının önünde kısmen ya da tamamen engel olarak görülürse, bireyin kendini ifade etmesini sınırlayan bir güvenlik uygulaması ortaya çıkar.

Esasında güvenliğin sağlanması, hak ve özgürlüklerin gerçekleştirilmesinin bir koşulu olmalıdır.

Bu mesele temelde ifade özgürlüğü ile ilgilidir. Toplumla siyasal sistem arasındaki ilişkide ifade özgürlüğüne yaklaşımın biçimi, siyasal sistemin hangi nitelikte olduğunu belirler. Siyasal sistemin hukuku hangi amaca yönelik olarak ürettiği, ortaya çıkacak olan polislik pratiklerini ve bu pratiklerin amaçlarını da belirler. 19. ve 20. yüzyılın çağdaş hukuk üretimleri asıl olarak devlet ve toplum güvenliği amacına yönelmiştir. Bu nedenle bireysel ve kolektif hak ve özgürlükler mücadelesi hep devletin iktidar alanını sınırlama mücadelesi olarak ortaya çıkmıştır. Yine bu nedenle, haklar birinci, ikinci, üçüncü kuşak gibi kategorilerle ifade edilmiştir. Bunun anlamı şudur: Birey yahut topluluk yeni bir kazanım elde ettiğinde

yeni bir hak ihdas edilmiş olur. 21. yüzyılda da üretilen hukukun amacında niteliksel bir değişiklik henüz olmamıştır. Devletin ve toplumun güvenliği yine üretilen hukukun temel amacı olarak görülmektedir. Tek fark, bu güvenlik amacının hak ve özgürlüklerle birlikte gerçekleştirilebilmesi için daha fazla çaba sarfedilmesi olmuştur. Ancak ne zaman güvenlik sorunu öne çıksa hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması başlıca önlem olarak devreye sokulmaktadır. Özellikle 11 Eylül 2001 sonrasında, çağdaş demokrasiler olduğu söylenen ülkelerde dahi devlet ekseni bir güvenliği sağlanması amacı hukuk üretiminde çok daha belirleyici olmaktadır.

Türkiye hem yüz yıllık tarihinden kaynaklanan ve başta Kürt sorunu olmak üzere günümüze kadar süregelen sorunları, hem de günümüz dünyasına bağlı olarak ortaya çıkan sorunlar sebebiyle, hukuk üretiminde devlet ve toplum güvenliği amacına öncelik veren bir ülke konumundadır. En özgürlükçü hukuk üretme girişimlerinde bile, "...ama ülkenin bütünlüğü", "...ama devletin bekası", "...ama toplumun bütünlüğü" gibi gerekçelerle hak ve özgürlüklerin genişletilmesi yolundaki her türlü çaba sınırlandırılmaya çalışılmış ve çoğunlukla da sınırlandırılmıştır.

Bu türden bir siyasal felsefeye dayanan siyasal sistem, polis kurumunu ve polise ilişkin mevzuatı da devletin ve toplumun güvenliği tercihi üzerine kurmuştur. Ancak her ne kadar güvenlik amacında devlet ve topluma eşit seviyede yer verilse de aslında kastedilenin devletin güvenliği olduğu, diğer deyişle mevcut siyasal sistemin sürdürülmesine ilişkin bir kaygı olduğu açıktır. Çünkü toplum mevcut siyasal sistemde köklü bir değişime yönelik talepler dile getirdiğinde, güvenlik amaçlı zihniyet bu kez de bu talepleri ileri süren kesimlere yönelmekte ve bu kesimleri baskı altına almaya çalışmaktadır.

Oysa hukukun sağlayacağı düzen ve güvenin amacı, aslında ifade özgürlüğünü kullanmanın koşullarını yaratmak olmalıdır. Başka bir anlatımla, ifade özgürlüğü başka herhangi bir ilke için değil, tümüyle

Hukukun sağlayacağı düzen ve güvenin amacı, aslında ifade özgürlüğünü kullanmanın koşullarını yaratmak olmalıdır. Başka bir anlatımla, ifade özgürlüğü başka herhangi bir ilke için değil, tümüyle ifade özgürlüğüne etkinlik kazandırmak için sınırlanabilir.

ifade özgürlüğüne etkinlik kazandırmak için sınırlanabilir.

Bu bakış açısıyla gündelik yaşam içerisinde düzen ve güveni sağlamakla ve sürdürmekle sorumlu olan polisin bu rolünü bireyin özgürlüğünü güvence altına alacak şekilde yerine getirmesi gerekir. Ancak Türkiye’de mevcut siyasal sistem polise bu rolü vermekten uzaktır.

Bu raporda polislikle ilgili yasal kurallar üzerinden yapılan tespitler ve bu tespitlerin analizini içeren politik-sosyolojik değerlendirme, polisin davranış kültürünü belirleyen zihniyete dair önemli ipuçları ortaya koymaktadır. Bu ipuçlarına bakıldığında Türkiye’de polise verilen rolün düzeni korumak olduğu, bu düzenin de ancak devletin bekası ve güvenliğini sağlayacak bir polis pratiğiyle sağlanabileceğinin öngörüldüğü çok net görülmektedir.

Bu bağlamda, bireyi ve toplumu ahlâkçı bir bakış açısıyla şekillendirmeye çalışan, serserilik dahil düzene aykırı her türlü hareketi bireysel olarak veya toplu halde bastırmayı hedefleyen, devletin uygun bulunduğu kurallara uyan, uslu ve ahlâklı bireyler ve topluluklar oluşturmayı amaçlayan bir polis uygulamasının istendiği anlaşılmaktadır.

Bu polislik anlayışı, bireye ve topluma devletin yön vermesi gerektiği esasına dayanan otoriter siyasal yaklaşımların bir sonucudur. Bu anlayışta hak ve özgürlükler ile devlet arasındaki ilişki bir karşıtlık ilişkisi olarak tanımlanır. Bunun sonucunda sağlanmak istenen güvenliğin içeriği, devletin bireylerden ve toplumdan korunması olarak belirlenir. Nitekim, raporda polis mevzuatının tarihsel gelişimine dair yer verilen süreçler, sözü edilen anlayışın devletin güvenlik

hususundaki politik tercihi olduğunu ortaya koymaktadır. Devletin bu yöndeki tercihinin ifade biçimi ise Anayasa'yı ve devletin bütünlüğünü korumayı içeren kamu düzeni, kamu güvenliği, ülkenin asayışı, kanunlarla verilen görevler şeklindeki terimlerle şekillenir.

Devlet, belirtilen anlayışta bir polislik işlevini hayata geçirebilmek için, polisin eğitimini ve sosyal yaşamını, toplumla minimum seviyede ilişki kuracağı şekilde örgütlemeyi tercih etmiştir. Gerçekten de, gerek polis kolejlerinin gerekse polis akademilerinin kapalı eğitim kurumları olarak yapılandırılmış olması ve staj döneminin de aynı şekilde sürdürülmesi, polis lojmanları ve polis lokalleri gibi mekânlar aracılığıyla kapalı sosyal çevreler yaratılması, mesleki faaliyette toplumla temasın en düşük seviyede tutulmasına yönelik bir yöntem benimsenmesi, bu örgütlenmenin somut karşılıklarıdır. Devlet sadece polis bakımından değil, genel olarak güvenlik bürokrasisi, idari bürokrasi ve yargı bürokrasisi bakımından da aynı kapalı örgütlenme modelini tercih etmiştir. Bunun nedeni, devletin, genel olarak toplumla, özel olarak da bireyle ilişkisinde imtiyazlı ve üstün rolünü bürokrasi eliyle kurmak, korumak ve sürdürmek istemesidir.

Bu tercih sebebiyle, tüm bürokratik kadrolarda meslekçi bir zihniyet gelişmiş bu durum polis açısından da geçerli olmuştur. Meslekçi zihniyetin en önemli problemi, mesleki statü sebebiyle sahip olunan hak ve yetkileri bağımsız hak ve yetkiler olarak görmesidir. Oysa hiçbir meslek için, mesleki statüye bağlı olarak tanınan hak ve yetkiler bağımsız değildirler. Mesleki statülere tanınan hak ve yetkiler, genel anlamdaki hak ve yetkilerin türevi olan hak ve yetkilerdir, diğer bir deyişle, bağlı hak ve yetkilerdir. Statüsü açısından polise tanınmış olan hak ve yetkilerin de, esasen birey ve toplumun güvenliğini sağlamaya, birey ve

toplumun hak ve özgürlüklerinin hayata geçirilmesinin koşullarını oluşturmaya bağlı hak ve yetkiler olması gerekir. Oysa polis mevzuatına ve uygulamasına ilişkin tarihsel gelişime baktığımızda, polis bürokrasisinin statüye dayalı hak ve yetkileri bağımsız yetkiler olarak algılamaktan kaynaklanan bir tutum benimsediğini görmekteyiz. Özellikle CMK ile şüpheli ve sanık hakları konusunda yapılan değişikliklerden sonra polis bürokrasisinin dile getirdiği itirazlar bu durumun son derece somut bir örneğidir. Polisin zihniyet kodlarında gerçekleştirilecek değişiklikler aracılığıyla bu konudaki algının değiştirilmesi son derece önemlidir.

Polise dair yasaların analizinden çıkan diğer bir sonuç da, polise bir anlamda yasa uygulayıcılığı rolü verilmiş olmasıdır. Bu rol yasal düzenlemelerde sıkça yer alan istisnai hal uygulamalarıyla ve belirsizlik içeren kavramların içeriğinin polis tarafından doldurulması yoluyla hayata geçirilmektedir. İstisnai haller açısından, özellikle gecikmenin sakınca yaratacağı durumlarda polise sınırları belirsiz bir takdir yetkisi verilmektedir. Bu sınırsızlığın en somut örneklerinden biri, genel ahlâk, genel sağlık, genel güvenlik, kamu huzuru, kamu güvenliği gibi açıkça tanımlanmamış terimlerin uygulamada ne anlama geldiğinin polis tarafından belirlenmesidir.

Bu durumda, polisin kendisine biçilen rol çerçevesinde gerçekleştireceği teknik ve operasyonel eylemleri kolaylaştırmak için elinde bulundurduğu yasal enstrümanlar, öncelikle işlem ve eylem dayanağı olarak kullanacağı ve içeriğini kendisinin dolduracağı çerçeve kavramlar olmaktadır. İkinci olarak ise bu durum polise, pratikte etkili yetkiler olarak ifade edilen bir kamu gücü kullanma imkânı sağlamaktadır. Men etme, izin verme veya vermeme, el koyma, gözaltına alma, arama yapma, yakalama, silah kullanma ve diğer güç kullanma yöntemleri pratikte etkili yetkilerin en somut örnekleridir. Tüm bu takdir ve güç kullanma yetkileri polisi pratikte doğrudan bir yasa uygulayıcısı konumuna sokmaktadır.

Esas olarak polisin bir yasa uygulayıcılık görevi söz konusu olamaz. Polisin suçun işlenmesini önleme, güvenliği sağlama ve işlenmiş suçların

Meslekçi zihniyetin en önemli problemi, mesleki statü sebebiyle sahip olunan hak ve yetkileri bağımsız hak ve yetkiler olarak görmesidir.

soruşturulmasında görev alma olarak belirlenen yetkileri, yasa uygulayıcılıktan farklı olarak, yasa uygulayıcılarına yardımcı olmakla sınırlıdır. Yasa uygulayıcılığı, idare açısından hükümetin, yargı açısından da yargı organlarının ve aktörlerinin sorumluluğundadır. Yasa uygulayıcılığı yetkisinin herhangi bir idari organa devri de söz konusu olamaz. Gerek hükümet gerekse yargı, yasa uygulayıcılığı görevini doğrudan yerine getirmekle yükümlü olup, kolluk kuvvetleri ise hükümete ve yargıya bu görevlerini yerine getirmekte yardımcı olmakla yükümlüdürler. Diğer bir deyişle polis yasa uygulayıcılarının yardımcısı konumundadır ve bu konum sebebiyle tüm faaliyetleri yasa uygulayıcılarının talimatı ve denetimine tabi olmalıdır. Polis, gecikmesinde sakınca olan haller ile suçun önlenmesi halleri de dahil olmak üzere, hiçbir zaman bağımsız hareket etme yetkisine sahip değildir. Polisin aldığı ve uyguladığı tüm kararların, öncesinde veya hemen sonrasında, uygunluğu açısından denetlenmesi gerekir. Nihai uygun bulma ve denetim yetkisi de yargı aktörlerine ait bir yetkidir.

Raporun ortaya koyduğu sonuçlara bakıldığında, Türkiye’de polislik kurumunun yeniden yapılandırılmasının gerekli olduğu sonucuna varılabilir. Bu gerekliliğin kaynağı elbette sadece bu raporda incelenen polis mevzuatının yasal içeriği değildir. Polisin yeniden yapılandırılması gerektiği sonucuna varmamıza yol açan olgular aynı zamanda devletin güvenlik anlayışına ilişkin tercihlerinde saklıdır. Bu anlayışın ne olduğu, nasıl bir yasa üretimine kaynaklık ettiği ve nasıl bir polis pratiği ürettiği, bu raporun önceki bölümlerinde ana hatları ile ortaya konmuştur. Yine yukarıdaki bölümlerde, bu anlayışın siyaset ile hukuk ilişkisindeki yerine de genel hatlarıyla yer verilmiştir.

Dolayısıyla, polislik kurumunun yeniden yapılanmasından söz ederken kastettiğimiz, esasında ve öncelikle devletin güvenlik anlayışı tercihlerinde kapsamlı bir değişikliğe gidilmesi gerekliliğine ilişkindir. Bu tercih değişikliğinin temelinde, devletin birey ve toplulukların hak ve özgürlükleri ile ilişkisini,

Esas olarak polisin bir yasa uygulayıcılık görevi söz konusu olamaz. Polisin suçun işlenmesini önleme, güvenliği sağlama ve işlenmiş suçların soruşturulmasında görev alma olarak belirlenen yetkileri, yasa uygulayıcılıktan farklı olarak, yasa uygulayıcılarına yardımcı olmakla sınırlıdır. Yasa uygulayıcılığı, idare açısından hükümetin, yargı açısından da yargı organlarının ve aktörlerinin sorumluluğundadır.

karşıtlık değil kolaylaştırıcılık esası üzerinden kurması bulunmalıdır. Diğer bir deyişle, hak ve özgürlükler, devletin iktidar alanının sınırlanmasıyla güçlendirilemez. Tam tersine devlet, kişilere ve topluluklara ait hak ve özgürlükler alanında kolaylaştırıcı bir enstrümana dönüştürülmelidir. Bu temel tercihin gerekli kıldığı sonuç ise devletin güvenlik politikasının değişmesidir. Bu bağlamda devletin güvenlik politikası, bireyin hak ve özgürlüklerinin tehditlerden arınmış olarak güvenli bir ortamda gerçekleşmesini sağlamak suretiyle bireysel ve toplumsal güvenliği yerine getirmek amacına yönelmelidir.

Belirtilen temel politik hukuk tercihlerinin somut karşılıklarının, hem güvenliğe ilişkin olarak üretilen hukukta, hem de güvenliğin sağlanması amacıyla örgütlenen yapılarda ortaya konması gerekir. Bu çerçevede, genel olarak kamu işleyişinin sağlanmasıyla ilişkili mesleklerin, özel olarak ise kamu güvenliğinin sağlanmasıyla ilişkili mesleklerin hak, yetki ve statülerinin birey ve toplumun haklarından bağımsız olmadığına açıklığa kavuşturulması, bu mesleklerin alanında bulunan hak, yetki ve statülerin birey ve toplumun haklarına bağlı, yani türev alanlar olarak yeniden tanımlanması gerekmektedir. Buna bağlı olarak, güvenlik personelinin eğitiminin, stajının, mesleki faaliyetinin toplumsal etkileşime, denetime ve katılıma açık olması sağlanmalıdır. Polisin rolü yasa uygulayıcılık olarak değil, yasa uygulayıcılarının yardımcılığı olarak açıkça tanımlanmalıdır. Güvenlik amacı belirsiz ve çerçeve kavramlarla ifade edilmemeli, kişi ve şüpheli haklarının gözetilmesi

Belirtilen temel politik hukuk tercihlerinin somut karşılıklarının, hem güvenliğe ilişkin olarak üretilen hukukta, hem de güvenliğin sağlanması amacıyla örgütlenen yapılarda ortaya konması gerekir.

ölçütüne göre bu kavramların içeriği netleştirilmelidir. Aynı zamanda, polisin görevlerine ilişkin olarak, pratikte etkili olma, yetkilerin kullanılmasında ölçülü olma, hızlı ve etkin bir denetime tabi olma gibi ilkeler de devreye sokulmalıdır.

Yukarıda belirtilen çerçevede bir güvenlik yapılanması oluşturmak için, polisin çalışma koşullarına ilişkin haklar konusunda ilerleme sağlanması da son derece

önemlidir. Tehlikeli meslekler sıralamasında belki de ilk sırayı alan polislerin gelir seviyesi, çalışma süresi, dinlenme hakkı, örgütlenme hakkı, kurum içi etkili şikâyet mekanizmalarını kullanma hakkı, mesleki açıdan kendilerini geliştirme hakkı, iş ve sosyal yaşam dengesini sağlayacak çalışma koşulları hakkı da ayrıca bu bağlamda ele alınması gereken konulardır.

Son olarak, polis teşkilatına ilişkin mevzuata dair yapılabilecek mütevazı fakat önemli bir “reform” önerisi de şu olabilir: Toplumu büyümemiş, mesela “yanlış şarkılar” söyleyebilecek bir çocuk gibi kabul etmek yerine, kendisini yönetebilecek ve sorumluluk alabilecek yetişkin bir birey olarak kabul ederek polislik kurumuyla ilgili bütün bu mevzuatı yeniden düzenlemek daha olumlu sonuçlar doğurabilir.

Kaynakça

- 2000 Yılında Türk Polisi, Emniyet Genel Müdürlüğü, Ankara, 2000.
- Akyüz, M. “Türkiye’de Toplumsal Olayları Önlemeye Yönelik Kolluk Kuvvetleri”, Yayınlanmamış uzmanlık tezi Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü, Ankara, 1993.
- Alikaşifoğlu, Kemalettin ve Engin Doğu, *Son Değişiklikleri ile İçtihatlı Notlu Türk Ceza Kanunu, C.M.U.K. ve Polis Mevzuatı*, Seçkin Kitabevi, Ankara, 1988.
- Altıparmak, Kerem, Ahmet Murat Aytaç, Onur Karahanoğulları, Türkan Hançer ve Devrim Aydın, “Polis Vazife ve Salahiyet Kanununda Değişiklik: Durdurma-Kimlik Sorma-Arama-Parmak İzi Alınması, Silah Kullanma”, *Hukuk ve Adalet*, sayı 11, 2007, <http://80.251.40.59/politics.ankara.edu.tr/karahan/makale/pvsk.htm>, erişim: 07.07.2013.
- Altıparmak, Kerem, “Türkiye’de İnsan Hakları İdari Yapılanması”, 2008, http://www.ihop.org.tr/dosya/uihk/yapilanma_tablo.pdf, erişim: 27.09.2012.
- Arıcan, Mehmet, “Polisin Sendika Kurma Hakkı”, 24.01.2012, <http://www.ankarastrateji.org/yazar/doc-dr-mehmet-arican/polisin-sendika-kurma-hakki/>, erişim: 20.05.2013.
- Atılğan, Mehmet ve Serap Işık, *Cezasızlık Zırhını Aşmak: Türkiye’de Güvenlik Güçleri ve Hak İhlalleri*, TESEV Yayınları, İstanbul, 2012.
- Avrupa Komisyonu, *Turkey 2012 Progress Report*, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2012/package/tr_rapport_2012_en.pdf, erişim: 20.10.2013.
- Aydın, Ahmet H., *Police Organisation and Legitimacy: Case studies of England, Wales, and Turkey*, Aldershot, Avebury, 1997.
- Aydın, Oya, “Hukuk Devleti Nerde Biter, Polis Devleti Nerde Baslar?”, *Birikim*, sayı 273, 2012.
- Aytemur, Gözde, “Terörle Mücadele Kanunu Karşısında Çocuklar: Neoliberal Ceza Politikaları Üzerinden Dost/Düşman Ayrımı” <http://www.umut.org.tr/UserFiles/GozdeAytemur.Terorle.Mucadele.Kanunu.Karsisinda.Cocuklar.Neoliberal.Ceza.Politikaları.Uzerinden.DostD%C3%83%C2%BCsman.Ayrımı.pdf>, erişim: 09.04.2013.
- Berksoy, Biriz, “‘Güvenlik Devleti’nin Ortaya Çıkışı, ‘Güvenlik’ Eksenli Yönetim Tekniğinin Polis Teşkilatındaki Tezahürleri ve Süreklileşen ‘Olağanüstü Hal’: AKP’nin Polis Politikaları”, *Birikim*, sayı 276, 2012, s.75-88.
- Berksoy, Biriz, “Devlet Stratejilerinin Bir Tezahürü Olarak Polis Alt-kültürü: 1960 Sonrası Türkiye’de Polis Teşkilatında Hakim Olan Söylemlere Dair Bir Değerlendirme”, *Toplum ve Bilim*, sayı 114, 2009, s. 92-130.
- Berksoy, Biriz, “Neoliberalizm ve Toplumsalın Yeniden Kurgulanması: 1980 Sonrası Batı’da ve Türkiye’de Polis Teşkilatları ve Geçirdikleri Yapısal Dönüşüm”, *Toplum ve Bilim*, sayı 109, 2007, s. 35-65.
- Berksoy, Biriz, *Türkiye’de Ordu, Polis ve İstihbarat Teşkilatları: Yakın Dönem Gelişmeler ve Reform İhtiyaçları*, TESEV Yayınları, İstanbul, 2013.
- Beşe, Ertan, “Özel Harekât”, *Almanak Türkiye 2005: Güvenlik Sektörü ve Demokratik Gözetim*, Ümit Cizre (der.), TESEV Yayınları, İstanbul, 2006.
- Bianet. “3. Yargı Paketinden 14 Öğrenciyi Tahliye”, 12.07.2012, <http://bianet.org/bianet/bianet/139668-3-yargi-paketinden-14-ogrenciyi-tahliye>, erişim 09.03.2013.
- Bianet. “Polisler Sendikalı Olmak İstiyor”, 23.01.2012, <http://www.bianet.org/biamag/bianet/135648-polisler-sendikali-olmak-istiyor>, erişim 13.07.2013.

- Bianet. "VAKAD ve On Derneğin Kapatılma Davasına Red", 17.05.2013, <http://www.bianet.org/bianet/kadin/146693-vakad-ve-on-dernegin-kapatilma-davasina-red>, erişim 05.06.2013.
- Bora, Tanıl, "Avukat Oya Aydın'la Öğrencilere Yönelik Polis Şiddeti ve Hukuki Baskılar Üzerine Söyleşi: Oransız Şiddet, Oransız Hukuk", *Birikim*, sayı 261, 2011, s. 54-58.
- Bora, Tanıl, "Çağdaş Hukukçular Derneği Genel Başkanı Selçuk Kozağaçlı ile Söyleşi: Olağanüstü Yargı Rejimi ve Polis-'Elastik ve Yapışkan Bir Ağ'", *Birikim*, sayı 273, 2012, s. 30-40.
- Bora, Tanıl, "Polis Partisi," *Birikim*, sayı 141, 2001, s. 8-10.
- Çandar, Cengiz, "Akıl Tutulması, Saptırma, Çarpıtma", *Radikal*, 15.02.2012.
- Çolak, Haluk ve Mustafa Taşkın, *Açıklamalı-Karşılaştırmalı-Uygulamalı Ceza Muhakemesi Kanunu*, Seçkin Yayınları, Ankara, 1988.
- Çolak, Haluk, "Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Terörle Mücadele Kanunu Üzerine Bir İnceleme", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, sayı 3, 1999.
- Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, 18.08.1983, 148. Birleşim, 1. Oturum.
- Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, 21.01.1982, 40. Birleşim, 1. Oturum.
- Derrida, Jacques, "Force of law: The mystical foundations of authority", D. Cornell, M. Rosenfeld ve D.G. Carlson (der.), *Deconstruction and the Possibility of Justice*, Routledge, New York, 1992.
- Doğru, Osman, "Sanık Öğüten Çarklar": İnsan Hakları Açısından Türkiye'de Ceza Adalet Sistemi, TESEV Yayınları, İstanbul, 2012.
- Dündar, Nihat, "Polis Gözüyle CMUK Değişikliği." *Türk İdare Dergisi*, cilt 65, sayı 398, 1993.
- Ergüt, Ferdan, *Modern Devlet ve Polis: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Toplumsal Denetimin Diyalektiği*, İletişim, İstanbul, 2004.
- Ermiş, Münip, "Terörle Mücadele Kanunu Son Değişikliklerinin İncelenmesi", 2006, http://www.turkhukuk sitesi.com/makale_363.htm, erişim 07.07.2013.
- Eser, A., "Toplum Zabıtası", Yayınlanmamış uzmanlık tezi, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü, Ankara, 1984.
- Gönen, Zeynep ve Deniz Yonucu, "Legitimizing Violence and Segregation: Neoliberal Discourses on Crime and Criminalization of Urban Poor Populations in Turkey," *Lumpen-City: Discourses of Marginality | Marginalizing Discourses*, Alan Bourke, Tia Dafnos, Markus Kis (der.), RedQuill Press, Toronto, 2011.
- Gönen, Zeynep, "Giuliani in İzmir: Restructuring of the İzmir Public Order Police and Criminalization of the Urban Poor", *Critical Criminology*, cilt 21, sayı 1, 2013, s. 87-101.
- Gönen, Zeynep, "Neoliberal Dönemde Suçlulaştırma ve İzmir Asayişinin Yeniden Yapılandırılması", *Toplum ve Kuram* sayı 3, 2010, s. 55-79.
- Gönen, Zeynep, "Neoliberal Politics of Crime: the İzmir Public Order Police and Criminalization of the Urban Poor in Turkey since the late 1990s", Yayınlanmamış doktora tezi, Binghamton Üniversitesi, New York, 2011.
- Gönen, Zeynep, "Suçla Mücadele ve Neo-liberal Türkiye'de Yoksulluğun Zaptiyesi", *Birikim*, sayı 273, 2012, s. 48-56.
- Hürriyet. "Emniyet Genelgesi Gaz Kullanım İçin Ne Diyor", 03.05.2013.
- İnsan Hakları İnceleme Komisyonu, 23. Yasama Dönemi, "İstanbul İlindeki Karakollarda Yapılan İnceleme Sonucunda Hazırlanan Rapor", 2009, http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/belge/Karakollarda_inceleme_Raporu2008.pdf, erişim 07.07.2013.
- İnsan Hakları İzleme Örgütü (Human Rights Watch), "Adalet Karşı Safları Sıklaştırmak, Türkiye'de Polis Şiddetiyle Mücadele Önündeki Engeller", 2008, http://www.hrw.org/sites/default/files/related_material/turkey1208tuweb.pdf, erişim 17.07.2012.
- İşkence Dosyası: Gözaltında ya da Cezaevinde Ölenler 12 Eylül 1980-12 Eylül 1995, Ankara, TİHV Yayınları, 1996.
- Karakaya, Naim ve Hande Özhabes, *Yargı Paketleri: Hak ve Özgürlükler Açısından bir Değerlendirme*, TESEV Yayınları, İstanbul, 2013.
- Kardaş, Ümit, "Türkiye'de Polis ve Toplumsal Denetim", *Birikim*, sayı 213, 2007.

- Kelling, George L. ve James Q. Wilson, "Broken Windows: The Police and Neighborhood Safety", *Atlantic Monthly* sayı 249(3), 1982, s. 29-38.
- Koçer, Mehmet Arif, "Polis Şiddetinin Kaynağı Yasa mı", *Taraf*, 20 Ağustos 2012.
- Kutlu, Savaş, "Başbakanlık Teftiş Kurulu Susurluk Raporu", 1997. <http://akgul.bilkent.edu.tr/Dava/susurluk/kutlu/p4.html>.
- Marks, Monique ve Jenny Fleming, "The Right to Unionize, the Right to Bargain, and the Right to Democratic Policing", *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, cilt. 605, no. 1, 2006.
- McArdle, Andrea ve Tanya Erzen, *Zero Tolerance? Quality of Life and the New Police Brutality in New York City*, New York University Press, New York, 2001.
- Metin, İsmail ve Fethullah Eraslan, *Türkiye'de Polis ve Kişi Hakları*, İletişim (Cep Üniversitesi), İstanbul, 1994.
- Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, 21.05.1965, 111. Birleşim, 2. Oturum.
- Milliyet*. "Güneydoğu'da 'Çiller Metodu'", 10.07.1993.
- Milliyet*. "Güneydoğu'ya İki Ayaklı Paket", 10.07.1993.
- Milliyet*. "Karaduman'ın Başkanlığı Meclisi Karıştırdı", 13.06.1985.
- Milliyet*. "Önce Anons, Sonra Gaz", 27.06.2013.
- Milliyet*. "Özal: Polise Yetki Değil Görev Verdik", 17.06.1985.
- Milliyet*. "Polis Tekmesi Öldürdü", 23.11.2007.
- Milliyet*. "Polis Yasası ANAP Grubunu Karıştırdı: 'Polise Yetkiye Hayır'", 05.06.1985.
- Milliyet*. "Söz Özel Tim'de: 'Önce Vatan Sevgisi'", 09.08.1995.
- Neocleous, Mark, *Toplumsal Düzenin İnşası: Polis Erkinin Eleştirel Teorisi*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2006.
- Özbek, Çetin, "'Devletin Korunması', 'Terörle Mücadele Yasası' ve 'Bilgilendirme Hakkı'", *Değişen Dünyada İnsan, Hukuk ve Devlet, Edip F. Çelik'e Armağan*, Turgut Tarhanlı (der), Engin Yayıncılık, İstanbul, 1995, s. 233-264.
- Öztürk, Hüseyin, "Emniyet Yasası Değişirken", *Polis*, sayı 339, 1980, s. 37.
- Parla, Taha, *Türkiye'de Anayasalar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.
- Radikal*, "AİHM'den, 8 Mart Dayağına 20 Bin Euro Ceza", 23.07.2013, http://www.radikal.com.tr/turkiye/aihmden_8_mart_dayagina_20_bin_tl_zeza-1143024, erişim 24.07.2013.
- Radikal*. "'Terörün Finansmanı' Mesaiye Van'da Başladı", 05.03.2013.
- Referandumdan sonra HSYK: HSYK'nın Yeni Yapısı ve İşleyişine Dair Yuvarlak Masa Toplantısı*, TESEV Yayınları, İstanbul, 2012.
- Sağlam, Fazıl, "1982 Anayasası'nın Temek Hak ve Özgürlükler Bakımından Getirdiği Sorunlar", *Bahri Savcı'ya Armağan*, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, Ankara, 1985.
- Saymaz, İsmail, *Polisin Eline Düşünce- Sıfır Tolerans*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012.
- TBMM Tutanak Dergisi*, cilt 59, Bileşim 106'ya Ek.
- TBMM Tutanak Dergisi*, dönem 22, yasama yılı 3.
- TBMM Tutanak Dergisi*, dönem 22, yasama yılı 5.
- TBMM, "TBMM Sivas Milletvekili Selami Uzun ve 3 Milletvekilinin; Polis Vazife ve Salahiyet Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi ve Adalet Komisyonu Raporu", 2/1037, <http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem22/yilo1/ss1437m.htm>, erişim 22.09.2012.
- Tutuklu Öğrencilerle Dayanışma İnsiyatifi, 2012, Tutuklu Öğrenciler Raporu, bianet.org/files/doc_files/.../TODI_tutuklu_ogrenciler_raporu.docx, erişim 23.09.2012.
- Tuzcu, M. Salih, "Kabahatler Kanunu ve Uygulaması (Konya Örneği)", <http://www.cagipolisi.com.tr/63/22-23-24.htm>, erişim 18.04.2013.
- Türk Tabipler Birliği'nin uzmanlık dernekleri ile birlikte basın açıklaması, "Biber Gazı Kimyasal Silahtır! Kullanımı Derhal Yasaklanmalıdır!", <http://www.ttb.org.tr/index.php/Haberler/gaz-3884.html>, erişim 20.08.2013.
- Türkiye İnsan Hakları Vakfı, "Türkiye İnsan Hakları Raporu 2012", http://www.tihv.org.tr/dosya_arsiv/da674374be00e3ead9c74df09730c7ff.pdf, erişim 07.07.2013.
- Türkiye İnsan Hakları Vakfı, *İkinci Yılında PVSK Özel Raporu*, Ankara, 2009, <http://www.tihv.org.tr/>

index.php?AEkinci-YAEIAEnda-PVSK-Azel-
Raporu, erişim 19.09.2012.

Uysal, Ayşen, “Cop Gölgesinde Politika: Türkiye’de
Toplumsal Olay Polisliği Ve Sokak Eylemleri”,
Mülkiye Dergisi, sayı 253, 2006, s. 79-94.

Yeni Konya, “Polise Biber Gazı Genelgesi”, 28.06.2013,
[http://www.yenikonya.com.tr/haber-6538-
Polise-biber-gazi-genelgesi.html](http://www.yenikonya.com.tr/haber-6538-Polise-biber-gazi-genelgesi.html), erişim
07.07.2013.

Yeni Şafak. “Polisin CMUK Direnişi”, 13.02.2005.

Yazarlar Hakkında

ZEYNEP GÖNEN

Lisans derecesini ODTÜ Ekonomi Bölümü'nden, sosyoloji alanındaki yüksek lisans ve doktora derecelerini ise Binghamton Üniversitesi'nden almıştır. Doktora tezinde, İzmir örneğinden yola çıkarak Türkiye'deki neoliberal suç politikalarını araştırmıştır. Araştırmalarında daha çok güvenlik, suç, ceza ve polis, hukuk ve devlet konularının çeşitli boyutları üzerine yoğunlaşmaktadır. Yayınlanmış çalışmalarından bazıları şunlardır: "Giuliani in İzmir: Restructuring of the İzmir Public Order Police and Criminalization of the Urban Poor", *Critical Criminology*, 21, 2013; "Suçun İrksallaşması, Yoksulluğun Suçlulaştırılması", *Praksis*, 28, 2012; "Suçla Mücadele ve Neoliberal Türkiye'de Yoksulluğun Zaptiyesi", *Birikim*, 273, 2012; "Neoliberal Dönemde Suçlulaştırma ve İzmir Asayişinin Dönüşümü", *Toplum ve Kuram* 3, 2010.

BİRİZ BERKSOY

Lisans, yüksek lisans ve doktora derecelerini Boğaziçi Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden almıştır. Şu anda İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde öğretim görevlisi olarak çalışmaktadır. Akademik ilgi alanları içerisinde cezalandırma teorileri ve ceza kurumlar sosyolojisi, neoliberalizmin sosyolojisi, bu bağlamlarda Türkiye siyaseti ve Türkiye'nin insan hakları sorunları bulunmaktadır. Çalışmalarında, polis teşkilatı ile devletin iktidar stratejileri arasındaki ilişkiye yoğunlaşmıştır. Yayımlanmış çalışmalarından bazıları şöyledir: "Güvenlik Devleti'nin Ortaya Çıkışı, 'Güvenlik' Eksenli Yönetim Tekniğinin Polis Teşkilatındaki Tezahürleri ve

Süreklileşen 'Olağanüstü Hal': AKP'nin Polis Politikaları", *Birikim*, 276, 2012; "The Re-structuring of the Police Organization in Turkey in the post-1980 Period and the Re-construction of the Social Formation", *Policing and Prisons in the Middle East: Formations of Coercion*, Laleh Khalili ve Jillian Schwedler (der.), Columbia University Press, 2010; "Devlet Stratejilerinin Bir Tezahürü Olarak Polis Alt-kültürü: 1960 Sonrası Türkiye'de Polis Teşkilatında Hâkim Olan Söylemlere Dair Bir Değerlendirme", *Toplum ve Bilim*, 114, 2009; "Polis Teşkilatı", Ali Bayramoğlu, Ahmet İnsel (der.), *Almanak Türkiye 2006-2008 Güvenlik Sektörü ve Demokratik Gözetim*, TESEV Yayınları, İstanbul, 2009.

ZEYNEP BAŞER

2008'de ODTÜ Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden Ortadoğu Çalışmaları alanında ilk yüksek lisans derecesini, 2011'de ise Sabancı Üniversitesi Uyuşmazlık Analizi ve Çözümü Programı'ndan ikinci yüksek lisans derecesini almıştır. Ağırlıklı olarak ilgilendiği konular arasında halk düzeyinde toplumsal uzlaşma ve çatışma çözümü süreçleri, çatışma ortamlarında kadın ve çocukların durumu ve insan odaklı-eleştirel güvenlik kuramları yer almaktadır. Diyarbakır'daki göç mağduru çocukların barış hayalleri ile gündelik yaşamdaki çatışma algıları üzerine yazdığı yüksek lisans tezi, 2011 yılında Türk Sosyal Bilimler Derneği tarafından verilen "Behice Boran Sosyal Bilimler Ödülleri"nde mansiyon ödülüne layık görülmüştür. TESEV'de 2011'den bu yana Kürt Sorunu ve Güvenlik Sektörü Reformu alanlarında Proje Koordinatörü olarak çalışmaktadır.

MEHMET UÇUM

Lisans derecesini İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden, yüksek lisans derecesini ise halen doktora çalışmalarını sürdürdüğü İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi Bölümü'nden almıştır. 1996-2002 yılları arasında İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi'nde çalışmıştır. 2009-2010 yılları boyunca Çocuklar İçin Adalet Çağrıcıları faaliyetinde TMK Mağduru çocuklara ilişkin sorunun özellikle hukuki alanında çalışmalar yürütmüş, konuyla ilgili yasanın çıkması

sürecinde çalışmıştır. İş hukuku, politik anayasa hukuku, ceza hukuku, fikri haklar, AB-Türkiye ortaklık hukuku, çocuk hakları ve dernekler hukuku alanlarında yayınlanmış makaleleri vardır. Halen kuruculuğunda görev aldığı Anayasa Çalışma Grubu'nun üyesi olarak Türkiye'nin yeni anayasa yapım sürecinde Yeni Anayasa Platformu bünyesinde çalışmaktadır. TESEV üyesidir ve TESEV'in Anayasa İzleme raporlarının yazarları arasındadır. 2013 yılında Akil İnsanlar Heyeti Doğu Anadolu Grubu Üyesi olarak çalışmıştır.

Notlar

Polislik uygulamalarını düzenleyen yasal mevzuatın içeriği, hem polislik sisteminin işleyişini hem de devletin polis yoluyla nasıl bir düzen tesis etmeyi, vatandaşlarla nasıl bir ilişki kurmayı amaçladığını anlamaya yardımcı olur. Elinizdeki bu rapor, Türkiye’de polis teşkilatını ilgilendiren belli başlı yasaları inceleyerek, Türkiye’de polisliğin yasal düzeyde ne tip söylemlere ve araçlara dayandığını anlamak ve bu söylem ve araçları oluşturan hâkim zihniyet ve değerler bütününe ilişkin fikir yürütmek açısından, kapsayıcı olmasa da, önemli bir kaynak olma amacını gütmektedir.

Rapor, Türkiye’de polise ilişkin yasaların genel olarak demokratik prensiplerle uyumlu, özelde ise temel hak ve özgürlüklere ve insan haklarına saygılı, şeffaf ve hesap verebilir olması için yapılması gerekli pek çok değişiklik bulunduğunu ortaya koymaktadır. Rapor aynı zamanda yasalarda yapılacak teknik ve uygulamaya yönelik değişikliklerin tek başına yeterli olmayacağı tespitinde bulunmaktadır. Yasalardaki zihniyete ve değerlere ilişkin analizden hareketle rapor, yapılmış ve yapılacak olan her türlü yasal iyileştirmenin kalıcı olabilmesi için devletteki hâkim aktörlerin değerler bütününde ve zihniyetinde köklü bir değişiklik olması gerektiğine işaret etmekte, böylesi bir zihniyet dönüşümünün geleceğe ilişkin reform çabalarının hedeflerinden biri olması gerektiğini savunmaktadır.

TESEV

Bankalar Caddesi
Minerva Han, No:2, Kat: 3
34420 Karaköy İstanbul
T +90 212 292 89 03
F +90 212 292 90 46
www.tesev.org.tr

ISBN 978-605-5332-35-8